

KRAS

SEPTEMBER 2005 št. 71 cena 900 SIT

ŽIVLJENJE NISO LE BESEDE

WWW.MOBITEL.SI

Aerodrom Ljubljana

K R A S

DESTINATION MANAGEMENT
POSTOJNA

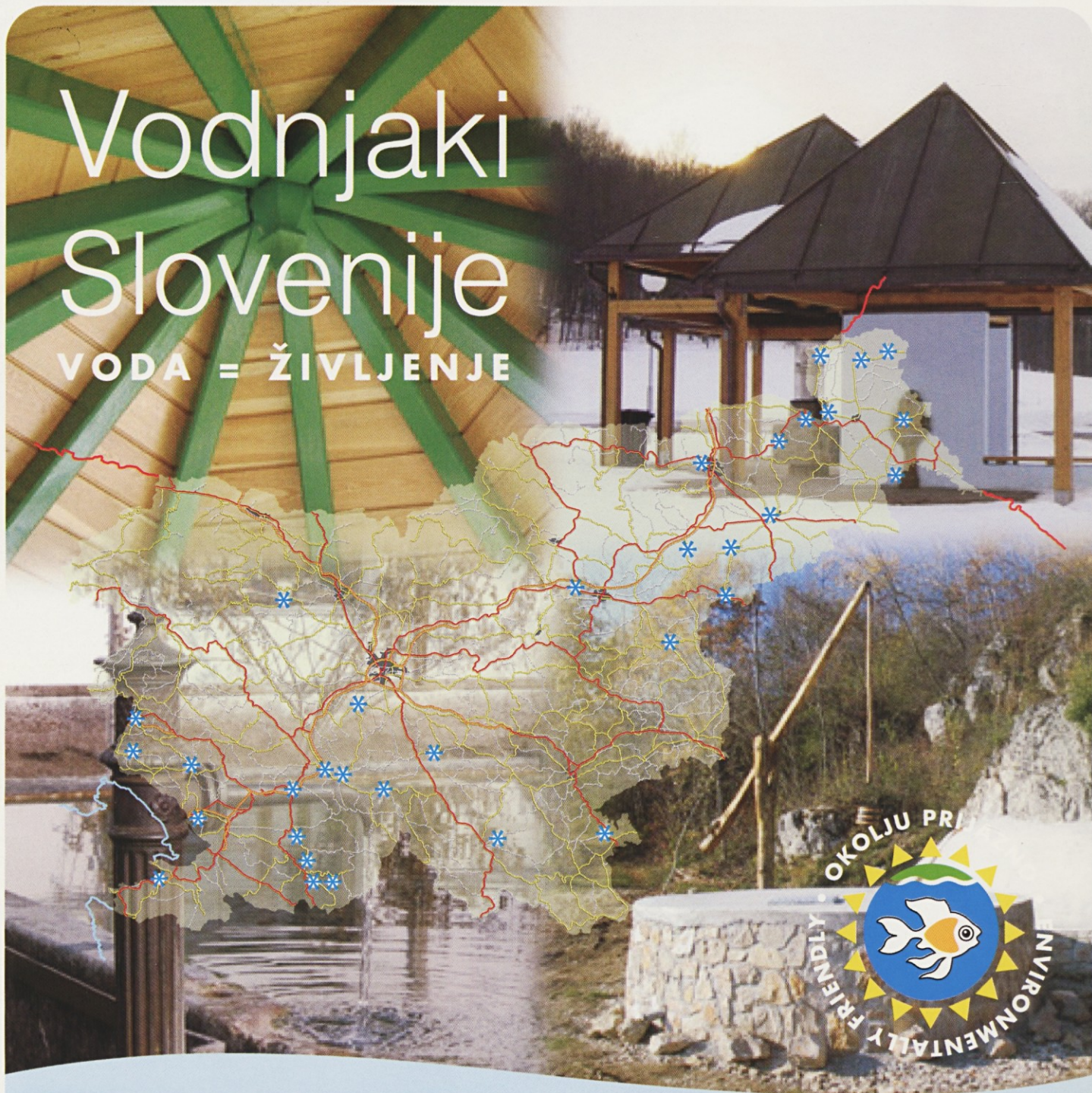
PODPIRAJO REVILJO KRAS
V PRIZADEVANJIH ZA OHRANITEV
NAŠE NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE

Poštnina plačana pri pošti 1102 Ljubljana

Vodnjaki Slovenije

VODA = ŽIVLJENJE

VODA je naš razvojni in poslovni izziv.

Razumevanje okolja določa naše obnašanje in odločitve. Heliosov ekološki sklad za ohranjanje čistih slovenskih voda skupaj z Ministrstvom za okolje, prostor in energijo upravljamo že osem let, tradicija razvoja okolju prijaznih barv in premazov pa je še daljša.

Uspehi niso zanemarljivi: s pomočjo vseh, ki uporabljate okolju prijazne barve BORI, IDEAL, TESSAROL ali SPEKTRA, smo v tem času očistili 17 kraških jam in oživili 33 krajevnih vodnjakov po Sloveniji.

BORI

IDEAL

TESSAROL

SPEKTRA

www.helios.si

HELIOS

Aerodrom Ljubljana

Dober začetek vaših potovanj!

www.lju-airport.si

Amsterdam

Dublin

London

Podgorica

Split

Beograd

Dunaj

Moskva

Praga

Tel Aviv

Berlin

Frankfurt

München

Priština

Tirana

Bruselj

Istanbul

Ohrid

Sarajevo

Zürich

Budimpešta

Kopenhagen

Pariz

Skopje

...

Radi počnete več stvari hkrati?

Vasilij Žbogar, bronasti olimpijec, jadranje - laser, Atene 2004

Cene vseh paketov ISDN smo znižali za 15.000 SIT.
Paket ISDN je lahko vaš že za 10 x 990 SIT*!

MODRA ŠTEVILKA

080 80 00

*Cene vključujejo DDV. Veljajo ob zamenjavi priključka klasične telefonije s priključkom ISDN in vezavi naročniškega razmerja za 24 mesecev. Možno je tudi plačilo na 10 obrokov brez obresti (za fizične osebe in s.p.). Vasilij Žbogar na fotografiji uporablja telefonske aparate Siemens.

Telekom
Slovenije

Založniško podjetje
MEDIACARSO d.o.o.

Telefoni revije Kras:
 01/421 46 95, 01/421 46 90
 05/766 02 90
 Fax:
 01/421 46 95, 05/766 02 91
 E-mail: media.carso@siol.net

Kras, revijo o Krasu in kraških pojavih ter značilnostih krasa doma in na tujem, izdaja podjetje Mediacarso, d.o.o., Rimska cesta 8, 1000 Ljubljana
 Telefon: (+386) 01/421-46-95, (+386) 01/421-46-90;
 fax: (+386) 01/421-46-95
 E-mail: media.carso@siol.net
 Glavni urednik: Lev Lisjak
 Odgovorna urednica: Ida Vodopivec-Rebolj
 Sodelavka: Marijeta Privšek
 Naslov: Uredništvo revije Kras: p.p. 17, 6223 Komen;
 telefon: (+386) 05/766-02-90
 fax: (+386) 05/766-02-91
 Maloprodajna cena z 8,5-odstotnim DDV 900 SIT, 4 EUR, 4,5 \$
 Naročnina za šest zaporednih števil z 8,5-odstotnim DDV in s pošto dostavo na naročnikov naslov v Sloveniji 7.000 SIT, na naročnikov naslov v tujini 10.000 SIT, 45 EUR, 50 \$
 Transakcijski račun pri NLB: 02010-0089675302
 Devizni račun pri NLB, podružnici Ljubljana-Center, Trg republike 2, Ljubljana: 010-27620-896753/9
 SWIFT coda: LJBA SI 2X
 Fotografije: Agencija Mediacarso
 Nenaročenih rokopisov in fotografij uredništvo ne vrača.
 Ponatis ali povzemanje prispevkov iz revije Kras je dovoljeno uredniškovim soglasjem in z navedbo vira.
 Mednarodna standardna serijska številka: ISSN 1318-3257.
 Naklada: 4000 izvodov
 Revijo Kras sofinancirajo Ministrstvo za kulturo, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano

Slika na naslovnici:
 Porton Kavčičevih, po domače Nežnih, v zaselku Samči pri kalu v Svetem, hišna št. 64.
 Značilni kraški ambient z zidovi zaokrožene domačije, skladen s kraško krajino.
 Fotografija: Agencija Kras

Vsebina

SEPTEMBER 2005, št. 71

Prof. dr. Damjan Prelovšek	ZAKON O KULTURNI DEDIŠČINI	5
Sergeja Kariž	JE V SEDANJI PRAKSI NEUČINKOVIT PREDJAMSKI GRAD - SOŽITJE KRAŠKEGA SVETÂ IN IZNAJDLJIVOSTI SREDNJEVEŠKEGA ČLOVEKA	8
Prof. dr. Marijan Slabe	STARE KARTICE, RAZGLEDNICE, VOŠČILNICE	12
Dr. Marjan Dolgan	OBNOVA ŽUPNIJSKE CERKE	18
Luka Vidmar	SV. ŠTEFANA	
dr. Ana Lavrič	V DOLNJI KOŠANI	
Doc. dr. Drago Čepar	NAJNUJNEJŠA NALOGA URADA JE PRIPRAVA IN SPREJETJE ZAKONA O VERSKI SVOBODI	20
Nelida Nemec	ŠTANJEL KOT LIKOVNI IZZIV	28
Nelida Nemec	MUŠIČEVA ZAKORENINJENOST V KRAŠKEM SVETU	30
Peter Abram	ŽIVLJENJE, KI STREMI K CELOVITOSTI	32
Akad. prof. dr. Andrej Kranjc	SPELEOLOGIJA	36
Uredništvo	CERKNIŠKEGA JEZERA	
	RAZGLEDNICE, ŠPORT IN MOTOCIKLIZEM VOLČIČEVH IZ KOMNA	38
Agencija Kras	VABLJENI NA DNEVE KOBILARNE LIPICA!	42
Prof. Bojan Pavletič	SPOMINSKA PLOŠČA DR. ALOJZU DOLHARJU S TRBIŽA	44
Iztok Ilich	ANDREJ BARON ČEHOVIN - OD PREPROSTEGA KMETA DO BARONSKE KRONE	46
Prof. dr. Jože Pirjevec	ČEHOVINOV NOS	48
Dušan Rebolj	MONOGRAFIJA O PARKU ŠKOCJANSKE JAME	49

KAKŠNO BRANJE VAM PONUJAMO?

Zakon o kulturni dediščini je v sedanji praksi neučinkovit, je v svojem predstavitvenem pogovoru za revijo Kras povedal doc. dr. **Damjan Prelovšek**, generalni direktor direktorata za kulturno dediščino na Ministrstvu za kulturo. Zato je pogovor sklenil: »Naša prvenstvena naloga je sprememba zakona o kulturni dediščini in njegovo dosledno uresničevanje. Prizadevati pa si moramo tudi, da spomeniško varstvo spet pridobi ugled, ki ga sedaj v naši družbi nima!«

Na edinstven in poučen izlet v preteklost vabi **Sergeja Kariž** iz Postojnske jame. Je vodnica po enem izmed naših biserov naravne in kulturne dediščine - Predjamskem gradu, za katerega pravi, da je **sožitje kraškega svetâ in iznajdljivosti srednjeveškega človeka**. Znanstveni svetnik Filozofske fakultete in konservatorski svetnik Ministrstva za kulturo prof. dr. **Marijan Slabe** piše, kaj pomenijo stare **kartice, razglednice, voščilnice - pomembne izpričevalke nekega časa in prostora**, in zakaj sodijo v premično kulturno dediščino. Znanstvenik in raziskovalec v znanstvenoraziskovalnem centru Slovenske akademije znanosti in umetnosti (SAZU) dr. **Marjan Dolgan**, doma iz Dolnje Košane, išče pota in načine, da se uresniči neodložljiva **obnova župnijske cerkve sv. Štefana v Dolnji Košani**. Zato predstavlja mnenja in predloge dveh strokovnjakov, kaj obnoviti, zakaj in kako. Po ogledu košanske cerkve sta jih napisala **Luka Vidmar** in dr. **Ana Lavrič**, oba sodelavca ZRC SAZU.

Najnужnejša naloga Urada je priprava in sprejetje zakona o verski svobodi, pravi direktor Urada vlade RS za verske skupnosti doc. dr. **Drago Čepar**, doma z Barke in po materi tudi Kraševce. Predstavlja svoje poklicno delo, družbeno udejstvovanje in svoj odnos do naravne in kulturne dediščine. Med drugim v prostem času vodi prijatelje in somišljenike po slovenskih pokrajinah in jim razkriva njihove kulturne spomenike ter naravne znamenitosti.

Umetnostna zgodovinarica s Krasa **Nelida Nemec** predstavlja ob koncu druge mednarodne likovne delavnice ESPRIMA 05 **Štanjel kot likovni izziv**. V kratkem eseju **Mušičeva zakoninjenost v kraškem svetu** ob umetnikovi posthumni razstavi »Drobna dela na papirju« v ljubljanskem Cankarjevem domu pa komentira tudi nedavno pridobljeni krstni list slovenskega slikarja in grafika Zorana Mušiča, rojenega v Bukovici pri Biljah. S pripovedjo o svojem otroštvu, šolanju in umetniškem delu za bralce revije Kras akademski slikar in grafik **Peter Abram** iz Pedrovega nad Branikom orisuje svoje **življenje, ki stremi k celovitosti**.

Speleologija Cerkniskega jezera je tretji sestavek, ki ga je za monografijo o Cerkniskem jezeru »Jezero, ki izginja« napisal akademik prof. dr. **Andrej Kranjc** z Inštituta za raziskovanje krasa ZRC SAZU v Postojni. **Vabljeni na dneve Kobilarne Lipica** je povabilo Javnega zavoda Kobilarna Lipica na prireditve ob 425. obletnici nastanka tega našega naravnega in kulturnega spomenika svetovnega slovesa.

Prof. **Bojan Pavletič** piše, da je bila letos poleti odkrita **spominska plošča dr. Alojziju Dolharju s Trbiža**, priljubljenemu zdravniku v dolini pod sv. Višarjami, planincu in velikemu bojevniku za narodnostne pravice Slovencev v Italiji. **Od preprostega kmeta do baronske krone** je sestavek urednika in publicista **Iztoka Iliča** ob 150. obletnici smrti častitljivega Slovenca Antona barona Čehovina iz Dolancev v Braniški dolini. Kratko črtico v spomin na tega slavnega Slovenca pa je prispeval tržaški zgodovinar in publicist prof. dr. **Jože Pirjevec**. Naslovil jo je **Čehovinov nos**. Tri ustvarjalne rodove »Stebeljevih« ali Volčičev iz Komna predstavlja nekdanji slovenski motociklistični prvak v gorskih hitrostnih dirkah, sicer vzdrževalec avtomobilov, **Igor Volčič** v pripovedi **Razglednice, šport in motociklizem**. **Dušan Rebolj** pa pod naslovom **Monografija o Parku Škocjanske jame** svetuje, zakaj kupiti zase ali za svojce, prijatelje in poslovne partnerje to izjemno publikacijo, ki v besedi in sliki predstavlja edini slovenski naravni in kulturni spomenik, ki je vpisan v Unescov seznam svetovne dediščine.

Uredništvo

PREDSTAVITEV

Prof. dr. Damjan Prelovšek,
generalni direktor
direktorata za kulturno dediščino
na Ministrstvu za kulturo:

ZAKON O KULTURNI DEDIŠČINI JE V SEDANJI PRAKSI NEUČINKOVIT

V juniju 2005 je bil na Ministrstvu za kulturo imenovan za generalnega direktorja direktorata za kulturno dediščino prof. dr. Damjan Prelovšek, umetnostni zgodovinar in velik poznavalec življenja ter dela slovenskega arhitekta Jožeta Plečnika. Raziskoval je novejšo slovensko arhitekturo in kot gostujoči profesor predaval v Pragi. Je velik zagovornik ohranjanja kulturne dediščine... V pogovoru za revijo Kras je spregovoril o vlogi in nalogah direktorata, o pomenu naše nacionalne kulturne dediščine ter o njenem prispevku za prepoznavnost Slovenije v Evropski zvezi, o Krasu in njegovi značilni kulturni krajini ter arhitekturi, in tudi o Plečnikovem odnosu do Krasa.

Uredništvo

Naloge direktorata za kulturno dediščino

“Po izobrazbi sem umetnostni zgodovinar. Na Filozofski fakulteti v Ljubljani sem na dvopredmetnem študiju študiral umetnostno zgodovino kot prvi predmet in zgodovino kot drugi predmet. Med študijem sem preživel dva semestra tudi na Dunaju. Akademik profesor dr. France Stelè je namreč dobil Herderjevo nagrado in mi je omogočil, da sem pridobil štipendijo za študij na Dunaju. Po končanem študiju me je profesor dr. Stele vzel v službo na Slovensko akademijo znanosti in umetnosti. Takrat smo bili še pod okriljem Inštituta za zgodovino, pozneje pa je Inštitut za umetnostno zgodovino postal samostojna enota v okviru SAZU. Na tem inštitutu sem služboval do nedavnega. Sedaj sem na Ministrstvu za kulturo, kjer je moje delo popolnoma drugačno. Prej sem bil raziskovalec; sedaj opravljam upravno delo kot generalni direktor

direktorata. Delo na ministrstvu sem sprejel, ker me je kot raziskovalca ves čas motilo, da določene stvari, zlasti kar se tiče varovanja in celovite prenove naših kulturnih spomenikov, niso urejene. In dokler bom imel občutek, da lahko kaj prispevam k izboljšanju razmer na tem področju, da sem lahko na tem področju koristen, bom ostal na ministrstvu.

Najpomembnejša naloga našega direktorata je, da skrbimo za vse kulturne spomenike, neglede na to, ali za to zagotavlja denar naše ministrstvo, ali jih trenutno lahko financiramo ali jih ne moremo financirati. Moramo se zavedati, da dediščino ohranjamo tudi prihodnjim generacijam. Skrbeti moramo, da dediščina ne propada, tudi če nimamo dovolj denarja za njeno celovito prenovo in vzdrževanje. Dediščino moramo varovati. Slovenija ima veliko različnih pokrajin in njihovih podob. In Kras je ena izmed njih! Zato bo najprej treba spremeniti veljavni zakon o kulturni dediščini. Sedanji zakon je v praksi popolnoma neučinkovit. Postati mora bolj življenjski; mora se ga spoštovati in uresničevati. Inšpekcija na področju kulturne dediščine ne sme biti več tako »brezzoba«, kakor je sedaj, saj ljudje zaradi tega lahko delajo s kulturno dediščino, kar želijo.

Kraški ambient je resnično velika kulturna dobrina

Ob tej priložnosti naj povem, da sem zelo vesel tega pogovora. Rad bi vam namreč izrekel čestitke za vaše dosedanje delo z izdajanjem revije Kras, saj si skupaj s strokovnjaki in pomembnimi avtorji prizadevate za ohranjanje kulturne in naravne dediščine. Z vašim delom navajate ljudi, ki živijo v tem okolju, da se tudi temu okolju primerno obnašajo in gradijo tako, kot je potrebno. Tudi ljudje, ki prihajajo od drugod, se morajo prilagajati pokrajini in vzdrževati morajo kvalitete, ki jih ta prostor nudi, in na

PREDSTAVITEV

ta način postanejo zgled drugim, da uvidijo, v kakšnem prekrasnem ambientu živijo! Kraški ambient je resnično velika kulturna dobrina in ljudje se morajo zavedati, kakšna škoda bi bila to uničiti.

Tudi Ministrstvo za kulturo pri tem neposredno sodeluje na primer z vplivanjem na vsebino prostorskih planskih dokumentov. S temi dokumenti smo počasi dosegli, da se poselitve po Krasu ne bo več razprševala. Najprej naj se zapolnijo poselitvene in bivalne kapacitete po naselitvenih jedrih, ki že obstojajo... Direktorat za kulturno dediščino se dejavno vključuje tudi v druge razvojne projekte. Kot primer koncentracije različnih aktivnosti lahko izpostavimo Štanjel. Z obnovo gradu se je sprožil proces revitalizacije vsega starega jedra Štanjela. To je gotovo dober zgled za v bodoče. In zadnje čase prihajajo iz naših služb na ministrstvu informacije, da se stanje vendarle spreminja na bolje. Lahko že zaznavamo določen napredek v primerjavi z razmerami, ki so vladale v nekaj zadnjih desetletjih. Izboljševanje razmer je seveda zelo postopen in dolgotrajen proces, vendar je že videti, da ljudje ponovno začenejo živeti s to pokrajino, da cenijo njene kakovosti in da so ponosni na to, kar imajo.

Zelo pozitivno za Kras je tudi, da se vse več prebivalcev ukvarja z vinogradništvom in da se vinogradi širijo, kar pozitivno vpliva na ohranjanje kulturne krajine. Pri tem ne gre za neko masovno proizvodnjo vin, temveč se skrbi za njihovo čedalje boljše kakovost. Ljudje, ki se s tem ukvarjajo, s to zemljo živijo. Način pridelave postaja - tako kot drugod po svetu - bolj ekološki, naravi in ljudem prijazen. Tudi reja drobnice je ena izmed tistih dejavnosti, ki se spet uveljavljajo, in z obvladovano pašo zagotavlja čiščenje zaraščajočih travnikov in pašnikov ter obnavljanje in ohranjanje videza urejene kulturne krajine. In čeprav je podoba borov del naše zavesti o tem prostoru (Kosovel), je postal Kras z

Za konje in drugo živino so v Lipici naredili v umetno povečanih ali poglobljenih vrtačah vodne zbiralnike - kale.

Delavnica kamnosekov-restavratorjev na dvorišču gradu Štanjel v letu 2004.

bori že preveč poraščen. Bore, ki so bili naknadno vneseni v ta prostor in so spremenili vegetacijsko podobo Krasa, pa zdaj že izpodrivajo prvobitne drevesne vrste hrasti, gabri, mali jeseni in drugo listnato drevje, kakor so predvidevali strokovnjaki za pogozdovanje...Tudi to je ena izmed pozitivnih stvari.

Na žalost pa še vedno niso ustrezno ozaveščeni vsi ljudje. Na Krasu, na primer, še vedno lahko gradijo tudi gradbeni izvajalci, ki ne razumejo vrednosti kraške arhitekture in ki so jim tuje v stoletjih uveljavljene tradicionalne gradbene tehnike. Investitorji pač najemajo za gradnjo najcenejše ponudnike. Pogosto so to gradbeniki, ki nimajo niti ustreznega znanja niti pravega odnosa do arhitekturne dediščine Krasa. Zato moramo na Ministrstvu za kulturo v sodelovanju z Restavratorskim centrom Republike

Šolanje lipicancev na odprtem hipodromu Javnega zavoda Kobilarna Lipica.

Srednjeveško naselje Štanjela na griču dobiva s prenovo svojo nekdanjo podobo.

Slovenije nujno uveljaviti sistem podeljevanja licenc za gradbene izvajalce, da bodo v stavbno dediščino Krasa - še zlasti to velja za kulturne spomenike - lahko posegali le primerno usposobljeni ljudje. Podobno je tudi s projektanti, ki so poglavje zase...

Naša naloga je, da ljudi prosvetljujemo, poučujemo, kaj sodi in kaj ne sodi v določeno okolje. Včasih so si na Krasu postavljali tipske hiše, ki po svoji podobi ne spadajo v to pokrajino. Danes se gradnjo neprimernih tipskih hiš na srečo opušča.

Vlada je našemu ministrstvu namenila še en velik zalogaj na Krasu. To je Lipica. Upam, da bomo probleme v zvezi s Kobilarno Lipica nekako rešili. Tu se prepletajo zasebni in javni interesi in to bo treba čim prej rešiti. Kot strokovnjak za kulturno dediščino ne morem ravno soglašati z idejo, da znotraj varovanega območja obstaja še igrišče za golf, ki predstavlja tujek.

Trudimo se tudi za obnovitev nekaterih cerkvâ in njihovih fresk. Kot primer lahko omenim cerkev v Avbru.

Ena izmed pozitivnih izkušenj, na katero so me opozorili moji kolegi, je tudi Pliskovica. Preureditev domačije v Mladinski hotel je dvignila zavest o pomenu izvirne kraške arhitekture vsej vasi.

Prav tako je velik projekt tudi tako imenovani Evropski muzej krasa, ki ga vodi arhitekt dr. Valena v sodelovanju z Alojzom Peterletom. Trajalo bo gotovo še nekaj časa, da bo muzej zaživel, vendar priprave so se že začele.

Plečnik je bil vse življenje ponosen na Kras

Kras je specifičen tudi zaradi tega, ker sam po sebi še ni v veliki meri degradiran. Tega se moramo zavedati in moramo to krajino na vsak način varovati. Kultura je za nas tisto, s čimer se lahko predstavljamo kot individualni narod v Evropski zvezi. Kultura je naša osebna izkaznica in na tem je treba graditi. In

Prazgodovinska utrdba Gledanica na štanjelskem griču.

takšna kulturna krajina ter izjemna arhitektura, kot je na Krasu, ima pri tem bistveno vlogo.

Leta 1804 je Karl Schinkel, znameniti in svetovno znani nemški arhitekt potoval v Italijo. Ko je prišel v naše kraje, je trdil, da je pri nas vse tako, kot drugje. Ko pa je prišel na Kras, je popolnoma obnemel. Zanj je bil to čisto nov svet, ki se mu je naenkrat odprl!

Tudi naš najpomembnejši arhitekt Jože Plečnik, edini Slovenec, ki je resnično poznan po vsem svetu, se je čutil povezanega s Krasom. Njegova družina je namreč izhajala s Krasa. Plečnik je bil vse življenje ponosen na Kras. Ko je zidal na Dunaju, je rekel, da bo svojega kraškega duha Dunajčanom vsilil. In cerkev sv. Duha, ki jo je zidal na Ottakringu, ima zato kraško zvončnico... Vedno si je prizadeval vključevati elemente kraške gradnje v svoja dela. Tudi njegove strehe so položne, kar je spet značilnost za kraško gradnjo. Tudi mešano gradnjo opeka - kamen, ki jo je uveljavil pri gradnji naše Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, razlagamo kot primer Krasa.

Plečnik se je zavedal pomena Krasa. Zanj je bil tu začetek mediteranske arhitekture. Vedno si je želel graditi na Krasu, vendar za to ni imel priložnosti. Najprej je živel na Dunaju, po prvi svetovni vojni pa je bil Kras odrezan od matične dežele. Lotil se je že cerkve na Sveti gori nad Gorico, potem pa je ta prostor pripadel Italiji. Na svoja stara leta, po drugi svetovni vojni, je sicer obiskoval Kras in naredil kup načrtov, vendar od tega ni bilo dosti uresničenega. Tradicijo kraške gradnje je Plečnik zelo dobro razumel in silno spoštoval. Kamnoseška tradicija Krasa pa je nasploh zibelka našega, slovenskega graditeljstva!

Če sklenem pogovor, še enkrat poudarjam: Naša prvenstvena naloga je sprememba zakona o kulturni dediščini in njegovo dosledno uresničevanje. Prizadevati pa si moramo tudi, da spomeniško varstvo spet pridobi ugled, ki ga sedaj v naši družbi nima!"

**Povabilo na edinstven
in poučen izlet v preteklost**

PREDJAMSKI GRAD - SOŽITJE KRAŠKEGA SVETÂ IN IZNAJDLJIVOSTI SREDNJEVEŠKEGA ČLOVEKA

Sergeja Kariž

Slovenija je dežela mnogih gradov. Vsakdo, ki se po Sloveniji odpravi v upanju, da si bo lahko ogledal te sledi preteklosti, je bogato poplačan, saj se gradovi ali pa njihovi ostanki in ruševine kar vrstijo. Veliko gradov je dandanes obnovljenih in sedaj služijo svojemu sodobnemu namenu. Mnogo gradov pa tudi tiho in žalostno propada ter so na milost in nemilost prepuščeni zobu časa, ki vedno neizprosno zahteva svoj davek. Prenova in vzdrževanje gradu je dolgotrajen in pravzaprav nikoli končan proces, ki prav zaradi tega predstavlja tudi zelo veliko finančno breme. Vendar pa sta kompleksnost prenove in njen velik finančni zalogaj bogato poplačana, ko grad zopet dobi svojo nekdanjo podobo in kot tak popelje sodobnega obiskovalca na potovanje v preteklost.

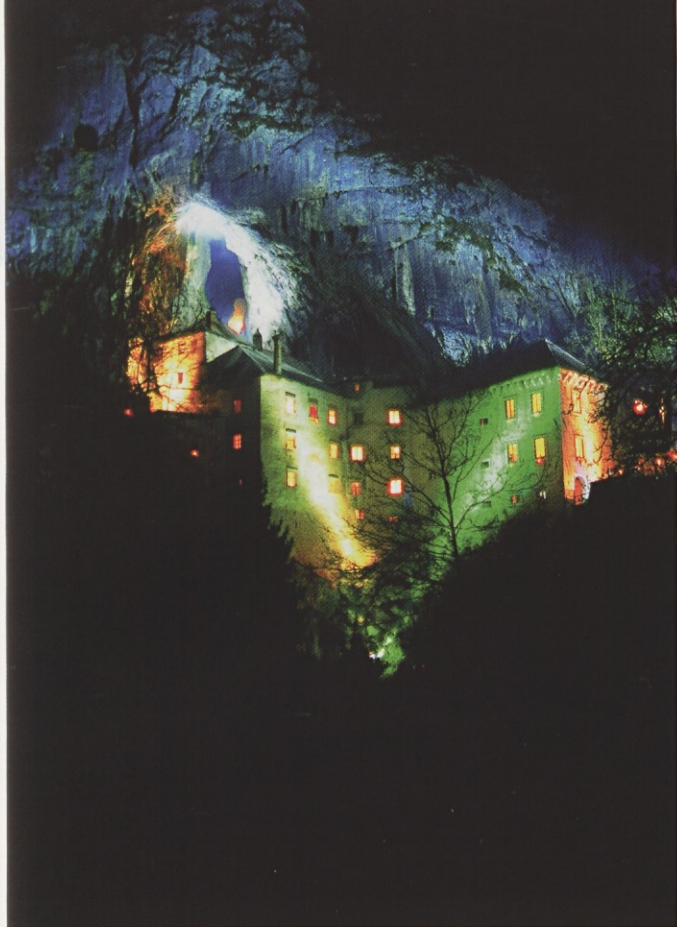
V današnjem svetu mobilnega telefona, računalnika, nenehnega hitenja in večnega pomanjkanja časa nam gradovi kot nemi spomeniki preteklih obdobjih ponujajo pogled v drug čas in zelo drugačen način življenja. Med najbolj markantnimi in nenavadnimi gradovi je nedvomno Predjamski grad. Njegova nenavadnost in drugačnost je prav v njegovi drzni postavitvi v prepadno steno, ki mu je omogočala prvovrstno obrambo. Grad je nudil potrebno varnost njegovim prebivalcem, nam danes pa nudi čudovito kuliso in prizor, ki ga je težko pozabiti. Sprehod po gradu nam postopoma odkriva tančice preteklosti in ponuja vpogled v osupljivo preprostost in iznajdljivost srednjeveškega človeka.

Bolj podroben pogled nam hitro razkrije dejstvo, da sta na tem mestu v resnici dva gradova in ne le eden, kot nas poskuša zmotno prepričati prvi pogled in prvi vtis s parkirišča pred gradom. Med sprehodom skozi grad se nam namreč v jami za gradom razkrijejo ostanki prvotnega gradu, ki je bil še bolj drzno, kot današnji Predjamski grad, postavljen prav v jamsko votlino. Ta prvotna trdnjava, od katere so dandanes ostali le še obris, je bila postavljena na to mesto, da je nudila potrebno obrambo že takrat zelo pomembni poti, ki je vodila proti Jadranskemu morju. Ostanki kažejo, da je bila trdnjava zelo majhna in precej neudobna, toda namenu, da zagotavlja obrambo in zatočišča, je bilo kljub temu zadoščeno. Šele pozneje je bil pozidan tudi prostor pred jamsko votlino. A tudi ta del ni bil sezidan v enem delu. Podoba, ki jo ima Predjamski grad sedaj, je namreč odraz dozidav in prezidav naslednjih nekaj stoletij. Tako je končno podoba grad dobil šele leta 1583, ko je takratni lastnik

Med sprehodom ob potoku Lokva nas pot popelje pod grad, od koder se nam odpre čudovit pogled na trdnjavo. Šele tu človek spozna pravo obrambno vrednost gradu, ki praktično visi z navpične stene - pravo roparsko gnezdo.

Slika na desni strani:
Grajska klet, v kateri so lepo vidni
skalni temelji gradu in kjer je bila
temperatura vedno primerna za
shranjevanje hrane in, seveda, tudi vina.

Čudovita igra barv nočne panorame z osvetljeno jamo za gradom.

Mojstrsko pozidan vhod v jamsko duplino za današnjim gradom, kjer se je nekoč začel tako imenovani Jamski grad.

Ivan Kobenzl gradu dozidal še vhodni stolp. V tej podobi se je grad ohranil do danes in še vedno ostaja pomemben pričevalec nekdanjih dni.

Tudi notranja podoba gradu izpričuje srednjeveški duh, saj notranja ureditev prostorov nudi vpogled v srednjeveški vsakdan grajskih prebivalcev. Današnjemu obiskovalcu se ob sprehodu skozi grajske prostore odpirajo slike preteklosti, ko se iz sobe v sobo sprehaja skozi način življenja na srednjeveškem gradu. Odpira se nam vpogled v življenje grajske družine, prav tako pa spoznavamo tudi življenje tistih, ki so v gradu sicer živeli, a je bilo njihovo mesto v družbi pač drugačno.

Služinčad in vojaki, ki so branili grad, so bili prav tako kot grajska družina nepogrešljiv del grajskega življenja, čeprav je

bilo njihovo življenje na gradu precej drugačno od življenja gospode. Preprostost in neudobnost prostorov, ki so bili namenjeni slednjim, jasno in nedvoumno kaže vso težavnost in neizprosno takratnega življenja. Srednji vek je bil pač čas, v katerem sta drug ob drugem, a kljub temu jasno ločena, živela dva popolnoma različna sveta - svet grajske gospode in svet, ki je svetu grajske gospode služil.

Toda neizprosno tistega časa in izjemno neugodne naravne razmere, ki jih lahko čutimo v gradu še danes, so oblikovale življenje tako enih kot drugih. Čeprav je bila grajska gospoda pri tem vedno na boljšem, pa so hlad, vlaga in vedno prisoten prepah predstavljali sestavni del slehernega grajskega dne. Navpična stena, na katero je dobesedno naslonjen Predjamski grad, je grajskemu življenju predstavljala tako prekletstvo kot tudi blagoslov. Srednjeveški gradnik je namreč izkoristil navpičnost stene, ki mu je brez dodatnega dela ponujala notranjo stranico grajskih prostorov.

Kaj hitro se nam ob sprehodu skozi grad oko ustavi na tej naravni steni, saj je zaradi nenehne vlage poraščena, kar ji daje nezgrešljivo zeleno barvo. Grajski hodnik tako ponuja čudovit prizor, kjer sta združena naravna danost in delo človeških rok. Prehod iz ene danosti v drugo je tako enostaven, da je videti, kot da bi ta naravna stena čisto samodejno ponujala in narekovala človeku, kako naj jo le dopolni ter s tem ustvari to neverjetno popolnost celote, ki je gradu nudila prepotrebno varnost. Toda tak vtis je le navidezen, kajti ustvarjena celota je rezultat premišljene vizije, potreb in dela takratnega človeka. Le način izvedbe, ki zaradi svoje enostavnosti in preprostosti lahko nakazuje to samodejnost, je tisti, ki nas za trenutek napelje na to napačno misel. Morda pa je res, da je človek

NARAVNA IN KULTURNA DEDIŠČINA

v takratnem času znal bolje prisluhniti naravi in izkoristiti dane pogoje. Današnji čas, zazrt v tehnološki napredek, na to preprostost rešitev pač včasih enostavno pozabi... Ta stena je postala hrbet gradu; od nje se še danes po gradu širita hlad in vlaga. A v nekdanjih časih je bila ob vsem tem prav ta stena tudi pôrok za varnost in obrambo.

Srednjeveški gradnik je ob tem izkoristil še eno danost, ki jo ponuja Predjama - kraški svet. Grad je sicer postavljen ob navpični steni, a hkrati je postavljen ob kraški jami. In tudi to danost je takratni človek znal izjemno dobro izkoristiti. Razvejan svet podzemnih rogov je grajskim nudil potreben dodaten prostor, o čemer še danes pričajo nekatera brezna, ki jih srečamo na poti skozi grad in ki so služila bodisi shrambi, bodisi nekaterim manj prijetnim stvarem, ki jih v današnjem času poskušamo na trenutke kar pozabiti. Tako je danes obiskovalcu na ogled grajska mučilnica - nepogrešljiv del vsakega srednjeveškega gradu - ki je postavljena v eno mnogih manjših duplin prepadne stene, iz jame za gradom pa so že v takratnih časih dobivali tudi pitno vodo.

Pogled skozi veliko naravno odprtino za gradom, kjer je lepo vidna vpetost gradu v kraški prostor.

Kristalno čista voda se steka iz jame za gradom, kjer se večno kapljanje nikoli ne konča.

V rovih pod gradom so imeli v časih, ko je bil grad še nekoliko manjši od sedanjega in je bila stiska s prostorom še večja, urejen konjski hlev. Ta je bil takrat prav toliko pomemben, kot je danes garaža. In jamski splet je skrival tudi najbolj presenetljivo prednost gradu - skrivni rov. Ko se človek ozre proti gradu in vidi za njim le navpično skalno steno, se mu zdi misel, da ta stena v sebi lahko skriva podzemni prehod, vse prej kot verjetna. A še enkrat je narava priskočila na pomoč človeku in grajskim prebivalcem poleg varnosti omogočala tudi skrivno pot na prosto.

Vse tukaj napisano je na lep in, kot se za pravo srednjeveško legendo spodobi, tudi romantični način izpričano v legendi o drznem roparskem vitezu Erazmu, ki je v času, ko se je pred cesarsko vojsko skrival v gradu, dodobra izkoristil mnoge prednosti Predjamskega gradu. Le nemočno so se proti gradu ozirali cesarjevi vojaki, ki so »leto in en dan« vztrajali pod gradom in upali, da bo Erazmu zmanjkalo hrane. Skrivni prehod v steni za gradom mu je omogočal pot v svobodo in hrane mu ni nikoli zmanjkalo. Mogoče je prav to botrovalo temu, da se je vitez počutil v gradu kar preveč varnega, obupanim vojakom pod gradom pa se je posmehoval tako, da jim je ves čas pošiljal hrano ter jim s tem dokazoval, da mu tudi z obleganjem ne morejo do živnega. Šele zvijača in podkupljivost Erazmovega služabnika je bila potrebna, da so ga ujeli ravno v tistem delu gradu, ki edini ni bil dovolj utrjen, da so mu bili s katapultni kos. Tako je pogumen in zviti vitez Erazem precej neslavno končal pod katapultnimi krogli prav v trenutku, ko je bil na stranišču.

Cerkvica žalostne Matere Božje v Predjami iz 15. stol., ki jo je leta 1449 posvetil tržaški škof Piccolomini, kasnejši papež Pij II. Ob njej se košato bohota Erazmova lipa, ki naj bi bila po legendi stara častitljivih 521 let.

Izhod iz skrivnega rova za gradom, ki ga je uporabljal že vitez Erazem in še danes nosi njegovo ime.

Romantična zagledanost sedanosti v preteklost se v Predjami enkrat letno slikovito pokaže, ko za en dan celotna vas zaživi v vzdušju srednjega veka in viteštva.

Vse fotografije: Postojnska jama, turizem, d.d.

Toda ljudski glas pogumnega viteza ni mogel tako neslavno pogubiti na stranišču in legenda se tako nadaljuje ter pravi, da so Erazma pokopali ob cerkvi v Predjami, njegovo srto dekle pa je na njegov grob zasadilo lipo. In ta lipa še vedno stoji ob cerkvi ter tako obiskovalcem s svojimi zavidanja vrednimi leti, sa jih šteje že 521, romantično govori o veliki ljubezni iz preteklosti.

Izlet v Predjamo nam torej dandanes ponuja sprehod v preteklost, istočasno pa tudi na vsakem koraku prikazuje vpetost te preteklosti v kraški svet. Srednjeveški človek je postavil grad v kraški svet Predjame in si s tem zagotovil varnost, nam pa je zapustil čudovit spomin svoje iznajdljivosti in praktičnosti, s katerim nam še vedno vztrajno pripoveduje zgodbo preteklosti, iz katere se lahko veliko naučimo. Le prisluhniti ji moramo!

Sergeja Kariž, prof. zgodovine in filozofije, vodnica po Predjamskem gradu

KULTURNA DEDIŠČINA

Pomembne izpričevalke
nekega časa in prostora

STARE KARTICE, RAZGLEDNICE, VOŠČILNICE*

Marijan Slabe

Pred tridesetimi leti ni bilo med obiskovalci v Trubarjevem antikvarjatu v Ljubljani zaslediti nikakršne posebne zavzetosti ali želje po razglednicah, izjemoma pa je bilo mogoče srečati človeka, ki bi te vprašal, ali se zanimaš za to vrsto danes tako zaželene kulturne dediščine. Takrat se je v omenjeni trgovini - govorim iz lastnih izkušenj - večkrat pojavljala množica tega blaga, na kar pa sprva tudi sam nisem bil pozoren, čeprav sem bil tod, vendar z drugimi nameni, čest gost.

Priznati in poudariti moram, da mi je pozornost na kartice usmeril Štefan Tausig, nadvse razgledan in izkušen strokovnjak v antikvarnih vrednotah. Tako sem se spustil v precej zanimivo zbiralno akcijo za ustanovo, v kateri sem delal, ki je odlično uspela, uresničevati pa sta mi jo pomagala tudi Tausigova naslednika Marjan Podgoršek in Matjaž Glavan. Vsem naštetim moramo biti nadvse hvaležni za to, da so danes tako bogate zbirke prav tega gradiva tudi v posameznih, zlasti po drugi svetovni vojni zraslih kulturnih ustanovah.

Kmalu pa sem opazil, da se je poleg mene še nekaj ljudi precej zgodaj posvetilo zbiranju teh že nekoč tako priljubljenih predmetov, vendar v glavnem zaradi dopolnitve tematskih zbirk. (Ob tem še zdaleč ne smemo mimo dejstva, da so že v tistem času obstajali zbiralci s precej bogatimi zbirkami, ki pa se, razumljivo, v javnosti niso tako radi razkazovali.) Seveda pa se je število interesentov z leti spremenilo. Začela se je prava "gonja-lov" za tem gradivom bodisi v antikvarjatu, bodisi na boljšem trgu ali ad personam. Preprodaja, zamenjava in druge komunikativne oblike so med množico zbiralcev postale vsakdanjost, ki sem jo tudi sam občutil. Vedno znova se je pojavil kdo, ki je hotel izpolniti svoje želje. Priznati moram, da sem bil ob tem kar presenečen, saj na začetku do kartic nisem imel kakšnega posebnega odnosa, kaj šele globljega cilja z njimi, in sta me šele profesionalni razvoj v stroki

in strokovno poglobljanje v službi "prisilila" v iskanje vsebine in pravega smisla tega početja. Obenem sem tudi spoznal, da se je sčasoma zelo spremenila tudi materialna vrednost kartic, kar je razlog, da je bil zavrt normalen potek pridobivanja tega blaga za kulturno ustanovo, v kateri sem delal.

O karticah je bilo že marsikaj izrečenega in napisanega

Čeprav je bilo o karticah že marsikaj izrečenega in napisanega, s svojega stališča pristavljam še nekaj misli, ki naj bi bile le dodatek k zdajšnjemu poznavanju tega nezamenljivega gradiva.

Slovar slovenskega knjižnega jezika razloži besedo "razglednica" kot "kartonček s sliko na eni strani za krajša sporočila po pošti". Sinonim za oba izraza je tudi "kartica".

Če torej povem po domače, sodijo k temu pojmu prav vse kartice (nekoč so nekatere imenovali dopisnice), ki imajo na eni strani prostor za naslov in pripis, na drugi strani pa kakršno koli ilustrirano vsebino oziroma motiv. Rečemo lahko, da je kartica splošen in širši pojem ter pogosto uporabljen pojem kot "neizčiščen" izraz, razglednica pa je le ena izmed njenih variant,

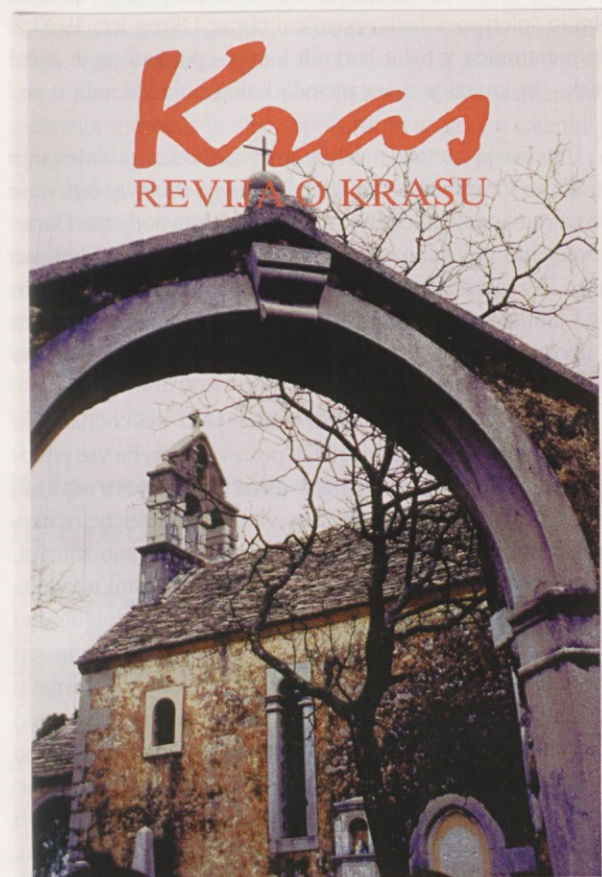

Volčji grad (p. Komèn)

Slika zgoraj: Pogled na Volčji Grad. Žig na hrbtni strani ima slabo viden datum, najverjetneje 22.8.1912. Natisnjena je bila leta 1908 - Iz zbirke dr. Branka Marušiča.

Slika na levi strani: Kartica - dopisnica »Pozdrav iz Lipice«, ki kaže kapelico s kipom Lurške Matere Božje. Napisana je bila 22. maja 1904 in odposlana v Carlsbad, kamor je prispela 25. maja 1904. Urednici revije Kras jo je ob začetku izhajanja revije podaril Matjaž Puc.

Slika spodaj: Kartica revije Kras iz leta 1998 z motivom cerkve Device Marije v Tomaju. Namenjena je krajšim sporočilom in voščilom uredništva svojim bralcem. Fotografija: Egon Kaše iz Ljubljane; oblikovanje Lev Lisjak

Komen, Županska ulica. Na levi poslopja, v katerih so sedaj gostilna Špacapan, Občina Komen in Banka Koper. Iz zbirke Jožeta Volčiča.

ki se po upodobitvah razlikuje od drugih. Izraz razgled (razglednica) pomeni pogled na nekaj, pri čemer sam (to poudarjam!) razumem pogled na posamezen kraj, objekt ali na nekaj, kar je v prostoru, v naravi. Vsekakor pa ta pojem ne more zajeti izrazov oziroma podob, ki vsebujejo čustvene, emotivno naravnane in sploh nematerialno izražene - abstraktne motive ali imajo kakšen drug namen.

Kaj vse prikazujejo te kartice in kako bi jih glede na njihove upodobitve lahko razdelili, je težko natančneje določiti. Vendar poskušajmo to narediti na takle način:

Razglednice prikazujejo kraje, mesta, stavbe, ulice, znamenja, parke, ... - se pravi vse, kar se naslanja na naravo in prostor, torej tudi planinsko, jamsko, eksotično, turistično in podobno tematiko. Pogosto predstavljajo tudi nekdanjo prometno veljavo nekega kraja in njegov turistični pomen, zgodovinske zanimivosti in romantične lege. Skratka, odkrivajo bistvo vrednot, ki jih je kraj včasih imel. Pri nekaterih krajih, predvsem znanih turističnih točkah in romarskih poteh, kar ne moremo prešteti vseh izdaj razglednic. Med takšne uvrščamo, na primer: Bled, Bohinj, Blejski vintgar, Portorož, Postojnska jama, Rogaška Slatina, Brezje, Višarje itn.

Sem sodijo tudi marsikateri priložnostne kartice, ki prikazujejo razne dogodke (slovesnosti, odprte razstave ali železniških prog, velesejme, festivale, sokolske zlete in verske prireditve, pogrebe, naravne nesreče - požare ali povodnji itn.). Poleg razglednic poznamo tudi kartice z nezdgovinsko, narodno spodbujevalno, etnografsko ali umetniško, društveno-klubsko, naravoslovno in s sociološko tematiko (Rdeči križ, boj proti TBC - za dvig higiene, različne oblike ljudske pomoči - na primer F. Tratnik: Pomoč beguncem, propagiranje zavarovalniških družb), nadalje kartice z ljubezenskimi, humorističnimi in drugimi prizori, s trgovskimi in industrijskopodjetniškimi reklamami, z nabožno vsebino, z upodobljenim muzejskim in galerijskim inventarjem in druge. Nadvse zanimive so tiste iz časov soške fronte. Izpostaviti je treba še voščilnice (za osebne praznike - godove, rojstne dneve, poroke in ob obletnicah pomembnih dogodkov ali človekovih dosežkov) in podobno.

Posebna mikavnost, zlasti za zbiralce, so kartice, ki so izhajale v večjih skupinah (pa tudi albumih), nekatere tudi v

KULTURNA DEDIŠČINA

daljšem časovnem razdobju, torej ne istočasno oziroma naenkrat, tako, da danes že težko zberemo celotno serijo.

Med te bi lahko šteli voščilnice in sploh kartice slikarja Maksima Gasparija s predstavami pretežno etnografskega značaja, kartice Gvidona Birolle, voščilnice s podpisi avtorjev na originalu (na primer M. Sedej, M. Šubic) in redko ohranjene primerke še zdaleč ne dovolj ovrednotenega slikarja F. Kopača. Sem bi lahko priključili tudi kartice z božičnimi motivi oziroma jaslicami umetnice Ksenije Prunk. Zelo znan je še blok razglednic nekdanje Ljubljane izpod čopiča slikarja Frana Tratnika, potem upodobitve z velesesejsko propagandno tematiko Ivana Vaupotiča, kartice z motiviko Ljubljane E. Držaja itn. Vsak dober poznavalec tega gradiva pozna zbirko razglednic Ljubljana - Laibach slikarja Saša Šantla z motivi stare Ljubljane. Znana je številčno bogata zbirka razglednic z motivom Bleda raznih jugoslovanskih slikarjev. Gotovo je nadvse povedna tudi zbirka z naslovom Slovenska umetnost ali pa na nekdanjo Avstrijo nanašajoči se "avstrijsko-ogrski narodni tipi" (za nas "Slovenci"), Olomouc, Serie XXII. Zelo iskana je tudi serija Slovenski vsesokolski zlet. In še bi lahko naštevali.

Še posebej naj se dotaknem kartic iz časa prve svetovne vojne z neposredno vojno in z njo povezano tematiko, ki nam jih je prav pred časom globlje razkrila razstava Goriškega muzeja o soški fronti. Na njej je bilo mogoče opaziti pravo bogastvo tega gradiva tako po vsebini kakor tudi po izraznosti, ki je ne samo vir zgodovinske izpovedi, ampak tudi izraz človekove notranjosti, stiske, bede, žalosti, sploh njegovega počutja ob takšni občečloveški tragediji. Med temi karticami najdemo primerke z risbami slovenskih slikarjev, na primer: Hinka Smrekarja, Božidarja Jakca, (ki je zanimiv tudi po prikazu drugih priložnostnih motivov), Maksima Gasparija in Antona Koželja, ki so s tem posegli tudi na to področje umetniškega ustvarjanja; seveda s specifično vsebino, primerno vojakovemu življenju in razmeram v tistem času. V to skupino lahko uvrstimo še zbirko kartic Vojska v slikah, ki jih je več kot 120.

Dolga zgodovinska pot kartice

Seveda pa je kartica skozi svojo zgodovino prehodila svojo pot, od prvih poskusov delne zapolnitve strani dopisnice s podobo v drugi polovici 19. stoletja, dokler na prelomu v 20. stoletje te ni zapolnila v celoti.

Na Slovenskem je treba njene začetke, kolikor je do zdaj znano, iskati nekje v osemdesetih letih 19. stoletja (na primer razglednica iz Slovenj Gradca nosi letnico 1892, natisnjena pa je bila

Kostanjevica na Krasu. Spomenik padlim v prvi svetovni vojni, letnica 1924. Iz zbirke dr. Branka Marušiča.

že prej). Tu pa objavljamo, na primer, razglednico Komna iz leta 1889!

Tisk je bil različen, črno-bel ali obarvan. Ob tem naj povemo, da je bil tudi njen format že zgodaj različen, kar pa je običaj še danes. K razvoju kartice je pripomogel tudi vsestranski napredek poštne službe, fotografskih in tiskarskih tehnik in, ne nazadnje, razvoj družbe v celoti. Predvsem pa pogled na njen nacionalni in sploh sociološko pogojeni obraz. Okrog leta 1920 je nastopila prelomnica v tisku barvnih kartic - porajati se je začel ofsetni tisk - in kmalu je stara metoda koloriranja zatonila v pozabo.

Bila pa je kartica tudi predmet zaslužka, pridobivanja sredstev, kar so v prvi vrsti "izrabljala" različna društva, cerkvene ustanove na romarskih poteh in kot reklamo razna podjetja. Danes težko naštejemo vse, ki so nekdaj tiskali to zdaj tako priljubljeno zbirateljsko in zgodovinsko dokazno gradivo. Že med leti 1895 in 1898 je v Ljubljani ugotovljenih 60 izdajateljev razglednic, pri tem pa niso upoštevane tuje tiskarne, ki so tudi skrbele za tovrstne potrebe pri nas.

Varovanje oziroma zaščita kartic pred poškodbami in propadom je zelo pomembna zadeva. Upoštevati je treba vse pogoje, kot jih predlagajo restavratorji, ki se ukvarjajo z zaščito papirnih dokumentov, kakor tudi fotografij. Spravljajnje v plastične ovitke, ki je danes postalo že kar običajno, se, kot pripovedujejo zbiralci, ne obnese najbolje; je le začasen, priložnosten varnostni ukrep za njihovo prenašanje, nikakor pa ni priporočljivo za dolgotrajno hranjenje. Zato bo zaenkrat še najbolj primerna (manj kovinska) škatla, v kateri bodo kartice - morda v prozornih papirnatih vrečkah - urejene po zbiralčevi želji. Opozarjam pa, da bi bilo potrebno marsikatero kartico (zlasti takšno, ki je redkost ali močno načeta), strokovno restavrirati in izboljšati nekakovosten papir. Najbolj trpijo kartice na vogalih, saj se ti najraje obrusijo ali odpadejo. Tudi svetloba na prostoru hranjenja mora biti primerna, kajti opazamo, da kartice lahko izgubijo intenzivne barve. Tako jih

Počitniško letovišče v Komnu za zaposlene v tovarni mila Solvay. Stala je ob vzhodnem robu Cirja, pred sedanjo komensko osnovno šolo. Natisnjena leta 1939, poslana leta 1940 - Iz zbirke Jožeta Volčiča.

ne smemo hraniti v svetlih, odprtih, vlažnih ali pretoplih prostorih. Prav tako ne smejo utrpeti nobenega fizičnega oziroma mehanskega posega (stiskanja, upogibanja itn.).

Zelo neokusno in z dokumantarnovrednostnega vidika nesprejemljivo je s kartic trgati in odstranjevati znamke ali črtati po napisanem delu. Vsak poseg, ki bi skazil ali pokvaril te izdelke človekovega spomina in ustvarjalnosti, ne samo izniči njihovo vrednost, ampak kaže tudi na določen egoizem v dojemanju tega blaga. Vselej se je namreč treba zavedati, da je to tako priljubljeno komunikacijsko sredstvo med ljudmi bodisi z namenom golega osebnega sporočila bodisi z opozorilom na kraj, v katerem je pisec trenutno bil itn., del kulturne dediščine ter da predstavljajo ti spomini poleg same podobe na kartici z nalepljeno znamko in nemalokrat s svojo vsebino in podpisom še dodatno vrednoto. Torej lahko pri vsaki kartici prepoznamo tri osnovne prvine, ki jo vrednotijo in jih je treba vedno upoštevati. Seveda pa lahko tudi vsak posamezen element še posebej izstopa s svojimi posebnostmi in zanimivostmi, kar še dopolnjuje njeno mikavnost in šarm.

Kdo vse danes hrani to gradivo?

Vseh ustanov seveda ni mogoče naštet, vendar nekateri muzeji in druge institucije prav izstopajo po pomembnosti hranjenega gradiva: Narodni muzej v Ljubljani, Mestni muzej Ljubljana, Narodna galerija v Ljubljani ter Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Ljubljanski regionalni zvod za varstvo naravne in kulturne dediščine, Goriški muzej, muzej Pošte Slovenije in drugi. Sicer pa so z razgled-

nicami in drugimi karticami bolj ali manj bogati vsi muzeji, arhivi in druge podobne ustanove, ki so že po svoji osnovni dejavnosti imele nalogo zbirati to vrsto premične kulturne dediščine.

Kako je z zasebnimi zbirkami, pa je težje govoriti. Najprej moramo ponoviti, da se prvi zbiralci niso pojavili šele v zadnjem času, torej po drugi svetovni vojni, ampak so se pojavili že kmalu po rojstvu prvih kartic, na prelomu 19. v 20. stoletje. Do začetka druge svetovne vojne so obstajale prav lepe zbirke, urejene v za tiste čase modernih, nemalokrat prav izjemno secesijsko zasnovanih albumih, ki imajo že sami po sebi posebno vrednost ter na zunaj in znotraj nosijo znake kakovostne opreme takratnega časa. Albume z zbranimi karticami so hranili po številnih, predvsem premožnih hišah, vendar so imeli pri zbiranju vsekakor drugačne motive. Zanimivi pa so tudi albumi z vzorci kartic, po katerih si je kupec pri trgovcu po svoji želji izbiral ponudeno blago.

V njih so bile kartice že razvrščene na razglednice, voščilnice in druge s specifičnimi prikazi. Tudi sam poznam nekaj takšnih primerov, ki so ponovno zagledali luč svetla ob prenovah oziroma pospravljanju podstrešij nekdanjih trgovskih hiš v starih mestnih jedrih.

Pred leti je bil na podstrešju trgovske meščanske hiše v nekem manjšem slovenskem mestu najden album z bogato, danes že kar težko predstavljivo zbirko kartic z ljubezenskimi prizori, ki so izšle v začetku 20. stoletja. Človek kar ostrmi nad bogato paleto, ki se kaže v pristnosti upodobitev, izbiri motivov, koloritu, kakovostnemu tisku in seveda temu primernem papirju ter v zavidljivem estetskem dosegu izdajatelja, ki v vseh pogledih presega pogosto poznano kičavost. In ob tem seveda pomisli na današnje založnike, kako ob tej primerjavi izpadejo največkrat

Knežak. Datum na žigu 21.3.1902. - Iz zbirke dr. Branka Marušiča.

KULTURNA DEDIŠČINA

razmeroma revni in neiznajdljivi, pri čemer pogosto izstopajo prav kičasti izdelki. Zanimivo je tudi, kako je oblikovan sam album. Lahko ga štejemo za prvovrstni dosežek reklamnega izdelka v vsem njegovem zelo natančno prefinjenem izrazu takrat prevladujočega secesijskega sloga. Pravi izziv za zdajšnjo veliko množico nadebudnih oblikovalcev!

Kakšne zbiralce te dediščine pa imamo danes? Gotovo je pri zbiranju primarna osebna želja, ki jo spodbudijo razni motivi. Poznam nekaj lastnikov zbirk, ki imajo neprecenljiv zaklad, na žalost pa ga mnogokrat opazujejo z meni nerazumljivega, ozkega stališča, ki presega zgolj ljubiteljsko naravo. Vendar je treba poudariti, da imajo zdajšnji zbiralci bistveno prednost pred nekdajnimi imetniki, saj imajo kartice danes še eno dodatno vrednost. To je starost, ki jo je treba še posebej izpostaviti. Danes bi lahko našli različne tipe zbiralcev; na primer tiste, ki si gradijo zbirko na določeni temi, tako na primer ljubitelje narave, gorâ, kraških jam, gradov, starih mest in krajev, nekdajnjih dogodkov, domačih - rojstnih krajev, skratka vsega tistega, kar nekoga veže s spominom ali hotenjem po nekem spoznanju; ali pa »specialiste«, ki bi hoteli pri sebi na primer zbirko vseh Gasparijevih voščilnic, ki jih ni malo, ali vse kartice slikarjev »v njegovi senci«, G. Birolle in F. Kopača. Gotovo ne manjka tudi zbiralcev, ki si želijo obogatiti svoje znanje z zbirko kartic z vojno vsebino, kot na primer o soški fronti. Slišal sem za zbiralca, ki je zbiral samo kartice religioznega tipa, pa tudi za takšnega, ki zbira samo tiste upodobitve z rastlinsko motiviko, itd.

Kartice vsebujejo izpovedno izročilo naše preteklosti

Stare kartice, kamor sodijo tudi razglednice, so tisti del kulturne dediščine, ki s svojim izjemno bogatim izpovednim izročilom odlično dopolnjuje naše poznavanje razvoja življenja pri nas - zlasti tistega, ob prelomu 19. v 20. stoletje, in seveda tudi tistega do druge svetovne vojne - ter so pogosto nezamenljiv vir za prikaz njegove ustrezne podobe v različnih odtenkih in odrazih.

*St. Peter in Krain. Bahnhof mit Südbahnhotel.
St. Peter na Krasu. Postaja in Hotel južni železnici.*

Sv. Peter na Krasu (sedaj Pivka)
Kolorirana kartica je bila poslana 27.12.1915. - Iz zbirke dr. Branka Marušiča.

Baliranje v Komnu. Natisnjena leta 1940. - Iz zbirke Jožeta Volčiča.

Komen leta 1889. Pogled z vzhoda na fužino in cerkev sv. Jurija. -
Najstarejša kartica iz zbirke Jožeta Volčiča.

Pozdrav iz Komna. Bančni in poštni urad.
Kartica je bila napisana 12. marca 1899. - Iz zbirke Jožeta Volčiča.

Skratka, kartice vsebujejo še neko posebno vrednost, ki jim je lastna, saj moremo le na njih dojeti tiste tančine, povezane s človekom, ki jih ni mogoče nadomestiti, na primer samo z izpovedano oziroma tiskano besedo.

Za študij življenja našega človeka so prave zakladnice, saj odkrivajo resnično ozračje nekega časovnega obdobja, dajejo prerez nekega življenjskega trenutka, ki je minil, a se v marsičem razlikuje od današnjega. Z njim poglobljamo spoznavanje o nečem, kar je nekoč bilo in se v takšni obliki nikdar več ne bo povrnilo. Na njih spremljamo »držo« človeka v določenih trenutkih zgodovine, podoba nekdanjega okolja, način življenja, noše in podobno.

Gotovo imajo še posebno vrednost kartice, ki smo jih opredelili za razglednice. Danes z njimi odkrivamo vrsto domoznanskih in drugih podatkov, ki jih je zlasti povojni čas po letu 1945 zakril ali celo izničil. Takrat se je, in to največkrat stihijsko, čeprav pod masko tako imenovanih planskih in prostorskih študijno zasnovanih elaboratov, močno ter včasih celo do nerazpoznavnosti spremenila podoba naše domovine. In prav to dokazuje ogledalo, ki ga zaznavamo na starih razglednicah. Zato moramo to zvrst kartic šteti za pravi in edinstveni zgodovinski spomin v najširšem pomenu besede, ki naj nam pomaga tudi k pravih sklepom o razpolaganju s slovenskim prostorom. Nadvse so zanimive tudi upodobitve notranjosti prostorov, predvsem njihove pohištvene arhitekture. Pomembno vlogo igrajo te stare kartice - razglednice tudi kot dokument naše tehnične dediščine. Na njih se kažejo podobe številnih mostov, ki so bili prave gradbene in arhitektonske mojstrovine ter estetski dosežki, a za njimi danes ni sledu niti v »skladiščih« papirnatih, tehničnih ali kakšne druge dokumentacije. Poleg mostov so upodobljene tudi prve tovarne, delovne hale s primarno infrastrukturo, mlinci, žage, elektrarne, posamezni stroji, prevozna sredstva, od koles, vlakov in avtomobilov do ladij in zrakoplovov, ki so danes največkrat samo še v spominu naših dedov.

POŠLJITE KARTICE V OBJAVO!

Uredništvo revije Kras vabi bralce, ki imajo kartice, razglednice, voščilnice s tematiko krasa in pokrajine Kras, naj jih pošljejo za objavo v reviji. Takoj po elektronskem preslikanju jih bomo pošiljatelju vmili s priporočeno pošto. Na ločenem papirju, ne na kartici, razglednici ali voščilnici, napišite za vsak primerek, kdo je njen lastnik, kdaj je bila napisana, kdaj žigosana na pošti in kaj predstavlja. Če je na njeni hrbtni strani kakšno zanimivo sporočilo, dopolnjuje pa pomen kartice, pripišite tudi to.

Svojo priporočeno pošiljko naslovite na: Uredništvo revije Kras, poštni predal 17, 6223 Komen!

Uredništvo

Velik odmev med ljudmi so prav gotovo imele kartice z narodnospodbujevalnim oziroma nacionalnopropropagandnim vsebinskim značajem. Nekdaj so nekateri celo menili, da so »razglednice« lahko element za enakopravnost med narodi in državami. Vsekakor pa njihov nacionalni, politični in socialnoekonomski vrednostni značaj še ni dovolj jasno poudarjen. Gotovo bi bilo treba te prvine ustrezneje obravnavati in jih ne puščati v opisni in tipološko-shematični predstavi, kakor si je to dovolil avtor.

Pomen in sploh vrednost kartic nam v zadnjem času odkrivajo na svoj način tudi knjige (in ne nazadnje tudi drugi tiski, kot so na primer koledarji) z njihovimi ponatisi, ki govorijo bodisi o Sloveniji nasploh, o njenih območjih in posameznih krajih bodisi o njenem zgodovinskem obrazu itn. Mednje sodijo: Pozdrav iz slovenskih krajev, Pozdrav iz Ljubljane, Gorenjski kraji in ljudje, Dežela ob Cerkljanskem jezeru, Vrhnika, prečuden kraj, Naprej zastave slave ... in druge. V teh izjemnih tiskarskih izdelkih so kartice na različne načine predstavljene bodisi kot zgolj dokumenti časa, bodisi kot dodatno slikovno gradivo itd.

* Kartice, objavljene v tem sestavku, sta razen dreh prijazno posodila za objavo njihova zbiratelj dr. Branko Marušič iz Solkana in Jože Volčič - Stebeljev iz Komna, za kar se jima tudi v imenu bralcev revije Kras uredništvo zahvaljuje. Kako je pri Stebeljevih nastala obsežna zbirka razglednic Komna in njegove okolice, preberite v pripovedi Igorja Volčiča »Razglednice, šport in motociklizem« na 38. strani te izdaje revije Kras!

Dva predloga strokovnjakov

OBNOVA ŽUPNIJSKE CERKVE SV. ŠTEFANA V DOLNJI KOŠANI

V Dolnji Košani (ki so ji v preteklosti pogosto dodajali določilo »na Krasu«, enako kot bližnji Pivki, ki se je do leta 1952 uradno imenovala Šempeter na Krasu) stoji župnijska cerkev sv. Štefana, katere stanje nujno terja obnovo. Ker ne bo na voljo toliko denarja, da bi jo bilo mogoče obnoviti naenkrat, bo morala potekati po stopnjah.

Prva stopnja obnove se je pričela v začetku leta 2005, ko je župnija naročila obnovo zvonika. To je prisililo njegovo ostrešje, ki je bilo že tako slabo, da se je nagnilo proti cerkveni strehi. Obstajala je nevarnost, da se bo zaradi močnih sunkov burje sesulo prav na cerkev.

Ker se župnija zaveda, da bo za zvonikom morala priti na vrsto tudi cerkev, ki je doživela v 20. stoletju več neusklajenih posegov, je sklenila pridobiti več strokovnih mnenj o njenem sedanjem stanju in strokovne predloge za povrnitev, kolikor je pač mogoče, v prvotnejše, bolj avtentično stanje. V ta namen je g. župnik Zdenko Štrukelj na pobudo avtorja tega uvoda najprej povabil na ogled cerkve umetnostna zgodovinarja iz dveh različnih generacij, Luko Vidmarja in dr. Ano Lavrič. Ker kaže odločitev košanskega župnika veliko kulturno ozaveščenost, je vredna javne omembe, saj bi lahko postala zgled tudi za druge župnije. Oba umetnostna zgodovinarja sta si dolnjekošansko cerkev ogledala 10. januarja 2005 in pripravila za župnijo dve ločeni, samostojni pisni mnenji. Ker vsebujeta tehtne ugotovitve in predloge, ki so zanimivi tudi za širšo strokovno javnost, utegnejo pa vzbuditi še kako dodatno mnenje morebitnih drugih poznavalcev te kraške cerkve, bi bilo škoda, ko bi ostali samo interni poročili. Z objavo v reviji Kras namreč postajata tudi koristni opori za izdelavo prihodnjega konservatorskega načrta te cerkve.

Dr. Marjan Dolgan

univ. dipl. lit. zgodovinar – Ljubljana, Doljna Košana

Predlogi za obnovo župnijske cerkve sv. Štefana I. v Dolnji Košani

Luka Vidmar

Podoba župnijske cerkve sv. Štefana I. v Dolnji Košani, kakršno poznamo danes, so bistveno zaznamovali predvsem trije umetnostno zavzeti košanski župniki: Janez pl. Rampelij (1639–1665), Janez Krstnik pl. Fabris in Frayenthal (1720–1754) in Matija Torkar (1877–1898). Torkarjeva prezidava v neorenesančnem slogu in manjše predelave, ki so ji sledile v 20. stoletju, so na žalost v več pogledih osiromašile prvotno baročno arhitekturo in opremo cerkve. Njeni notranjščini so dale leta 1944 povsem novo razsežnost tudi samosvoje freske Avgusta Černigoja. Prenova cerkve, ki se napoveduje v zadnjem času, se bo morala spopasti s popraviljanjem napak iz preteklosti in z zahtevnim iskanjem ravnovesja med spomeniki iz omenjenih obdobj.

Zunanjščina

Torkarjeva prezidava med letoma 1880 in 1883 ter letoma 1896 in 1898, ki je dokončno oblikovala današnji zunanji videz cerkve, je na srečo ohranila starejše, večinoma baročne kamnoseške elemente in jih nekaj na novo razpostavila. Ti elementi morajo ostati neokrnjeni (nepobarvani oziroma neometani) in poudarjeni tudi v prihodnje: podstrešni konzolni venec, kamniti šivani robovi na severni kapeli in klesanci na vogalih prezbiterija, rozetno okno in križ na podstavku na fasadi, okenski okvirji ladje in prezbiterija. Smiselno pa je, da se ohrani zunanji videz cerkve s konca 19. stoletja (gladek omet za stene in grob omet za šivane robove na fasadi, zvoniku, južni kapeli). Šivani robovi, oblikovani v ometu, naj se sicer obnovijo le na mestih, kjer so bili dodani konec 19. stoletja (fasada, južna kapela), oziroma na mestih, kjer

Slika na levi strani:
Zvonik cerkve sv. Štefana v Dolnji Košani,
ki je nastal iz predelanega stolpa protiturskega tabora.

Pogled na Dolnjo Košano z južne strani.

ni mogoče predstaviti prvotnih kamnitih šivanih robov (zvonik), medtem ko naj ohranjeni kamniti šivani robovi ostanejo vidni (severna kapela, prezbiterij).

Tudi zvonik naj ohrani podobo s konca 19. stoletja (omet, v ometu oblikovani šivani robovi), vendar naj se po posvetovanju z Zavodom za varstvo kulturne dediščine iz Nove Gorice predstavijo srednjeveški arhitekturni členi, odkriti ob nedavnem snetju ometa (gotški portal v prvem nadstropju, line itd.). Vrhnje nadstropje stolpa, sezidano iz klesancev, naj seveda ostane neometano. Za zadovoljiv videz konice zvonika (jabolko, križ in petelin), je bistveno, da so vsi trije elementi iste barve - predlagana je bila pozlata.

Barva ometa celotnega plašča cerkve, ki naj bo enotna tako za stene kot za šivane robove, mora biti po posvetu z Zavodom oziroma strokovnjaki izbrana z ozirom na obdobje zadnjega preoblikovanja fasade konec 19. stoletja in z ozirom na najkvalitetnejše kamnite dele zunanjsčine.

Posebne obravnave je vreden ovalni areal okrog cerkve, ki ga določajo vaške hiše in pokopališko obzidje na mestu nekdanjega tabora. Severni del cerkvene ploščadi je sedaj večinoma asfaltiran, ker vodi čezenj glavna pot do pokopališča. Ko bo dostop do njega speljan drugje, bi kazalo cerkveno okolico urediti s kombinacijo travnate površine in tlaka iz kamnitih plošč.

Notranjščina

Tudi v notranjščini bi morala morebitna prihodnja obnova poudariti najbolj kvalitetne, baročne dele arhitekture in opreme: slavloloki prezbiterija in kapel, veliki oltar, menzi stranskih oltarjev, druga kamnoseška oprema (portal k nekdanjemu stopnišču na prižnico, kustodija, kropilniki, lavabo v zakristiji) in ohranjene nagrobne plošče. Portal k nekdanjemu stopnišču na prižnico bi bilo treba očistiti.

Prvi korak k celoviti izboljšavi videza notranjščine je enotna prebelitev sten in obokov v ladji in v kapelah, ki so bile dekorirane sredi šestdesetih let 20. stoletja. Po posvetu z Zavodom

oziroma s strokovnjaki naj se izbere primerno zadržana barva (npr. umazano bela). Prebeliti bi bilo treba torej progasto ornamentirane stene v ladji in križasto ornamentirane stene v kapelah. Poleg tega bi bilo treba prebeliti tudi sočasne proge v obliki križa v naslikanih »štukuranih« okvirjih na ladijskem stropu in v poljih na oboku kapel. Po drugi strani pa bi bilo zaradi arhitekturnega poudarka nujno ohraniti tri naslikane okvirje s konca 19. stoletja na stropu ladje in naslikana rebra oziroma oproge na obokih kapel. Barva teh členov naj bo izbrana tako, da se bo blago razločevalo od osnovne barve stene in se ujemalo z »zlato« barvo sten prezbiterija (npr. rumenorjava).

Ob priložnosti takšne preнове bi bilo treba odstraniti novejšo leseno ograjo pevskega kora, ki se po obliki in barvi nikakor ne ujema niti z arhitekturo in opremo cerkve niti s tradicijo lokalne arhitekture, prav tako pa ni niti sama na sebi umetniški ali obrtniški dosežek. Po posvetu z Zavodom bi bilo najbolje vzpostaviti prejšnje stanje (preprosta belo obarvana lesena ograja iz obdobja po letu 1900) oziroma poiskati rešitev, ki ne bi motila obstoječe arhitekture, še posebej ne njenih kamnoseško obdelanih členov.

Černigojevo poslikavo na suh omet, ki je na oboku boljše in na stenah slabše ohranjena, bi bilo treba obnoviti. Obnova poslikave bi morala osvežiti barve in poudariti iluzijo zlatega mozaičnega ozadja, ki jo je želel ustvariti slikar.

Daritveni oltar, sestavljen iz delov nekdanje obhajilne mize, mora ohraniti svojo sedanjo obliko, smiselna pa je njegova predstavitev proti velikemu oltarju, in sicer približno na mesto, kjer je nekoč stala obhajilna miza - pod slavlolok. Pri morebitni predstavitvi oltarja in skrajšavi podija prezbiterija, ki sega sedaj pregloboko v ladjo, bi morali poskusiti rešiti tudi inkrustirana kamnita obhodna loka, ki sta bila po letu 1965 odstranjena z velikega oltarja in vdelana v podij pod daritvenim oltarjem. Glede na njuno stanje bi tedaj veljalo razmisliti o njuni rekonstrukciji. Marmorna krogla, ki je zaključevala kupolo tabernaklja na velikem oltarju, naj se vrne na prvotno mesto.

KULTURNA DEDIŠČINA

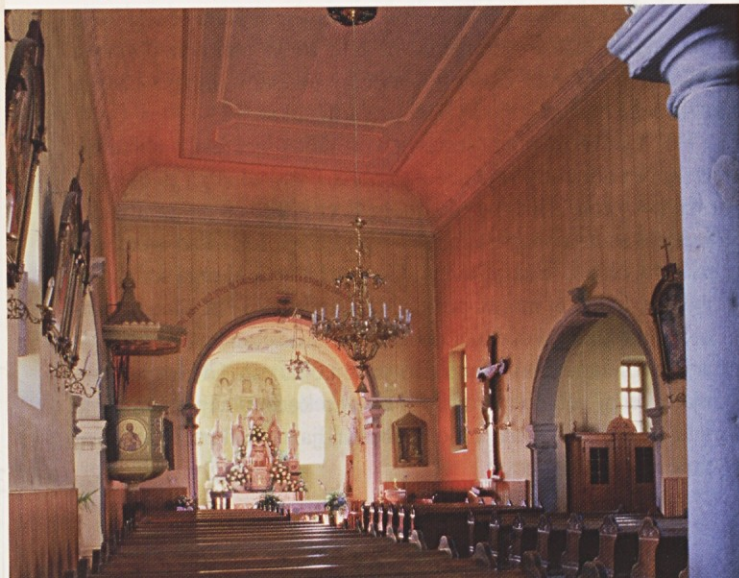
Prestavitev daritvenega oltarja in skrajšanje njegovega podija bi omogočila prejšnjo razporeditev cerkvenih klopi, ki sedaj delno zapirajo dostop do kapel in zakrivajo kamnita slavloloka.

Misijonski križ, ki visi sedaj na južni ladijski steni, bi morali zaradi skromne umetniške vrednosti vrniti na njegovo prvotno mesto, to je pod pevske kor. Tudi sedanja razporeditev postaj križevega pota ni zadovoljiva. Predvsem sta moteča para postaj, ki pretesno obdajata oltarni sliki Srca Jezusovega in Srca Marijinega v kapelah. Slike križevega pota bi lahko morebiti visele na stranskih stenah kapele (nad spovednicami). Najbolje pa bi jih bilo vrniti na mesta, kjer so do nedavnega že visele: tja, kjer visi sedaj misijonski križ, in na ograjo pevskega kora. Prav nova lega tega križa v bližini prezbiterja in nova, neprimerno izbočena ograja pevskega kora sta namreč pred nekaj leti povzročili škodljiv premik nekaterih slik križevega pota v stranski kapeli in posledično porušenje njegove simetrije v cerkvi, kar močno kazi njeno notranjo podobo.

Cerkvena oprema iz časa obnove med letoma 1881 in 1898 in iz obdobja do prve svetovne vojne je umetniško kvalitetna (križev pot Janeza Šubica, slike na stranskih oltarjih Matije Bradaške) oziroma obrtniško solidna (niši z Marijinim in Jožefovim kipom ob slavlolu, lestenec, prižnica, klopi in zakristijska omara), v sozvočju s tedanjo predelavo cerkve in zato vsekakor vredna ohranitve in vzdrževanja. Nujno pa bi bilo treba odstraniti novejši leseni opaz.

Luka Vidmar, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, urednik Leksikona cerkva na Slovenskem pri celjski Mohorjevi družbi

Pogled proti glavnemu oltarju in desni stranski kapeli.

Mnenje in priporočila za obnovo župnijske cerkve sv. Štefana v Dolnji Košani

Dr. Ana Lavrič

V skladu z zakonom je treba obvezno najprej pridobiti konservatorski program Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Nova Gorica, Delpinova 16, 5000 Nova Gorica, saj sodi župnijska cerkev v Dolnji Košani po svoji zemljepisno-upravni legi v njegovo pristojnost. Zato je treba tja vložiti prošnjo!

Izhodišče za obnovo župnijske cerkve v Dolnji Košani mora biti skrb za čim večjo zgodovinsko avtentičnost in ubranost med elementi različnih umetnostnozgodovinskih obdobj, zato odsvetujem sodelovanje kateregakoli arhitekta, ker bo ta vnašal svoje sodobne elemente, ki bodo pokvarili zgodovinsko ubranost cerkve!

Zunanjščina cerkve:

- nujno je treba urediti drenažo okrog cerkve, ker so njeni zidovi vlažni;
- odstraniti je treba električno napeljavo s cerkvene fasade, ker ta kazi njen videz;
- na zvoniku in fasadi je treba napraviti nov omet: tanek, zaglajen; šivane vogale na cerkveni ladji in zvoniku nakazati v ometu s fugami in z bolj grobo obdelavo površine v istem nivoju (ne z barvo!); na zunanji steni prezbiterja (razen zgornjega dela) naj ostanejo vidni kamniti klesanci;
- kamnite dele konzolnega zidca, ki teče pod robom cerkvene strehe, očistiti barve, vmesna polja naj bodo bela kot ves ostali fasadni omet;
- predelati lesena okenska okvirja na fasadi (prečni lestevici na obeh oknih sta moteči, zato naj se odstranita ali pa vstavita še navpični letvici);
- enotno pobarvati lesene okenske okvirje ter vsa vrata zvonika in cerkve temnejše rjavo;
- zvonik: jabolko, križ in petelin na vrhu naj bodo enotno pozlačeni;
- line iz preteklih zgodovinskih obdobj, ki so se pokazale v steni zvonika po odstranitvi starega ometa, naj ostanejo v novem ometu vidne.

Notranjščina cerkve:

- skrajšati marmornati podij, ki sega iz prezbiterja v cerkveno ladjo: sega naj samo do slavloloka prezbiterja;
- pokoncilski oltar, obrnjen proti vernikom, je treba ohraniti v sedanji podobi, ker je narejen iz prvotne obhajilne mize, vendar ga prestaviti nekoliko nazaj, pod slavlolok prezbiterja;
- sprednje klopi je treba prestaviti naprej, na njihovo prvotno mesto, da ne bodo več ovirale dostopa v stranski kapeli;
- prestaviti misijonski križ na steno pod pevskim korom (na nekdanje mesto), na njegovo mesto pa spet obesiti tabli križevega pota (iz kapele), tako da bo spet vzpostavljena prvotna simetrija celotnega križevega pota v cerkvi;

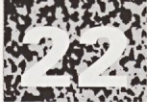
Glavni oltar s sv. Štefanom, papežem in mučencem; v sredini, na stropu del poslikave Avgusta Černigoja iz leta 1944.

Černigojeva upodobitev Kristusa Kralja na stropu prezbitorija. Avtor vseh fotografij: Tomaž Lauko

- preobesiti table križevega pota v kapelah: odstraniti jih je treba iznad stranskih oltarjev, kjer »dušijo« oltarni slike, in jih prestaviti k oknu oziroma nad spovednici, tako da ostaneta v kapelah nad stranskima oltarjema le oltarni podobi;
- odstraniti leseni opaž po vsej cerkvi, ker moti arhitekturno enovitost cerkve;
- urediti ogrevanje pod sedišči klopi;
- cerkveno ladjo in kapeli pobeliti enotno, in sicer belo, da bodo poudarjeni kamniti slavloloki, ki so pomembna kamnoseška vrednota cerkve;
- na stropu ladje je treba v svetli okrasni barvi naslikati (ponoviti) iluzionistične »štukaturne« okvirje in iluzionistične zidce, ki obdajajo grlo stropa, prav tako tudi »štukurano« grebenje v kapelah; opustiti pa je treba vse stenske vzorce z navpičnimi črtami in srebrnimi križi;
- obnoviti napis nad slavlolokom prezbitorija (nekdanje latinsko besedilo na napisnem traku: »St. Stephanus, ora pro nobis!«), ki je stal do sredine šestdesetih let 20. stoletja in je izpričan na stari fotografiji glavnega oltarja;
- če se najdejo originalni deli, naj se ponovno pozidata loka, s katerima je bil glavni oltar pripet na steni, vendar sta bila sredi šestdesetih let 20. stoletja samovoljno odstranjena;
- strokovno restavrirati stenske slikarije v prezbitoriju (zaprošiti Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije v Ljubljani za finančno podporo za obnovo Černigojevih slik!);
- v prezbitoriju ob slavloloku namestiti reflektorje za učinkovito osvetlitev glavnega oltarja (namestitev in barvo naj določi strokovnjak!);
- okni v prezbitoriju naj bi bili nevsiljivo tonirani s primerno

- dovolj svetlo barvo valovitega stekla (brez vzorcev), da bi poenotili prostor; določiti jo mora strokovnjak za osvetlitev;
- obnoviti niši na levi in desni strani slavloloka (sv. Jožef in Marija); v desni je treba odstraniti rumen staniol, primerno poslikati ozadje, lesena okvirja pa obnoviti oziroma predelati v zgornjem delu iz trikotniških v polkrožna, da se bosta formalno ujemala s slavlolokom prezbitorija;
- kropilni kamen ob stranskem vhodu v cerkev, ki pomeni lep kamnoseški dosežek, bi se mogel izkopati iz stene in postaviti ob steno ali samostojno ob kamniti steber, če ni vzdani del kotlice preveč uničen; če bo kropilnik stal samostojno, je treba vdolbino v steni zazidati;
- odpreti krstilnico pod korom, odstraniti celotno leseno zaporo in namestiti okrasna kovana vrata;
- stare spovednice (vidne na fotografijah Zavoda za varstvo kulturne dediščine) bi bilo priporočljivo, če so ohranjene, spet postaviti v kapele in jih smiselno mizarško dopolniti, ker so stilno uglasene s cerkvenimi klopmi, nove spovednice pa niso niti po obliki niti po barvi;
- sodobna lesena ograja kora s svojimi lesenimi izboklinami grozljivo kazi podobo celotne cerkve; ta je namreč zasnovana v skladu s kraškim okoljem na kamnoseških prvinah, lesena ograja pa deluje v takšni cerkveni zasnovi neokusno in vsiljivo ekshibicionistično; prejšnja ograja (vidna je na fotografijah Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije v Novi Gorici), ki je bila gladka in je imela samo na sredini naslikano liro, je bila bolj primerna.

PORTRET

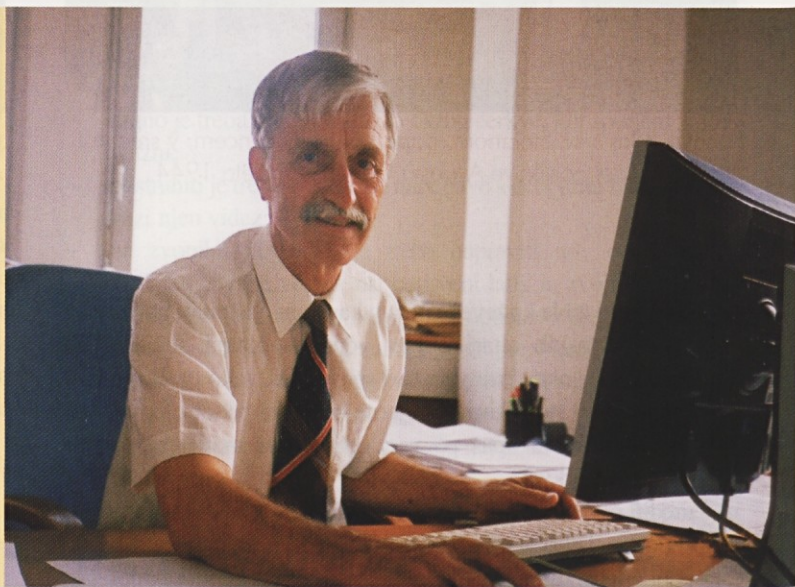
Doc. dr. Drago Čepar, direktor Urada vlade RS za verske skupnosti

NAJNUJNEJŠA NALOGA URADA JE PRIPRAVA IN SPREJETJE ZAKONA O VERSKI SVOBODI

Urad Vlade R Slovenije za verske skupnosti že šesto leto vodi kot njegov direktor docent dr. Drago Čepar, doma z Barke v Brkinih, po svojih koreninah tudi Kraševce, ki pa od začetka univerzitetnega študija živi v Ljubljani. Po poklicu matematik, informatik in politolog je dejavno prisoten in poznan v družbenem dogajanju prestolnega mesta Ljubljana in nasploh v slovenski javnosti. Med drugim je poznan tudi po pripravi in vodenju ekskurzij po Sloveniji in v zamejstvo, na katerih udeleženci spoznavaajo našo kulturno in naravno dediščino.

Pogovor z dr. Dragom Čeparjem predstavljamo kot njegovo pripoved o šolanju, poklicnem delu in vodenju Urada vlade RS za verske skupnosti ter o odnosu do pomembnih družbenih, socialnih in vzgojnih vprašanj sedanjega časa.

Uredništvo

Doma sem z Barke, moje korenine pa segajo tudi na Kras

Rojen sem leta 1946 na Barki, v Brkinih blizu Škocjan-skih jam. Moje korenine pa segajo tudi na Kras, v Kazlje, kjer je bila pri Grzelovih doma moja nona (mamina mama). Za približno dvesto let nazaj vem, da so Čeparji živeli na Barki, za dlje v zgodovino pa moram to še raziskati. Nekateri pravijo, da Čeparji izhajajo s Koroške, kjer poznamo sotesko Čepa in goro, ki ji Korošci tako pravijo. Žena Ana je doma iz Bele Krajine. Njen dekliški priimek je Kos. Njen oče je doma pod Gorjanci iz Šent-jerneja, mama pa je iz Gabrja. Imava pet otrok in dve vnukinji.

Maturiral sem v Postojni s témo, ki je povezana z narod-nostnim vprašanjem: Trst po drugi svetovni vojni. V Ljubljani sem nato diplomiral iz tehnične matematike, magistriral iz operacijskih raziskav in pred kratkim tudi iz politologije. Doktoriral sem iz informacijskih in upravljaljskih ved. Na Fakulteti za strojništvo

Univerze v Ljubljani sem kot docent pet let predaval metode opti-miranja in operacijske raziskave. Sedaj sem izvoljen v docenta, a zaradi pomanjkanja časa ne predavam.

Službovanje na Inštitutu »Jožef Stefan«, na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve in Ministrstvu za obrambo

Več kot dvajset let sem delal na Inštitutu Jožefa Stefana. Tam sem uvajal računalništvo v podjetja, tržil, nadziral in vodil domače in mednarodne uporabniške, vzgojno-izobraževalne in raziskovalne projekte ter na koncu vodil Odsek za uporabno matematiko s približno petdeset sodelavci. Od leta 1993 do leta 1997 sem kot državni sekretar za družino na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve uvedel računalniško podprto sistem za izplačevanje družinskih prejemkov, ki izplača letno 300.000 pre-

Slika na levi:

Moj gimnazijski profesor slovenščine Silvo Fatur je udeležencem ekskurzije pod lipo, na kateri je Vilhar pisal svojo »Lipa zelenela je...«, povedal še več o Vilharju, gradu Kalcu in o Levstiku, ki je tu zasnoval Martina Krpana.

jemnikom 100 milijard SIT. To je po velikosti poleg pokojninskega in davčnega sistema največji sistem v državni upravi. Od leta 1997 do leta 2000 sem na Ministrstvu za obrambo delal pri vzgojno-izobraževalnih projektih za srednješolce, zagotavljanju človekovih pravic, uvajanju duhovne oskrbe vojakov ter pri razvoju znanstvenoraziskovalnega dela za varnost in obrambo.

Vodil sem prva romanja slovenskih vojakov v Lurd. Maja meseca vsako leto je namreč v Lurdu vojaško romanje, ki se ga udeležijo pripadniki oboroženih sil iz kakšnih 35 držav. Zbere se okrog 20.000 vojakov, skupaj z njimi pa pridejo še njihovi sorodniki in drugi. To je zelo pomembno srečanje, ki v Lurdu poteka že več kot štirideset let. V Lurdu je spomenik, na katerem so imena Francozov, ki so padli v prvi in drugi svetovni vojni ter drugih francoskih vojnah. Preden vsako leto položijo venec predstavniki armad vseh teh 35 držav, ki so v teh vojnah sodelovale na katerikoli strani. Vsa ta leta so tam Nemci, Italijani, Belgijci, ... Prvič sem vodil tja Slovence leta 1998. Videli smo, kakšna promocija države je lahko udeležba na takšnem shodu! Na posameznih dogodkih smo bili skupaj z obrambnimi ministri različnih držav takratnih članic Nata, predsedniki teh držav, generali divizij, ki so imele takrat funkcije na Balkanu in drugje. To je bila izjemna priložnost za navezovanje stikov, lobiranje. Uvodna slovesnost je bila v cerkvi pod zemljo, ki sprejme 20.000 ljudi. Državne delegacije imajo voditelje na treh ravneh: civilni, vojaški in versko-duhovni – duhovni voditelj je navadno vodilni vojaški kaplan ali vojaški škof. Vsaka država je posebej najavljena. Na prizorišče pride s svojo zastavo, ki jo nosijo gardisti v svečanih uniformah. Francoski vojaški škof kot gostitelj pozdravi duhovnega vodjo romanja (rokovanje in objem) in 20 000 prisotnih zaploska.

Udeležba na romanju leta 1998 in na vseh poznejših romanjih je gotovo pospešila uvajanje verske duhovne oskrbe v slovensko vojsko. To je bil uspešen projekt. Vojaki so jo sprejeli in postala je nepogrešljiva v vojaškem življenju, posebej na misijah zunaj Slovenije. Zdaj se več ne more zgoditi, da bi se slovenski vojak tisoč let po brižinskih spomenikih (ki so pretežno spovedni obrazci in dokazujejo, da so se naši predniki takrat, čeprav brez svoje države, spovedovali v slovenščini), po doseženi samostojnosti slovenske države, moral na skupni misiji zunaj Slovenije spovedati v tujem jeziku.

Slika spodaj:

Na slovenskem svetoletnem romanju leta 2000 s papežem Janezom Pavlom II. in takratnim slovenskim metropolitom in ljubljanskim nadškofom dr. Francem Rodešom

Na Ministrstvu za obrambo smo naredili izobraževalni projekt za srednješolce. Ko se je ukinjalo usmerjeno izobraževanje in se je na novo vzpostavljala gimnazija, sem bil namreč kot član strokovnega sveta za vzgojo in izobraževanje predsednik delovne skupine za obvezne izbirne vsebine, ki smo jih takrat uvedli v srednje šole. Ko sem prišel na Ministrstvo za obrambo, sem razmišljal, zakaj ne bi to ministrstvo v katalog obveznih izbirnih vsebin ponudilo nekega programa za seznanjanje srednješolcev z vojaškim življenjem. Razvili smo program enotedenskega vojaškega taborjenja, ki bo sedaj, ko imamo poklicno vojsko, prišel prav za pridobivanje kandidatov za vojaški poklic. Po tem programu je bilo veliko povpraševanje, izvajale pa so ga šole na Dolenjskem, Štajerskem, v Ljubljani in drugod.

In moje sedanje delo...

Sedaj sem direktor vladnega Urada za verske skupnosti, sodni izvedenec in sodnik porotnik. Že šest let si za skupno dobro

PORTRET

prizadevam in pridobivam izkušnje tudi na občinski ravni kot član ljubljanskega Mestnega sveta v svetniški skupini SLS. Tu se z razpravami in pripravljenimi točkami posebej zavzemam za slovenščino v javnosti in za občinsko družinsko politiko. Čeprav v opoziciji, sem v mestnem svetu uspel z nekaterimi predlogi, kot so bili na primer: sedeži na mestnih avtobusih za nosečnice in matere z otroki; občinska čestitka materam po porodu; letos sprejeti sklep, da se naslednje leto uvedejo v mestni občini Ljubljana, tako kot v mnogih drugih občinah, denarna darila novorojencem... Kot član komisije za mednarodno sodelovanje spodbujam sodelovanje slovenske prestolnice z mesti in občinami s slovenskim prebivalstvom v sosednjih državah.

Zavzemam se za pravno državo, demokracijo, človekove pravice, posebej za versko svobodo; pravice, večjo vlogo in večjo državno podporo družini; za šolo po meri otrok, razvijanje ustvarjalnosti in osebnih darov, razvijanje programov podjetništva za mlade, sodelovanje staršev, dijakov in študentov ter za odpiranje šole v družbo. Glede odnosa med družino in šolo pri vzgoji sem v strokovnem svetu zagovarjal vodilo: šola naj domačo vzgojo podpira, ne podira.

Ko skušamo pojasniti, zakaj se je v zadnjih desetletjih povečalo nasilje in nedisciplina v šoli, ko otroci ne spoštujejo učiteljev, govorimo o splošni permisivnosti in napakah šolskega sistema. Sprašujem se, zakaj je dijak, ki v šoli ni spoštljiv do profesorja, lahko zelo spoštljiv do svojega delodajalca, ko mu uspe najti delo. Ali ne tudi zato, ker mu šolsko spričevalo, ki mu ga bo

Zunanje dvorišče premskega gradu z vodnjakom in premsko cerkvijo v ozadju.

Udeleženci ekskurzije po starodavnem drevoredu prihajamo na grad Kalec pri Zagorju.

dal profesor, za razliko od delodajalca, ne zagotavlja možnosti zaposlitve in preživetja. To je tisto, kar se je bistveno spremenilo v zadnjih tridesetih letih! Šola, žal, ne daje več zagotovila za zaposlitev, zato se je zmanjšal njen ugled. In šola zaradi naraščajoče količine in hitrega spreminjanja znanja tega zagotovila ne more dati, ker ne ve in ne more vedeti, kaj učiti posameznika, da bo čez deset let lahko živel. Odgovornost za lastno poklicno življenjsko pot prevzemajo posamezniki in njihove družine, ki morajo na osnovi poznavanja darov in želja posameznika v raznolikosti milijonov poti in spreminjajočih se poklicev najti najboljšo pot. Tega ne zmore klasična šola, v kateri za svet milijonov poklicev na stotisoče ljudi pridobiva isto znanje na serijski način. In če prevzemajo odgovornost, morajo dobiti čas, da jo udejanijo. Torej ne povečevati časa (niti dnevno, niti v številu let), ki ga otrok prebije v organizirani šoli, pač pa povečati čas namenjen uresničevanju osebnih darov. V okviru šole bi bilo treba dijaka spodbujati, da prevzame večjo odgovornost zase tako, da se mu da večjo možnost oblikovati lasten program. Sistem obveznih izbirnih vsebin je korak v tej smeri, zato sem z veseljem prispeval k njegovi postavitvi. Ob usmeritvi »manj obveznega, več izbirnega«, pa osnovno jedro seveda mora ostati.

Veliko nastopam tudi v javnosti

Na radiu, po televiziji, za okroglimi mizami, v 200 pisnih prispevkih ter na še več samostojnih predavanjih v Sloveniji, zamejstvu ter zdomstvu zagovarjam družini in življenju prijazne misli. Napisal sem knjigo "Za družino in življenje" ter v knjigi "Človekove pravice v Sloveniji danes" poglavje o človekovih pravicah na socialnem področju.

Na zadnjih volitvah sem doživel veselje in čast, da so me domačini povabili, naj kot kandidat Slovenske ljudske stranke kandidiram v občinah Sežana, Divača Hrpelje Kozina in Komen. Lep je bil predvolilni čas, ko sem predstavljal svoj program po Vrheh,

K Mariji, Lurški Materi božji v Lipico smo prišli, ko je bil že mrak in popoln mir.

Na Premu je bil v šoli rojen Dragotin Kette. Zato tudi postanek na tamkajšnjem gradu.

ter kraških in brkinskih vaseh. Zavzemam se za visokošolsko središče v Sežani in Štanjelu, za boljšo povezavo kraških občin med seboj pri skupnih projektih in za sodelovanje s sosednjimi občinami in slovenskim prebivalstvom v Italiji. Posebej me je razveselila novica, da sedaj med Komnom in Devinom vozi turistični avtobus. Lokev bi s svojim muzejem, cerkvijo s Kraljevo poslikavo, spomeniki tisočletne in novejšje zgodovine morala posebej po vstopu v EU postati žarišče negovanja in posredovanja zgodovinskega izročila. Zagotoviti je treba enakomeren razvoj podjetništva, ohraniti kulturno in naravno dediščino ter pospešiti kmetijske in dopolnilne dejavnosti, da bodo z ohranitvijo in uvedbo razpoznavnih pridelkov ohranile kraške in brkinske vasi. Rešiti in ohraniti moramo romarsko vremsko cerkev Marije Vnebovzete s freskami iz petnajstega stoletja, ki je razpokana in močno poškodovana, ker jo izpodjeda in grozi porušiti zemeljski plaz.

Pri srcu mi je slovenska beseda, rodna Primorska, posebej Brkini in Kras; zanimam se za slovensko narodnostno vprašanje in za zgodovino. Leta 1970 sem prejel priznanje »28. avgust« za posebno prizadevanje za napredek občine Sežana. Tri sezone, od leta 1964 do leta 1966, sem kot študent vodil obiskovalce na ogled v Škocjanske jame. V jami vidite ploščo, ki označuje, do kod je narasla Reka 2. septembra leta 1965. Prav tisti dan sem kot študent-vodič vodil obiskovalce do narasle Reke.

Slovenijo in Primorsko sem rad gledal tudi od zgoraj. Kot ljubitelj slovenskih gorâ sem (skupaj s sinom) prehodil Slovensko planinsko pot od Maribora do Ankarana pa še kaj za povrh. Za zvestobo planinstvu sem prejel Častni srebrni znak.

Moje delo v Uradu vlade RS za verske skupnosti

Predvidevam, da so bile za moje prvo imenovanje za direktorja Urada vlade RS za verske skupnosti junija 2000

odločilne moja izkušnja vodenja v državni upravi, izobrazba ter seznanjenost s problematiko cerkvâ in verskih skupnosti. Takrat sem na Ministrstvu za obrambo uvajal duhovno oskrbo vojakov, v ljubljanskem mestnem svetu pa sem pri sprejemanju prostorskih aktov in tudi drugače opozarjal na to problematiko. Že na Ministrstvu za obrambo sem prišel v stik z mnogimi verskimi skupnostmi, ki delujejo po svetu, in ne samo s tistimi, ki so pri nas najbolj razširjene. Udeležil sem se več svetovnih srečanj vojaških kaplanov v organizaciji ameriške vojske in se obogatil s pozitivno izkušnjo sožitja med verami. Za sožitje med verami težko najdemo tako dober model, kot je vojaška duhovna oskrba. Na srečanju vojaških kaplanov, ki ga je vodil blizu Dunaja judovski kaplan, vodja vojaških kaplanov ameriških vojaških sil v Evropi, je ta najprej povedal, kako se je odločil za duhovniški poklic. Zgodilo se je v Vietnamu, kjer mu je bil za zelo pozitiven zgled katoliški kaplan.

Pri nas sta zaradi dogajanja v zadnjih šestdesetih letih pomen verske razsežnosti človeka in njena vloga v vsakdanjem življenju podcenjena, zavest o tem pa delno izbrisana. Sprejeta Prostorska zasnova Prostorskega plana Mestne občine Ljubljana na primer vsebuje opise mestnega, četrtnega in lokalnega središča. V njih najdemo občinsko upravo, kino, opero, gledališče, zavarovalnico, hotel, banko, šole, bolnišnice, muzeje, galerije, pošte, trgovine, vrtec. V teh opisih pa zaman iščemo cerkev, ki je v središču slovenske vasi, trga ali mesta ni mogoče prezreti, ki se od vseh naštetih objektov najpogosteje pojavlja, zaseda prostor, ustvarja prometne tokove in potrebo po parkiriščih in jo je ne glede na odnos do nje nujno treba upoštevati kot dejavnik v prostoru. Tu je v naši zavesti slepa pega. Za odpravo te slepe pege je potrebno prizadevanje in čas.

Tako kot pri uvajanju duhovne oskrbe vojakov sem marsikje oral ledino. Tudi naloga direktorja Urada Vlade RS za verske skupnosti je zame velik izziv. Po prvem imenovanju leta 2000 je v

PORTRET

letu 2003 zakon določil javni natečaj. Prijavil sem se, izkazal potrebne pogoje in znanja ter bil spomladi 2004 imenovan za mandat petih let.

Urad vodi evidenco verskih skupnosti, spremlja njihov položaj ter izdaja potrdila o njihovi pravni osebnosti. Verskim skupnostim nudi strokovno pomoč in jih obvešča o zanje pomembnih predpisih, nakazuje jim sredstva za delno kritje pokojninskega, invalidskega in zdravstvenega zavarovanja duhovnikov in redovnikov, spremlja izvajanje področnih predpisov in sodeluje pri njihovi pripravi, pripravlja predloge in gradiva za odločanje vlade, organizira srečanja in pogovore s predstavniki verskih skupnosti v obliki delovnih sestankov, posvetov, prazničnih sprejemov...

Sodelujemo z ministrstvi in drugimi organi pri reševanju odprtih vprašanj verskih skupnosti ter dajemo strokovno in administrativno podporo Komisiji Vlade Republike Slovenije za reševanje odprtih vprašanj verskih skupnosti; spremljamo mednarodne konference in sodelujemo z ustreznimi službami v drugih državah. V okviru nalog Urada sodelujem z vsemi verskimi skupnostmi, intenzivnost pa je bolj odvisna od njih: koliko me vabijo in koliko imajo problemov, odprtih vprašanj, zahtevkov za potrdila.

Ko sem na Barki hodil v drugi razred osnovne šole, se je pouk začel sicer ob osmih, vendar je bilo treba do takrat že prignati krave s paše. Zato smo vstajali s soncem. Če si gnal čredico po vasi, sonce pa je bilo že preveč nad obzorjem, si lahko slišal klice vrstnikov in starejših, da imaš »fara!«, torej ročno svetilko na petrolej. To pa je bila huda sramota! Pozneje, ko sva z očetom hodila kositi še s koso, je bilo tudi treba vstajati s soncem, kajti

Postulator v beatifikacijskem postopku za mons. Jakoba Ukmarja, slovenski duhovnik Dušan Jakomin, nam je pod prižnico v cerkvi v Škednju, na kateri je Ukmar za binkošti 1931 povedal svojo slovito pridigo o sožitju med narodi, spregovoril o tem velikem Slovincu in kristjanu.

»dobre kose, mrzle rose, rada travca se kosi!«. Malico so prinesli med osmo in deveto uro. No, teh navad se sedaj ne držim več čisto natančno. Na urad pridem med šesto in sedmo uro, zapuščam pa ga, če mi uspe, okrog četrte ure popoldne, ko grem na kosilo, ki je tudi moj prvi obrok. Za malico si redko vzamem čas. Zvečer, pa tudi ob sobotah in nedeljah, so na vrsti še dogodki, ki so povezani z mojim delom: srečanja s cerkvami, z verskimi skupnostmi in z njihovimi predstavniki na bogoslužjih, otvoritvah, tematskih pogovorih (na primer škofijski dan, mladinsko srečanje), proslavah (tudi državnih ali v organizaciji tujih veleposlaništev) ali sodelovanje na pogovorih za medije.

Najnujnejša naloga Urada je priprava in sprejem novega zakona o verski svobodi. Sedaj veljavni Zakon o pravnem položaju verskih skupnosti, sprejet leta 1976, zadnjič dopolnjen leta 1991, očitno ni v skladu z Ustavo, zato je nujno sprejeti novega, ki bo to področje urejal času primerno in uredil nekatera področja, o katerih veljavni zakon ne pove ničesar.

Prostor in oprema ter drugi delovni pogoji omogočajo učinkovito delo, težava pa je z varčno odmerjenim številom delavcev (poleg direktorja in tajnice so še štirje) in z njihovim precejšnjim menjavanjem. To povečuje obseg dela, tako da še dopusta ni mogoče izkoristiti.

Na Primorskem sem letos v okviru vladnega obiska skupaj s predsednikom vlade Janezom Janšo in s predsednikom Komisije za reševanje odprtih vprašanj verskih skupnosti dr. Lovrom Šturmom obiskal škofijo v Kopru, sam pa sem obiskal še nekaj katoliških župnij, Binkoštno cerkev v Izoli, Adventistično cerkev, Islamsko skupnost in Scientološko cerkev v Kopru, cerkev Živa voda v Portorožu in Skupnost za zavest Šri-Gourange pri Marezigah.

Naša skupina je prisluhnila zavzeti pripovedi lastnika muzeja v Lokvi gospoda Rožeta. Vse fotografije: D. Čepar

Slovenske duhovnike iz Avstrije, Italije in Madžarske ter tiste, ki delujejo med zdomci, vsako leto povabimo na tradicionalni božično-novoletni sprejem. Letos smo bili veseli udeležbe gospoda Vončine in gospoda Jakomina s Tržaškega ter gospoda Kopeiniga s Koroške. Koprski duhovnik Srbske pravoslavne cerkve gospod Tomo Čirković je lani sodeloval tudi pri našem obisku Srbske pravoslavne cerkve v Trstu, kamor nas je povabil zagrebško-ljubljanski metropolit gospod Jovan Pavlovič.

Urad kot vladna služba spada pod generalni sekretariat vlade Republike Slovenije. Moja neposredna predstojnica, generalna sekretarka vlade, uspešno zagotavlja pogoje za delo urada in prizadevno pomaga tudi z nasveti in ukrepi pri posameznih nalogah. Z drugimi organi sodelujemo, kolikor je zaradi dela potrebno; najbolj intenzivno sedaj s Komisijo Vlade RS za reševanje odprtih vprašanj verskih skupnosti, ministrstvi in vladnimi službami pri pripravi zakona in reševanju odprtih vprašanj verskih skupnosti.

Vprašujete po mojem odnosu do naše kulture ter kulturne in naravne dediščine...

Kot v večini primorskih družin so bile tudi pri nas, ne samo v domači knjižnici, ampak tudi v glavi in v srcu, Prešernove in Gregorčičeve poezije. Globoko sem doživljal mamine in očetove pripovedi o težkih časih pod Italijo, ko so morali otroci čez noč preiti s slovenskega pouka na pouk v italijanščini in ko so morale tri očetove sestre s trebuhom za kruhom v Argentino. O prvih volitvah v italijanski parlament leta 1921, ko je oče kot otrok pomagal staremu očetu raznašati letake "Vsi enotno za slovensko lipo"; ko so bili izvoljeni Šček, Vilfan, Besednjak, Podgornik. Poslušal sem o očetovem sojenju in obsodbi na devet let ječe in na trajno izgubo pravice do državnih služb, o sardinskih zaporih v trdnjavi Castiadas. Oče je bil obsojen januarja leta 1942 kot italijanski vojak v procesu v Neaplju. Zavezniki so ga konec leta 1944 osvobodili, v Neaplju se je prijavil in potem preko Barija odšel v četrto prekomorsko armado. Kot borec njene prve tankovske brigade je preko Splita in Dalmacije v prvih dneh maja 1945 kot osvoboditelj prišel v Trst in potem skupaj s soborci jokal, ko ga je moral brez boja zapustiti.

Tako je razumljivo, da rad berem Prešerna, Kosovela, Gregorčiča, Ketteja, Gradnika in Alberta Miklavca. Bral pa sem tudi pesmi svojih dedov. Oba moja stara očeta Karlo Čepar in Mohor Prelec sta pisala pesmi. Očetov oče je pesmi »Slabi časi« in »V sežanski celici« napisal leta 1942 v italijanskih zaporih v Sežani. Te pesmi so takrat vaščani in tudi drugi znali na pamet: »Slabi so začeli časi, po Brkinih in po Krasi, bodi star že ali mlad, pride tu v sežanski grad...« Pesem se konča z optimističnim zaključkom: »Vendar tud' ti 'zlati časi' bodo enkrat le minili, Kraševci in tudi mi, bomo še skupaj pili!« Opis sežanske celice pa začne z besedami: »Nič prijetno ni to stanje, to brezplačno stanovanje; bolje je, da dobro plačaš in svobodno se obračaš...«. Pesem »Mussoliniju v album«, ki jo je napisal doma na Barki leta 1944, je poučna za tistega, ki ne pozna resničnosti in občutenj tistega časa: »Mussolini, črni krokar, naše si svobode ropar...«. Zaključek pa je vedno pozitiven: »...nam namenil si le smrt, zdaj tvoj črni kljun je strt; strta črna je golazen, zrak bolj čist je in prijazen.« Mamin oče pa je v pesmih »Barska himna«, »Kosec«, »Kmet«, »Enakost je nemogoča« po drugi svetovni vojni po svo-

jem sedemdesetem letu kot trden, izkušen in preizkušan kmet razmišljal o takratnih družbenih projektih: »Enakost bo takrat svojo pravo moč dobila, ko bo zemlja brez obdelovanja rodila. Takrat bomo brez kozarcev vince pili in iz rešeta ga točili.«

Občasno popeljem prijatelje in znance po Sloveniji?

Zgodovino me je na gimnaziji v Postojni kot razrednik učil znani narodnjak Franc Zupan, ki je pozneje organiziral in vodil zelo dejaven krožek OZN in v tem okviru skrbel za stike dijakov s Slovenci v sosednjih državah. Sedaj je že v pokoju, vendar je krožek na postojnski gimnaziji lani še vodil. V Ljubljani sem zanimal (v povprečju) premajhno poznavanje slovenske zgodovine in sedanjih prizadevanj Slovencev v različnih pokrajinah in državah; posebej »Kranjci« premalo v živo poznajo lepote in pozitivno izkušnjo »Primorske« in drugih nesrediščnih slovenskih pokrajin. Zato sem si kot posebno poslanstvo v okviru svetniške skupine Slovenske ljudske stranke v ljubljanskem Mestnem svetu v skladu z njenim programom zastavil povezovanje slovenskega kulturnega prostora in poglobljanje korenin narodne zavesti in narodnega zavedanja. V obliki avtobusnih ekskurzij smo nekajkrat obiskali Beneško Slovenijo (Matajur, pred nedavnim oskrnjen Trinkov grob v Trčmunu, dvojezično šolo in vrtec v Špetru Slovenov, Landarsko jamo). Od tod smo prinesli pozitivno sporočilo. Ko smo bili tam na obisku leta 1991 s šolskim ministrom dr. Petrom Venclem, je bilo v dvojezični vrtec vpisanih pet otrok. Ti so šli potem naprej v dvojezično šolo, ki pa je bila privatna – treba jo je bilo plačati in še na koncu leta delati izpite za priznanje ocen. Sedaj je tamkajšnja dvojezična šola najboljša šola v okolici in je od države priznana. Ob našem zadnjem obisku je bilo vpisanih 160 otrok. Uči se v obeh jezikih in učitelji so navdušeni. Interes za vpis je zelo velik, ker so možnosti za zaposlitev dvojezičnih otrok večje. Čudovita izkušnja, kaj vse je mogoče narediti, če je volja in želja. V krajih, kjer naj Slovenci ne bi več obstajali.

Nekajkrat smo prehodili pot naših dedov po spominskih krajih bojev v prvi svetovni vojni na 2000 metrih nadmorske višine (Batognica, Krn,...). Po njej sem vodil 5. in 6. julija letos tudi predstavnike devetih verskih skupnosti. Obiskali smo kraj velikega pivškega tabora, ki ga je leta 1869 na svojem gradu Kalec organiziral Miroslav Vilhar pod geslom »Čujte gore in bregovi, da sinovi Slave smo!« (ter Prem, Šilentabor, vremsko cerkev in skupnost Srečanje, Lokev, Vilenico, Lipico), Trst po poteh svetniškega kandidata msgr. Jakoba Ukmarja, Kočevsko od Jelenovega žleba, Grčaric, Kočevske reke in Gotenice do muzeja Kočevarjev in grobišč na Rogu.

Ko sem letos slišal za težave pri zagotavljanju obstoja Stalnega Slovenskega gledališča v Trstu, sem organiziral večerni obisk predstav. Dogodku smo dali ime »Srce v gledališču«. Predstave Deja Husu se nas je udeležilo 80 obiskovalcev, predstave Uduva Rošlinka pa 70 dodatnih obiskovalcev. Vsakokrat si na poti v gledališče ogledamo še kaj drugega. Seveda avtorstva teh obiskov ne držim zase, ampak rad pomagam vsakomur, iz katerekoli skupine ali stranke, ki bi hotel kaj podobnega pripraviti. Posebej bi bilo to primerno za stalne, morebiti abonmajske obiske slovenskega gledališča v Trstu v tej in v prihodnjih sezonah.

Druga mednarodna likovna delavnica ESPRIMA 05

ŠTANJEL

KOT LIKOVNI IZZIV

Nelida Nemec

Zavedajoč se, da so za prepoznavnost likovnega trenutka časa in prostora pomembna vsa področja vizualne ustvarjalnosti in da okvire odločitvam o konceptu vselej določajo tudi finančne možnosti, je letošnji izbor selektorice umetnostne zgodovinarke Nelide Nemec za 2. mednarodno likovno delavnico ESPRIMA 05 v Štanjelu med 3. in 8. julijem 2005 zajel fiste ustvarjalce, ki ostajajo znotraj klasičnega likovnega medija, svoja likovna hotenja izražajo na klasičen slikarski ali kiparski način in sta jim slika na platnu ali kip v kamnu pomembno izrazilo.

Izkušeni eminentni ustvarjalci, ki pomembno sooblikujejo sodobni likovni prostor, in tudi taki, ki šele stopajo na pot umetnosti in iskanj lastne likovne poetike, so z velikim veseljem in z globokim navdihom ustvarjali v enem izmed najlepših kraških naselij. V lastnem prepoznavnem likovnem rokopisu so zabeležili utrip, spomin, pogled, vizijo in preprosto lepoto, ki jih je prepoznalo njihovo ustvarjalno oko in zabeležila njihova roka. Vsak zase so ustvarjali svojo »sliko«, ki jo v Galeriji Lojzeta Spacala na Gradu Štanjel vse do 4. septembra letos lahko dojemajo na svoj način; lahko tudi tako, kot je napisal Marcel Duchamp, ko so »gledalci tisti, ki naredijo sliko«. To svojo sliko o ustvarjalcih in o okolju, ki je spodbudilo njihova ustvarjalna iskanja, si obiskovalci Štanjela lahko ustvarijo z ogledom izbora del, ki so razstavljeni v prvem nadstropju štanjelske galerije.

Šestnajst likovnih ustvarjalcev iz Avstrije, Italije, Slovenije, Hrvaške ter Srbije in Črne gore, slikarki, slikarji in kipar Črtomir Frelih, Tomaž Gorjup, Simon Kastelic, Mira Ličen Krmpotić, Karel Pečko, France Slana, Damjan Švara, Melita Vovk, Franco Dugo, Mario Palli, Simone Settimo, Franz Berger, Robert Primig, Niko Šturm, Zdravko Milič in Boris Dragojevič so v sodelovanju z Občino Komen ter v organizaciji družb Ganes in Erina svetovanje v začetku julija na Gradu Štanjel s svojimi številnimi deli potrdili, da imajo taka

druženja v slovenskem prostoru z več kot stoletno tradicijo še vedno temeljno ustvarjalno moč, ki kreira likovne poti in videnja, ter ponujajo ustvarjalno izkušnjo. Ustvarjalno izkušnjo, ki bogati tako opuse sodelujočih kot prostor, kjer nastajajo, z vsebinskim nabojem v tistem nezavednem toku notranjih iskanj, ki odsevajo trenutni ustvarjalčev navdih, domišljijo, čustvo in izkušnjo. Vsak izmed povabljenih umetnikov jih je zabeležil na način, ki ga prepoznavno nosi v sebi.

Ustvarjalna iskanja ostajajo vselej intimna, notranje podoživeta, ustvarjalni procesi mentalnih in čustvenih odzivanj enako vpeti v posameznikovo nrav, čeprav jih ustvarjalec

Razstavo po končani likovni delavnici
je odprl komenski župan Uroš Slamič.

Nastala dela so umetniki predstavili
v Galeriji Lojzeta Spacala v Štanjelu

izrazi kjerkoli: v varnem, vsak dan obdajajočem ga okolju svojega ateljeja ali zunaj, v naravi, med ljudmi, v novih prostorih. Ustvarjalec vedno ostaja sam s seboj, v komunikaciji s sabo pa tudi s prostorom in z življenjem, kar se reflektira v njegovem videnju, čutenju, podoživljanju, analiziranju. Pa naj bo pripadnik starejše, srednje, mlajše ali najmlajše generacije, ali pa naj bo navdušen in oprt na abstraktno ali figuralno likovno govorico! Vselej je ustvarjalni proces njegov, njemu lasten in prepoznaven. Vselej je omrežen s svojo prepoznavno poetiko, prepoznaven v svoji likovni abecedi, sporočilen s svojo kompleksnostjo umetniške osebnosti!

Štanjel, ta biser kraške arhitekture, ta monumentalni kompleks, ki ponuja ustvarjalcem in obiskovalcem veliko notranjo bogatitev, bi z bolj organizirano ponudbo kulturnih dogodkov, s še bolj inovativnim odkrivanjem bogastva iz kulturne, tudi etnološke zakladnice, z večjo povezanostjo med kulturo in turističnimi vsebinami, z večjo ponudbo obrtnih izdelkov in kulinarčnih dobrot lahko privabljal še veliko več domačih in tujih obiskovalcev. Čeprav Štanjel lahko dojemamo na različne načine in z različnih zornih kotov, pa sta tako ustvarjalčeva kot gledalčeva svoboda vselej omejeni samo z njimi samimi. Zato se mu z odprtostjo in v ljubezni odpirajmo in vanj prinašajmo samo tisto, kar bo bogatilo vse - ustvarjalce, obiskovalce in tudi domačine! Mednarodna likovna delavnica Esprima 05 Štanjelu pomeni veliko popestritev tako v času bivanja in ustvarjanja umetnikov kot tudi v času od odprtja do zaprtja razstave, ki obiskovalcem ponuja vpogled v sodobni likovni trenutek širšega srednjeevropskega prostora. Razstava, ki jo spremlja bogat katalog tudi v angleškem prevodu, bo v septembru prenesena v koprsko Pretorsko palačo, pozneje pa bo gostovala tudi v Gorici, Celovcu in v Ljubljani.

Nelida Nemec, univ. dipl. umetn. zgodovinarica, Tomačevica

Pogled na grajsko dvorišče v Štanjelu ob koncu mednarodne likovne delavnice ESPRIMA 05.
Vse fotografije: B. Rustja

LIKOVNA UMETNOST

**V Cankarjevem domu v Ljubljani
razstava »Drobna dela na papirju«**

MUŠIČEVA ZAKORENINJENOST V KRAŠKEM SVETU

Nelida Nemec

Prva posthumna razstava daje na ogled dvesto drobnih Mušičevih del na papirju in 27 grafik, ki sta jih od leta 1978 s posebnim odnosom in veliko ljubeznijo zbirala Lia in Maurizio Zanei iz Trsta ter tako ustvarila prepoznavno zbirko, ki subtilno razkriva umetnikovo izpovedno moč. Razstava v Galeriji Cankarjevega doma bo na ogled vse do 11. septembra 2005.

S prenosom razstave »Drobna dela na papirju«, ki je nastala v sodelovanju goriške knjižnice Biblioteca Statale Isontina in Cankarjevega doma iz Ljubljane, se tako v slovenskem prostoru prvič po odprtju stalne zbirke Mušičevih grafičnih del na Gradu Dobrovo leta 1991 srečujemo z zaokroženim vpogledom v umetnikovo ustvarjalnost, pa čeprav z drobnimi risbami, ki so nastajale kot intimen avtorjev zapis v vseh obdobjih njegovega plodovitega ustvarjalnega iskanja. Ob razstavi je izšel tudi bogat katalog v italijanščini in v slovenščini z besedili različnih piscev, z obsežno dokumentacijo in seveda z reprodukcijami razstavljenih del.

Razstava je prav gotovo prijazen poklon velikemu slovenskemu umetniku, ki je v letih po drugi svetovni vojni, razpet med Parizom in Benetkami, ustvaril obsežen opus avtorsko prepoznavnih slik in grafik ter se z njimi zapisal med najpomembnejše likovne ustvarjalce 20. stoletja.

Z Mušičevimi deli tako ostaja živa in s svojo trpkostjo, kamnitostjo, trdoto, od sonca ožgano in razpokano zemljo rdečih, rjavih in oker odtenkov vselej zgovorna tudi pokrajina, ki mu je bila desetletja kot metafora trpljenja, minljivosti, trdosti, žilavosti in vztrajnosti navdih in spodbuda tudi, ko je ustvarjal cikle z drugačnimi naslovi. Tako kot tudi pri mnogih drugih umetnikih je tudi v delih Zorana Mušiča moč zaslutiti Kras kot tisto vsebinsko in formalno izhodišče notranjim popotovanjem, ki so v prepesnjeni viziji ustvarjala nova in nova avtorjeva sporočila.

»Vidiš«, so mi pravili, »za tistim hribom se začneja Kras«. »Kras...to magično ime sem zaznal in občutil že v prav zgodnjih letih. Zdelo se mi je, da se za tistim hribom skriva raj. Takrat smo živeli v majhni vasici blizu Gorice, v Bukovici, kjer je oče učil. Vas leži skoraj ob vznožju tega hriba, in ko smo šli v Trst obiskat strice, smo se z majhnim lokalnim vlakom povzpeli čez in prišli na Kras. To potovanje med skalami, kamni, dolinami in grmovjem, ki je v pozni jeseni postajalo rdeče in oker, je v meni vsakokrat vzbudilo nepozabna občutja«, so v življenjepisu v katalogu Mušičeve stalne zbirke na Gradu Dobrovo iz leta 1991 zapisane avtorjeve besede, ki zrcalijo avtorjev spomin iz otroških let, preživetih v rojstni Bukovici na številki 54. »Poleti med leti 1909 in 1914 je moja družina vedno odhajala v Koper, kjer je živel mama sestra. Prav zabavno je bilo voziti se z malo ladji-co, ki je odplula iz Trsta, in dospela, če se prav spomnim, v eni uri v Koper. Jeseni pa smo hodili v Brda, kjer je živel mama, ki je bila posestnica velikih vinogradov. Tik pod Šmartnim se je razprostirala nižina in ob vznožju gričev je tekla meja z Italijo. Gledal sem to razprostranjenost: na levo Tržaški zaliv, na desni pod Alpami Videm, tam nekje v daljavi je bilo v rdečini sončnega zahoda čutiti Benetke. Čeprav tako blizu, so bile vendarle del nekega drugega sveta. Spraševal sem se, če mi bo kdaj dano, da bi jih videl«.

Jugoslavija - Slovenija Škofija Koper
Dioecesis Iustro-politana

1/88

KRSTNI LIST — Testimonium baptismi

iz krstne knjige župnije (diocesis) sv. Antona Puščavnika v Biljah -
Extracrus in libro baptismorum parochiae

Znak 70- Stran 90- Broj 86-

Datum, kraj, kmetijsko naselje Dio. loc. parochiae	12. Februar 1909. Bukovica, 54.
Datum krsta Dio. baptisati	12. Februar 1909.
Ime Nomen	Anton Zoran Mušič
osebni, osebni, osebni civilis, zak. ali, bti baptisatus, bti, civ. bapt. filius, filia	Za sin
Primek, ime, public. vira Cognomen, nomen, civilis patronum	Anton Mušič, rojak Zoran, katoličan, biljski Marija Blažič, hči Andreja, Lucije Valetič rojen: 24. 8. 88 baptiz.: 1908 rojen: 11. 6. 88
Kraj, bti, kmetijsko naselje, starost Loc. n. parochiae consecratio, parochia	Bukovica, 54.
Primek, ime, public. baptisati Cognomen, nomen, civilis patronum	Franc Mušič, trgovec Katarina Mušič, prostnica
Krsta Baptisatus	Josip Abram, kurat
Opomba (primarnost, forma, poroka, itd.) Adnotatio (significatio, confirma. matr. etc.)	grob ni!

Zapisnik urad. Ex officio parochialis

13.1.1988

Do Benetk je slikarja in grafika Zorana Mušiča vodila dolga pot, ki ga je peljala v mnoge kraje: po Bukovici se je družina selila v Šentilj pri Velenju, v Brda, v Velikovec na Koroško. Šolal se je v Mariboru, Zagrebu, odkrival Dalmacijo, bil v Španiji, večino časa v Madridu, sredi druge svetovne vojne v Gorici, leta 1943 prvič v Benetkah, septembra leta 1944 v Dachauu, po vojni v Benetkah in od leta 1952 tudi v Parizu. Odtlej med Parizom in Benetkami s spomini na Brda in z usodnostno navezanostjo na kraško pokrajino, ki je pustila neizbrisne sledi in sooblikovala njegov likovni rokopis, ki ga uvršča med tiste velike duhove, ki so zaznamovali naš čas. Slikar Zoran Mušič je po besedah prijatelja in slikarja Campiglia našel svoj vir. Našel je svojo pokrajino. Svojo notranjo pokrajino, ki je zrcalila tisto pokrajino, ki jo je kot otrok gledal s svojega okna v Bukovici. Pet let med Bukovico in Šmartnim v Brdih je v njem pustilo globok pečat. Odkrilo in utrdilo je tisto nezavedno notranje iskanje, ki je kulminiralo v nekaj nepozabnih ciklih, ki jih v drobni skici na malem papirju razkriva tudi razstava v Cankarjevem domu.

V pogovorih v času, ko sva pripravljala gradivo za njegovo stalno zbirko grafik na Gradu Dobrovo, je umetnik povedal: »Vsakdo mora imeti svojo pokrajino, svojo sliko v sebi. Ne grem v Benetke, da tam rišem Benetke. To pokrajino sem že prinesel s seboj. Slikam moje Benetke. Človek mora v sebi imeti svojo resnico. In resnica je v resnici veliko. Vendar mislim, da mora resnični, avtentični slikar črpati samo iz sebe.« Našel je vir, našel je pokrajino, našel je tisto podobo, ki je globoko sporočilna, nepozabno dotikajoča se in srhljivo opominjajoča in ki v svoji goloti, v skrajno skopi izraznosti seže do kosti. Takrat, ko je slikal kraške konjičke, dalmatinske osle in konjičke, dalmatinsko zemljo, umbrijske griče ali dolomitske vedute, Benetke, Pariz ali njegov najbolj odmeven cikel »Nismo poslednji«, je vselej vtisnil tisti prepoznaven odsev duše, čutenj in daljnega spomina na skopost in goloto zemlje, ki so ga od otroštva fascinirali.

Konec leta 1987 je umetnostna zgodovinarica Nelida Nemec, ko je pripravljala katalog stalne postavitve zbirke grafik na Gradu Dobrovo, zaprosila župnika Ljuba Marca, naj ji iz krstne knjige izpiše podatke o krstu slikarja Zorana Mušiča, ki je bil krščen v cerkvi sv. Antona Puščavnika v Biljah. Bukovica, kjer je bil slikar rojen, je tedaj spadala k fari Bilje.

Iz dobljenega dokumenta je razvidno, da se je slikar rodil 12.02.1909 v Bukovici v hiši s številko 54. Slikarjeva rojstna hiša še vedno stoji. O njegovem otroštvu vedo še danes povedati nekateri domačini. Tudi pri Mlečnikovih so imeli več fotografij s slikarjem in starši, vendar so leta 1943 zgorele, ko je pogorela hiša. Največ takih fotografij pa je imela Veronika Pirc, ki je bila slikarjeva varuška, vendar so se njene fotografije izgubile.

V krstnem listu na levi so imena staršev in starih staršev: oče Anton Mušič, šolnik, rojen 25.04.1880, sin Jožefa in Katarine Sfiligoj;

mati Marija Blažič, hči Andreja in Lucije Valetič, rojena 11.06.1884. Poročena v letu 1908.

Botri so bili: trgovec Franc Mušič in posestnica Katarina Mušič. Krstitelj je bil Josip Abram.

Krstni list je biljski župnik izdal 13.1.1988.

»Ne morem živeti brez slikarstva, risanja. Saj veste, slikarju je slikarstvo vse. Ko ni več možnosti za slikanje, pomeni, da je vsega konec. Zame je slikarstvo kot zrak, ki ga vdihavam; in če mi slikarstvo zmanjka, mi zmanjka zrak!«, je v svojem prispevku v katalogu zapisal zbiratelj Maurizio Zanei. Zoran Mušič je slikar in je risal do zadnjega. V globoki starosti 96 let je tik pred nemim odhodom še vedno risal: »Vidim ga, ko dvigne dlan in zamahuje z njo po zraku kot po nekem namišljenem papirju.«, je v katalogu zapisal Zanei. Črte in besede. Njegove poslednje so bile v slovenskem, materinem jeziku: »Govori slovensko, v svojem materinem jeziku, jeziku otroštva. Ida ga spodbuja k italijanščini, Zoran pa nas vpraša po angleško« (zapis v katalogu razstave). »Zna brežhibno nemško, italijansko, francosko, slovensko, hrvaško pa še nekaj po špansko.« Predvsem pa je govoril v jeziku, ki ne potrebuje prevodov: bil je slikar, ki je presegal meje; tiste državne kot tudi one druge, mentalne in čustvene.

Slikar in grafik Zoran Mušič je v svojem dolgem življenju živel v različnih okoljih, v različnih državah in družbenih ureditvah. Bil je kozmopolit, pa vendar globoko v srcu Slovenec: rojen v Bukovici, krščen v Biljah, sicer pa povsod tam, kjer je lahko slikal, in danes povsod tam, kjer so njegova dela. Sloveniji, od koder je leta 1945 bežal, je vendarle izbor iz svojega grafičnega opusa podaril. Na razstavi del v Cankarjevem domu, ki sta jih desetletja zbiral in kupovala zakonca Lia in Maurizio Zanei, vidimo mnogo drobnih skic, ki so bile izhodišče nekaterim grafikam, ki visijo na dobrovskem gradu.

LIKOVNA UMETNOST

Akademski slikar in kipar Peter Abram

ŽIVLJENJE, KI STREMI K CELOVITOSTI

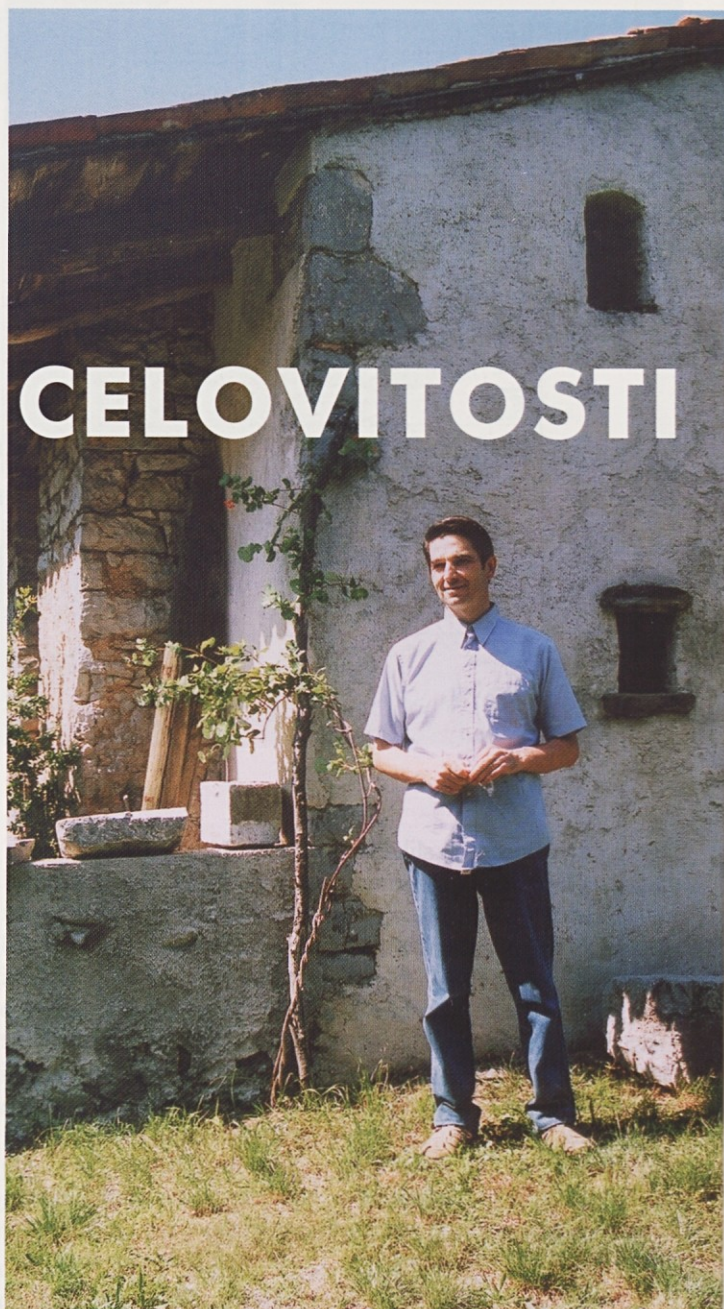
V vasi Pedrovo nad Branikom, streljaj od gradu Rihemberk, na robu Krasa živi in ustvarja akademski slikar, grafik in kipar Peter Abram. Slikarstvo je študiral na beneški Accademii di Belle Arti (Akademija lepih umetnosti), diplomiral leta 1981 in študij nadaljeval na slikarski specialki ljubljanske Akademije za likovno umetnost pri prof. Andreju Jemcu. Prvič je samostojno razstavljal leta 1983. Pripravil je več kot trideset samostojnih razstav in sodeloval na skupinskih razstavah doma ter na tujem. Oblikoval je izbor skulptur za Nagrado Vilenica. Ukvarja se tudi z ilustracijo ter opremo knjig. Med tehnikami prevladujejo akvarel, kamen in lesorez. V svoji domačiji s hišno št. Branik 243, 5295 Branik, telefon: 05/305-76-10, ob cerkvi sv. Duha, ima na ogled stalno zbirko svojih del.

Peter Abram pripoveduje za bralce revije Kras o svojem otroštvu, o svojem odnosu do žive narave in kraške kulturne krajine ter kamnite arhitekture, kako je v njem nastajala želja po slikanju, kako mu je slikar in grafik Lojze Spacal napisal priporočilo za študij v Benetkah, kako sta s soprogo Polono kupila v Pedrovem hišo in jo uredila v domovanje, atelje in razstaveni prostor.

Ida Vodopivec Rebolj, odgovorna urednica revije Kras

Že otroci na paši smo se naučili vzpostaviti odnos s krajem, z živalmi, z drevesi ...

“Šele sedaj na novo odkrivam, katere so tiste stvari iz preteklosti, ki se mi danes zdijo bistvene. Preteklost nam pusti kup vtisov, spominov in ni vse toliko vredno, kot smo si takrat mislili. Čas naredi izbor. Če se ozrem nazaj, mi je stik z naravo, v katerega takrat nisem bil tako prepričan, stopil v ospredje. Nešteto stvari, ki so vezane na naravo, so v meni vzgojile neko občutljivost. Deset let sem pasel živino, od sedmega leta naprej, in dosti spominov je vezanih na to obdobje. Včasih je bilo težko zjutraj vstati. Vstajal sem s soncem, tudi ob pol petih zjutraj. Odvisno od letnega časa.

Slikar, grafik in kipar Peter Abram pred prenovljeno domačijo v Pedrovem.

Pasli smo med počitnicami, v šolskem času smo pasli samo popoldne, pozimi pa paše ni bilo. Pot do pašnikov je bila precej dolga. Od doma v Kobjeglavi pa skoraj do Kosovelj je bilo pol ure hodâ.

Danes doživljam podobe popoldanskih ali jutranjih ali pa dnevnih trenutkov te preteklosti bolj nasičeno. Zidovi, rastline, živali... Vse to preide v človeka, ne da bi zavestno razmišljal o tem. Pasel sem naše krave in krave sorodnikov. Krav je bilo nekaj čez deset, nato se je število z leti zelo zmanjšalo. Čreda je upadala že takrat, ko sem sam pasel. Na koncu je ostalo sedem glav živine. Prepričan sem, da stik z živalmi ljudem danes manjka in ta stik sedaj nadomeščajo hišni ljubljenci. Človek ima potrebo po stiku z živaljo in z naravo v sebi. Če je stik neposreden in živ, se pozna v vsakem drugem delu. Drugače pa delo izgubi svojo globino.

Domačija Abramovih, kjer ima umetnik tudi atelje in razstavo izbranih del.

Hodniki v hiši so razstavni prostori Petrovih slik in skulptur.

Petrov kiparski in kamnoseški kotiček

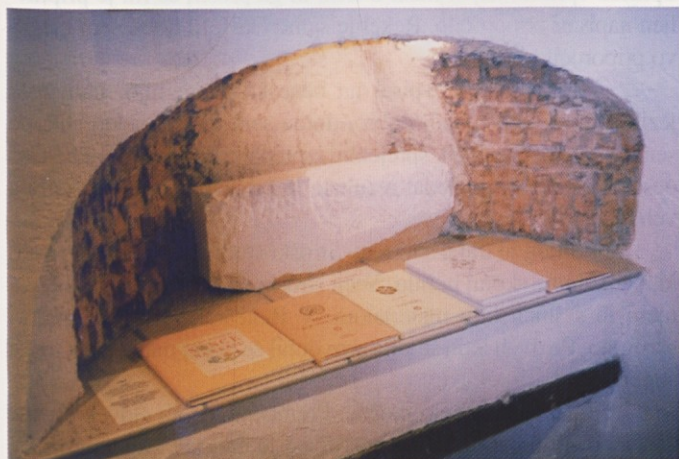
Krog se kar nekako sfizi in pride do zmedenega delovanja, zmedenih misli in občutij.

Na paši sem bil velikokrat sam. Posebej jutranja paša je bila bolj samotna. Ko gledam nazaj, se mi zdijo tisti trenutki samote na paši zelo dragoceni. Otroci smo se tam naučili vzpostaviti nekakšen odnos s krajem, z živalmi, z drevesi... Poseben odnos čutim do dreves; toliko bolj, če so stara, če imajo - tako sam pravim - izkušnje, ne samo osebnost.

Doma sem s Krasa, iz vasice Kobjeglava, ki leži na griču

Doma sem iz Kobjeglave. To je vasica, ki leži na griču in je prepletena z ozkimi potmi. Včasih je bila vsa obzidana s kamnitimi zidovi in kalonami. Imel sem 20 let, ko so ljudje začeli rušiti te zidove. Zelo težko sem se temu privadil. Ko so kmetje začeli strojno obdelovati polja, je bilo uničeno mnogo kalon, ker je bilo treba pripeljati traktor na borjač. Človek bi pomislil, da se razdrobljene kraške površine ne more obdelovati s stroji. Vendar je tako, da se pri vsakem novem pojavu redkokje in redkokdaj vzpostavi prava mera. Ne obsojam, samo ugotavljam tako. Vsi smo se po malem navzeli te površinske, hladne industrijske estetike. Ta zaključenost, ta krog, ki ga je občutil človek, ko je zidal

V kurišču nekdanje krušne peči so knjižne izdaje založništva Abram, delo Polone Abram in Petra Abrama.

kraško hišo na naraven način, se je izgubil. Saj tudi danes ni ravnovesja, ko se spet množično, na vse, tudi neustrezne načine 'mlati kamen'.

Vprašujem se, kaj pravzaprav človek jê, in zakaj se zgodi, da tako kazi vse okoli sebe. Pridem do zaključka, da kdor kazi, niti ne more tega dojeti. Ne more drugače, kakor da kazi. Moje stališče v tem trenutku je, da človek živi premalo integralno. Nekako je osredotočen samo na del sebe in logično je, da se potem ravnovesje v njem samem podre. V človeku nastane kaos, zato dojema ter zaznava ta kaos in se tudi kaotično obnaša. V celovitost človeka se vključuje tudi to, da nekaj ima, da deluje, da živi, da ima energijo in da je z vsem povezan in zavesten. Če bi bile vse te stvari med seboj povezane, bi človek celostno živel. Zavest in povezanost sta kvaliteti, ki sta več kot običajna pamet. Če to razpade, potem ostanejo samo neki posamični dejavniki. In to lahko navzven eksplodira kot zelo strastno neobvladano dejanje in rezultat je pač takšen, kakršen je.

Moji začetki šolanja in delo v trgovini

V šolo sem hodil v Štanjel. Takrat je že vozil avtobus. Včasih smo šli še peš, vendar se je pešpot v šolo z mojo generacijo končala.

Abramova domačija je ohranila svojo prvotno arhitekturo in interior.

Osnutek za skulpturo v
Tržiču, 2001

Roža v kamnu, 1994

Po končani šoli sem delal v trgovini v Komnu. V Gorici sem se izšolal za trgovca, nato sem delal na Gorjanskem, v Škrbini, na Štjaku... Na tiste čase imam lepe spomine. V vaseh so bili ljudje zaradi odmaknjenosti še bolj prvinski. Vsega skupaj sem po trgovinah delal osem let. Vendar se nisem čutil prav povezanega z delom trgovca. Takoj po šoli pač še nisem vedel, za kaj bi se odločil. Odločitev, da stopim na pot umetniškega ustvarjanja, se je v meni prebujala postopoma. Želja se mora v človeku naravno prebuditi. Prebudi se običajno ob kakšnem dogodku, s kakšno težavo, bolečino... Ko človek v določenem obdobju začne doživljati svet in življenje bolj intenzivno, se nekaj zgodi v njegovi globini. Zmožnost zaznavanja se poveča... In tako sem začel opazovati stvari, ki jih prej nisem. Moja želja po slikarskem ustvarjanju se je sprožila, ko sem gledal razne letne koledarje, polne slik in umetniških del, ki smo jih dobivali ob koncu leta. Spominjam se, kako sem doživljal impresioniste. V meni je kar vse zaživel, ko sem gledal njihove slike. Tudi slike v cerkvi so pritegovale mojo pozornost, vendar prva ljubezen je bil impresionizem. To se tudi pozna v mojih delih. Ne glede na to, da je slika omejena na nek pravokotnik, nekako vedno slikam krog - kozmos, vsemirje. Gre za življenje, ki je zaokroženo. Življenje, ki stremlji k celovitosti.

Že v času, ko sem delal v trgovini, sem začel slikati. V osnovni šoli sem bil občutljiv otrok. Če je otrok preobčutljiv, lahko v izražanju navidezno zaostaja za vrstniki, dogajanje v njem pa je lahko zelo bogato. To učitelj lahko zapazi, lahko tudi ne. Lahko pa se vse skupaj zbudi šele mnogo kasneje. Verjetno sem bil jaz nekje vmes. Nekatere slike, ki sem jih opazoval kot mladostnik, so name tako močno delovale, da so bile močnejše od prostora, ki me je obdajal. Prostor je na nek način zapadel v krizo, medtem ko so mi slike dajale občutek harmonije. Potolazile so me, ublažile so bolečino. Želja po slikanju v času šole pa v meni še ni bila prebujena. Začelo se je, ko sem bil star približno osemnajst let.

Bil sem v Hruševici na obisku pri gospe Zofiji, domačinki, ki je prej živela in delala v Torinu, pozneje pa si je zaželela vrnitve na Kras. Pri njej sem videl kopije nekih holandskih slikarjev. Takrat sta me dve deli tako prevzeli, da sem si ju sposodil in ju doma prekopiral, tihožitje in krajino z mlinom na veter. Kupil sem si oljne barve in platno, oče mi je kupil slikarsko stojalo. Ko sem sliko dokončal, me je rezultat presenetil. Bili sta tako podobni predlogam, da so bili tudi drugi zelo presenečeni: starši, stric in ostali. To so bile moje prve slike.

Nato se je začel drugačne vrste boj: študij in tisoč filozofij. Mnogo pretresov je šlo takrat skozi mene. Ob strani mi je stal stric, bil je duhovnik, imel pa je tudi nagnjenje do umetnosti. Poznal je dela Lojzeta Spacala, poznal je Plečnika in pri njem tudi naročal...

Priporočilo za študij na akademiji v Benetkah mi je napisal Lojze Spacal

V tistem času sem srečal prijatelja iz Kopra, ki je takrat študiral v Benetkah. Pripovedoval mi je o Benetkah in te so me navdušile. Tako nasičene so, da je toliko lepote na enem mestu zelo težko presnoviti. Tudi sam sem si zaželel študirati v Benetkah. Moral sem dobiti priporočila, predstaviti svoja dela, imeli pa smo tudi sprejemni izpit iz risanja. Priporočilo sem dobil od Lojzeta Spacala. Če ne bi delal v trgovini, Spacala verjetno nikoli ne bi spoznal. V komenski trgovini sem mu večkrat postregel, ko je prišel po nakupih. Z menoj so delale tudi starejše gospe, ki so me imele skorajda za sina. Gospa Elda je bila tista, ki je nekoč slikarja Lojzeta Spacala nagovorila in mu pokazala moje slike. Kar zgrabila ga je, v smislu: 'Pejte, pogledite!' Tako se je zgodilo. Spacal je Eldi slike pohvalil. Sploh glede na okoliščine: glede na moja leta in glede na to, da sem bil samouk. Seveda sem s tem takoj dobil voljo in pogum.

Pogovarjati pa sem se začel z Lojzetom Spacalom šele pozneje. Počasi sem navezal stike. Spacal je živel skromno, asketsko. Lepo je srečati takega človeka, ki mu več pomeni notranjost kot zunanost. Sedaj to vem, takrat pa nisem mogel. Za nekatere je Spacal veljal za čudaka. Vendar pa so ga mnogi zelo spoštovali. Tudi zaposleni v naši trgovini. Počasi sem ga tudi jaz spoznaval, njega in njegovo delo. In počasi, počasi sem tudi začel razumevati njegovo delo. Kajti njegova dela niso tako podobotvorna. Njegova zgodnja dela še, potem pa so v glavnem ostali simboli. Simboli na človeka delujejo kot sprožilci. Moraš pa biti dovolj zrel za to, da v tebi lahko sprožijo vsebino.

Ko sem si torej zaželel iti na akademijo, sem gospoda Spacala vprašal, kaj si misli o tem, in ga prosil, če mi je pripravljen napisati priporočilo. Rekel je samo 'Ja!'. In dobil sem njegovo priporočilo.

Tako sem se vpisal na beneško akademijo. Italijanski jezik sem govoril dovolj dobro, doma sem narisal nekaj slik, da sem jih lahko predložil, sprejemni izpit pa je bilo risanje akta. Čez deset dni smo šli pogledat rezultate in bil sem sprejet. To je bilo veliko zadovoljstvo.

Študij je trajal štiri leta. Stroški študija niso bili zelo veliki, ker šolnine skoraj ni bilo. Večji stroški so bili predvsem z bivanjem in s slikarskim materialom. V Benetkah sem živel precej skromno. Po dveh letih študija sem dobil še nekaj malega občinske štipendije.

Benetke so zelo močne. Premočne, če jih človek preveč čustveno doživlja. Ta nasičenost form je enostavno preogromna,

Drugo nebo, 2005

da bi jih kar tako predelal. Lahko rečem, da jih niti nisem predelal. Šele sedaj, po toliko letih, predelujem tisto, kar bi lahko že takrat.

Pri obnavljanju doma smo ohranjali pristnost kamnite hiše

Ko sem se vrnil domov, sem nekaj časa učil v šoli. Poročil sem se pred dvanajstimi leti, ko sem bil star 37 let. Z ženo Polono sodelujeva. Polona opravlja administrativna, organizacijska, uredniška dela... Domačijo v Pedrovem smo kupili, ko so bile hiše po Krasu še zelo poceni. S Polono sva nekoč skupaj prišla sem. Kar tako, po naključju. Meni se je zdelo življenje v Kobjeglavi preveč živahno, čeprav je mnogo mirneje kot v mestu. Preveč živahno v tem smislu, da začneš hlastati po zunanjih stvareh. Danes smo na splošno tudi na vasi priča pretiranemu vdoru tehnicizma. Za kvalitetno življenje to ni prava mera. Je pretirano.

Kristalni cvet, 2000

Hiša je bila ravno takrat naprodaj. Ko smo se priselili, so nas domačini zelo lepo sprejeli. Kar takoj sva v hiši tudi zaživela, nato pa smo začeli obnavljati prostor za prostorom.

Hiša je precej stara. Bila je ena prvih hiš v tej vasi. Pri obnavljanju smo se trudili ohranjati pristnost stavbe. Prezidali nismo nič; prostori so ostali taki, kot so bili prvotno. V svinjaku je sicer nastala kopalnica, drugi prostori pa so ostali nespremenjeni. Del ognjišča je bil odstranjen že prej, razni detajli so bili zazidani. Ko smo to ugotovili, smo jih odprli in ohranili. Ohranili smo tudi del krušne peči, ki je bila že pokvarjena. Praktično je vse ostalo tako, kot je bilo. Samo svež omet in nov les smo dodali. Sproti smo se učili. Sedaj vidim, da bi kakšno stvar lahko naredil še bolj spoštljivo.

Sem človek, ki ga samota ne moti

Tako kot se mi je do sedaj odvijalo življenje nekako usojeno, tako je tudi pri prodaji del. Zaenkrat v glavnem naročniki zvedo zame po pripovedovanju drugih. Ne morem reči, da imajo razstave pri tem kakšen poseben učinek. Morda bolj v smislu zadovoljstva za tistega, ki je nekaj kupil, češ: 'Saj je razstavljaj...'

V slikarskih kolonijah sem sodeloval bolj malo. Moje mnenje je, da stvari ne moreš narediti kar tako na hitro, v času, ko traja delavnica. Dela na tak način lahko izgubijo globino. Za dobro delo, naj bo to slika ali kip, je potrebno vsaj leto dni. Le tako se lahko popolnoma zavrti krog občutij, stanj. To seveda velja za naročena dela. Za spontana dela velja, da so lahko hitro narejena in tudi kvalitetna, če je le upoštevan ta krog in če so narejena nenasilno, da imajo možnost za naravno zorenje. Tako pride do naravne sproščenosti, naravne oblike, kar se pri umetniških delih tudi vidi. Pri slikarjih in kiparjih se takoj opazi, kdo upošteva te ritme.

Sem tiste vrste človek, ki ga samota ne moti. Če želim ustvarjati, se moram najprej potopiti v mir. Če slike in podobe prihajajo samo iz nekega razburkanega morja, ki je znotraj nas, si lahko mislimo, kakšne so. Šele takrat, ko se ta gladina umiri, opazimo pod njo pravo življenje. Takrat se človek lahko osredotoči do te mere, da se mu odpre še kakšen košček neba in tako najde še dodaten dotok. Danes skoraj več ne govorimo o navdihu. Skoraj ne vemo, kaj to je. Navdih pomeni, da na nek način ugasnemo, da odklopimo površinske vtise, da nam ne vlada podzavest, niti razumski del uma. Zavest se nekako osvobodi teh reči in prisluhne neki drugi dimenziji. Tej drugi razsežnosti očitno premalokrat prisluhnemo in o njej tudi zelo malokrat govorimo.

Kakšne so moje želje za prihodnost? Nimam posebnih želja. Moja želja je ena sama: najti pravo mero v vseh stvareh".

Reka, lesorez, 1998. Ilustracija iz knjige "Mož, ki je sadil drevesa" Založništvo Abram

SPELEOLOGIJA CERKNIŠKEGA JEZERA

Andrej Kranjc

S sestavkom »Speleologija Cerkniškega jezera« zaokrožamo prispevek akademika prof. dr. Andreja Kranjca k nastanku monografije o Cerkniškem jezeru »Jezero, ki izginja«, ki jo je uredila Alenka Gabršček, izdalo pa leta 2002 Društvo ekologov Slovenije... Izdajatelj revije Kras imamo namen iz nje predstaviti v soglasju z avtorji še druge zanimive prispevke, saj bi radi fenomen presihajočega Cerkniškega jezera v Cerkniško polje in obratno predstavili kar najbolj celovito!

Uredništvo

Tako kot je bil Valvasor (1689) prvi, ki je podrobno pisal o vodnih posebnostih Cerkniškega jezera, je bil tudi prvi, ki je podrobno opisoval tamkajšnje jame. Med njimi omenja Vranjo jamo, Suhadolico in Karlovico. Steinberg (1758) prikazuje na ilustracijah tudi nekatere ponore oziroma požiralnike kot jame, skozi katere je mogoče prodreti globoko pod zemljo. Vprašanje je, ali je bilo to kdaj mogoče; danes noben izmed ponorov ni prava jama oziroma se skozenj ne pride v podzemeljski jamski rov.

Sredi 19. stoletja se je pričelo resnejše prodiranje v cerkniško podzemlje. Prvi je bil Gregor Kebe (Kranjc, 1985), ki je kasneje vodil po teh jamah tudi A. Schmidla. Speleoloških raziskav v sodobnem smislu se je lotil V. Putick v zvezi s pripravo načrta o melioracijah notranjskih kraških polj. V jame na Cerkniškem polju je spremljal tudi A.-E. Martela. Njune skupne raziskave (Martel, 1894) je omenjala takratna vodilna speleološka literatura, če omenim le Krausa (1894), Cvijića (1901), Gavazzija (1904) in Perka (1908). Za svoje delo pa je rezultate teh raziskav koristno uporabil Löhnberg (1934). Pred drugo vojno so ponorne jame raziskovali člani Društva za raziskovanje jam (DZRJ) v Ljubljani. Podrobnejše raziskave so bile objavljene leta 1966 (Gams, 1966). O kasnejših raziskavah, ki jih je veliko organiziral Inštitut za raziskovanje krasa ZRC SAZU iz Postojne in so v njih sodelovali člani DZRJ, in drugi slovenski ter tuji (angleški, češki in madžarski jamarji), podrobneje poroča Gospodarič (1970). Najnovejše raziskave oziroma odkritja pa so vezana predvsem na potapljaške raziskave.

V širši okolici oziroma v celotni kotanji Cerkniškega polja je precej jam, od suhih brezen in jam višje v obodu (npr. Coprniška jama na Slivnici) pa do izvirnih in ponornih jam, kraških izvirov (če vanj lahko prodre človek, štejemo izvir med jame) in lukenj v samem dnu polja, od katerih so nekatere bolj ali manj človeku dostopne. Vmes so tudi pomembne jame, ki sodijo v neposredno hidrografsko zaledje Cerkniškega polja. Vsega skupaj je s širšega ozemlja polja znanih okoli 130 jam. Največ (okoli 80) jih je na uravnavi, ki se nadaljuje od Jamskega zaliva proti Rakovemu Škocjanu in Planinskemu polju; torej tam, kjer domnevamo podzemeljske tokove, ki povezujejo Cerkniško polje s Planinskim poljem. Precej, okoli 20 jam, je v nižjem svetu, ki se s Cerkniškega polja vleče pod vznožjem Blok proti Loškemu polju. Ostale jame, vsega skupaj le še okoli 30, so razporejene v spodnjem delu oboda polja. Nekaj jih je tudi višje v rebreh, nekaj pa na samem polju, v obodu in na humih - osamelcih, največ okoli Zadnjega kraja.

Glede na lego in glede na nastanek in razvoj ter hidrološko funkcijo lahko jame na Cerkniškem polju razdelimo v tri skupine:

1.

Prve so višje v obodu; nekdanje so bile lahko pomembne za hidrološko delovanje Cerkniškega jezera, a so danes previsoko nad poljem, suhe, brez funkcije; ali pa so to lokalne jame (korozijska brezna in manjše jame), ki niso imele neposredne zveze s hidrološkim delovanjem jezera.

2.

Druge so danes aktivne vodne jame, izvirne ali ponorne, približno v istem nivoju, kot je jezero, in so bistvenega pomena za njegovo funkcioniranje kot presihajočega jezera. Zaradi svoje vloge - najpomembnejši dovodniki vode na jezero ali najpomembnejši odtoki - so to velike jame, ki so podvržene močnim spremembam, korozijskemu in erozijskemu delovanju vode ter odstranjevanju oziroma zapolnjevanju s fluvialnimi sedimenti.

3.

Tretjo skupino jam bolj slutimo in domnevamo, kot pa jo v resnici poznamo. Gre za globoke kanale, ki dovajajo vodo v jezero in jo odvajajo iz jezera skozi jezersko dno oziroma pod njim in ki domnevno prevajajo vodo pod jezersko kotanjo ob nizkem vod-

Luknje v jezerskem dnu, skozi katere odteka voda
Fotografiji: V. Schein

nem stanju, ko je jezero suho. Včasih sicer imamo zanje neposredne dokaze, npr. vrtanja, včasih pa le posredne - grezi, ki nastajajo dolvodno od ponikev.

Po hidrološki funkciji ločimo predvsem izvirne jame (kraške izvire) in ponorne jame. V vznožju Javornikov sta izvirni jami Vranja jama in Suhadolica. Vranja jama v robu Zadnjega kraja je pravzaprav le "izhod", prelivna odprtina rovov oziroma kanalov, ki vodijo izpod Javornikov pod Cerkniško jezero in s površinskimi vodami ni povezana. Dolga je 20 metrov in globoka 5 metrov in deluje kot občasni izvir - bruhalnik. Kmalu za vhomom je sifon, v katerem ostane ob suši voda ujeta, in torej verjetno ni neposredni dostop do globoke, stalno zalite (freatične) cone. Drugače bi si v tej jami težko razlagali stalni nivo vode le nekaj metrov pod površino dna jezera - Zadnjega kraja, medtem ko se po predvidevanjih, kadar je jezero prazno, nivo kraške talne vode spusti za okoli 10 do 15 metrov pod ta nivo. Tudi Suhadolica je tipičen bruhalnik (bruha do 6 m³ vode v sekundi), ki reagira na padavine, s površinskimi vodami pa nima povezave. To je dobrih 100 metrov dolg rov, ki se konča s 13 metrov globokim sifonom v nadmorski višini 551 m, medtem ko je vhom na koti 553 m. Tudi tod gre za povezavo z globljimi, verjetno stalno zalitimi rovi, ki odvajajo vodo izpod Javornikov pod dnom jezera proti izvirom Ljubljane. Ostanki sige kažejo na to, da je morala biti jama nekaj časa suha (ali imeti manjši pretok), da se je siga lahko odlagala. Kraška izvira - jami (vanju je mogoče prodreti s pomočjo potapljaške opreme) sta bruhalnik nad izvirom Šteberščice, z imenom Lunkov Gobec, ter Veselova jama oziroma izvir Žerovniščice. Dno pritočnega sifona v Veselovi jami je na koti 535 m, kar je najnižja znana oziroma dostopna točka recentnega zakrasevanja na pritočni strani jezera.

Prave ponorne jame, dostopne človeku, so v Jamskem zalivu: Velika Karlovica in Mala Karlovica ter Svinjska jama. V primeru Karlovic lahko govorimo o sistemu Karlovice-Zelške jame (jame, iz katere izvira Rak v Rakovem Škocjanu). Suhi rovi vodijo iz ene in iz druge strani do udorne vrtače Šujica. Za človeka prehod sicer ni mogoč, zračne razdalje med koncema rovov pa je le okoli 50 metrov. Skupna dolžina sistema znaša 12,8 km. Voda teče pod (10 do 20 m) temi suhimi rovi. Potapljačem še ni uspelo

slediti njeni poti, vendar ni rečeno, da jim to ne bo uspelo v bodoče, saj je z zelške strani sifon zaenkrat še odprt (Žalec in sodelavci, 1997). Nivo vode - podzemelske reke - je na koti 528 m, to je okoli 20 metrov pod dnom Cerkniškega polja, in je obenem najnižja točka na odtočni strani, dostopna človeku.

Na podlagi podrobnih raziskav, predvsem jamskih sedimentov (Gospodarič, 1970), je mogoče sklepati, da so bili veliki jamski rovi (sistem Karlovice-Zelške jame) oblikovani že v starejšem pleistocenu in da je verjetno najstarejša akumulacija - zasip jamskih rovov - iz rissa. V würmu so se vrstile (dve ali tri) akumulacije in erozijske faze, vmes tudi faze odlaganja sige v toplejših obdobjih. V jamah so sedanji procesi podobni kot na površju: prevladuje poglobljanje strug in rovov, erozija prevladuje nad akumulacijo. V postwürmsko preoblikovanje sodi tudi povečano prenikanje vode skozi jamske strome in rast sige, vertikalno spiranje sedimentov v nižje, na novo nastajajoče razpoke in rove, ter udiranje jamskih stropov.

Viri

- Cvijić, J., 1901: Die Karstpoljen.- Abh. Geogr. Ges, 3.
Gams, I., 1966: K hidrologiji ozemlja med Postojnskim, Planinskim in Cerkniškim poljem.- Acta carsologica, 4, 5-50.
Gavazzi, A., 1904: Die Seen des Karstes.- I. Teil, Morphologisches Material, Abh. Geogr. Ges, 5/2, 1-136.
Gospodarič, R., 1970: Speleološke raziskave cerkniškega jamskega sistema.- Acta carsologica, 5, 109-169.
Kranjc, A., 1985: Gregor Kebe (1799-1885).- Obzornik (Ljublj.), 85, 828-830.
Kraus, F., 1894: Höhlenkunde.- Wien: Carl Gerold's Sohn, 308.
Löhnberg, A., 1934: Zur Hydrographie des Zirknitzer Beckens (Ein Beitrag zur Karstforschung).- Mem. Soc. Geogr., 3, 1-114.
Martel, E.A., 1894: Les Abimes ... - Paris: Librairie Charles Delagrave, 580.
Perko, A., 1908: Die Zirknitzer See in Krain - Österreich. Eine speläo-geographische Skizze.- Prometheus, 19, 976-978, 625-647, 664-667.
Steinberg, F.A.v., 1758: Gründliche Nachricht von dem in dem Inner-Crain gelegenen Cirknitzer-See ... Laybach.- Anna Elisabetha Reichhartin, 235.
Valvasor, J.V., 1689: Die Ehre des Herzogthums Crain.- I. Th., Laibach - Nürnberg, 696 str.
Žalec, P.; Vrhovc, T.; Mihailovski, M.; Zwölf, D.; Drole, F., 1997: Sistem Zelške jame-Karlovica.- Naše jame, 39, 87-94.

Trije ustvarjalni rodovi »Stebeljevih« ali Volčičev iz Komna

RAZGLEDNICE, ŠPORT IN MOTOCIKLIZEM

Andrej Kranjc

Volčičevi ali »Stebeljevi« po domače so na Komenskem poznana družina. Igor Volčič oskrbuje s pnevmatikami na stotine lastnikov avtomobilov in motorjev na Komenskem. V Sloveniji in čez mejo pa ga poznajo motociklistični dirkači, saj je v zadnjih treh letih minulega stoletja zmagoval na državnih prvenstvih v gorskih dirkah. Njegov sin Niko nadaljuje očetovo športno nagnjenost. Leta 2003, pri petnajstih letih, je že postal slovenski državni prvak v kategoriji do 85 ccm. In šola se, da bo nadaljeval očetovo delo... Igorjev oče in Nikov nono Jože Volčič je do svoje obolevnosti zvesto zbiral razglednice Komna in Komenskega Krasa. Zbral jih je skoraj 800 različnih ter uredil doma lično zbirko, ki je še sedaj na ogled in uporabo, kolikor to zmore ob svojem poklicnem delu sin Igor. Igorju pomaga kot računovodkinja in nabavljalka pnevmatik soproga Klavdija, medtem ko se pri Stebeljevih Igorjeva mama Marica sedaj predvsem posveča negi svojega moža Jožeta.

Igor Volčič je pripovedoval o svojem šolanju, mladostnih letih, športnem udejstvovanju in moticiklistični tekmovalni karieri, o očetovem zbiranju razglednic s Krasa in njihovem posojanju pa tudi o tem, kako kot sponzor, trener in spremljevalec usmerja sina Nika v uresničevanju njegovih tekmovalnih želja. Nekaj so o sebi povedali tudi drugi člani Stebeljeve družine.

Skrbno hranimo grb Volčičev in na stotine razglednic Komna in Komenskega Krasa, ki jih je zbral oče Jože

«Očetu je ime Jože in je doma iz te hiše, kjer sedaj bivamo - Komen št. 50. Po domače se je pri nas reklo 'Pri Stebeljevih'. Mojemu nonotu, njegovemu očetu je bilo ime Mario. Moji mami je ime Marica. Rodila se je v Lipi v družini Kavčič. Pred drugo svetovno vojno so jim požgali domačijo in tako so Kavčiči prišli v Komen. Med drugo vojno so bili izgnani v Nemčijo, moj oče pa je odšel v partizane... Imam dva brata. Starejšemu je ime Marjan, drugi brat je Bojan. Jaz sem najmlajši.

Oče se je izučil za električarja - 'električista' za visoke napetosti. Zaposlen je bil v Elektro Gorica in je delal na Goriškem, v Brdih, včasih tudi na Krasu. Nato je postal vzdrževalec v Aluminiju v Komnu. Prve razglednice je začel zbirati pred enajstimi leti. Prej za kaj takega ni bilo časa, ker je imel veliko dela na kmetiji. Prvo razgledinco je k nam prinesel Komenc Sergij Ferrari, igralec v Primorskem gledališču. Razglednica ima letnico 1908. Takrat je oče začel zbirati stare komenske razglednice in stare fotografije Komencev. V Komnu jih je bilo težko dobiti; v glavnem jih je dobival iz Trsta, Gorice. Najprej je zbral samo razglednice o Komnu. Najstarejša v njegovi zbirki je iz leta 1889. To je pogled na fužino, tovarno poljedelskega orodja v Komnu. Zbral je razglednice iz različnih obdobj in z različno tematiko: komenske ulice iz časa Avstrije in nato Italije, komenske gostilne, na razglednicah so prikazani tudi razni zbori, tamburaške

skupine, sokolska srečanja, veselice. So tudi slike iz prve svetovne vojne in slike požiga Komna v drugi svetovni vojni. V zbirki je tudi nekaj razglednic iz obdobja po drugi svetovni vojni, vendar te niso več tako zanimive... Imamo tudi zbirko fotografij Volčičeve družine in grb Volčičev. To je originalni grb, ki ga je očetu uspelo s pomočjo prijateljev dobiti iz muzeja v Firencah. Iz grba je razvidno, da družina Volčičev izvira iz Dalmacije.

Zaradi bolezni se oče, žal, ne ukvarja več z zbirateljstvom. V enajstih letih je zbral lepo zbirko, ki obsega približno 700 do 800 primerkov. Razglednice in fotografije iz svoje zbirke je tudi posojal v uporabo. Vendar je vztrajal, naj je vsakdo, ki je te raz-

Grb Volčičevih, ki so ga dobili iz Firenc. Na njem piše: »Rodbina Volčič, imenovana tudi Volčina, cvetela v lesku in slavi v Dalmaciji od razdobja antike«.

Trije rodovi »Stebeljevih« ali Volčičev iz Komna. Spredaj zbiratelj razglednic Jože Volčič, za njim v rdeči majici sin Igor Volčič ter pred njim Igorjeva soproga Klavdija. Za Jožetom Volčičem soproga Marica. Ob njej Klavdijin in Igorjev sin Niko. Fotografirani so pred vhodom v muzej razglednic Jožeta Volčiča.

glednice uporabil za objavo, pripisal, da so iz njegove zasebne zbirke, torej iz zbirke Jožeta Volčiča iz Komna. Tudi sam kakšno razglednico posodim, vendar nam mora tisti, ki si jo želi izposoditi, prinesiti primerek razglednice, kakršnega še nimamo. Uslug ne zaračunavam, zamenjava pa se mi zdi dobra ideja, saj tako vsi nekaj novega pridobimo. S tem se zbirke dopolnjujejo in ohranjajo. Tisti, ki nimajo nobene slike Komna, lahko prinesejo tudi sliko okolice ali sosednje vasi.

Tudi mene veseli zbiranje razglednic in rad bi se s tem ukvarjal, vendar mi sedaj za kaj takega zmanjkuje časa. Že očetu sem pomagal pri zbiranju. Morda se bom resneje lotil zbirateljstva, ko bo sin Niko prevzel moj posel?

Kogar razglednice zanimajo, nas lahko obiše in si jih ogleda. Ne sprejemam sicer velikih skupin, ker nimamo ne časa in ne prostora, posamični obiskovalci pa so dobrodošli. Ti tudi prihajajo. Na začetku je bilo ljudi zelo veliko. Ob 750. obletnici Komna je bilo zelo živahno. Prišli so tudi novinarji časnikov in televizije. Množičen obisk smo doživeli tudi, ko smo razstavili potrdilo Anglo-Američanov ob prevzemu obnovljene hiše iz leta 1947. Samo naša družina ima še takšen povojni dokument, ko so zavezniki obnavljali Komen. Listino je podpisal moj oče, saj je bil takrat najstarejši možki pri hiši. Njegov oče Mario mu je umrl že leta 1933, ko še ni bil star 8 let.

Prijatelj Reno Leban iz Šempetra mi je svetoval, naj odprem zasebno podjetje, če hočem dirkati

Osnovno šolo sem najprej štiri leta obiskoval v Komnu, nato pa še štiri leta v Svetem. Prvi motor sem dobil v petem razredu osnovne šole. Po končani osemletki sem se vpisal v poklicno šolo v Kopru, kjer sem se izučil za strojnega tehniškega risarja. Nato sem enajst let delal v razvojnem oddelku podjetja Aluminij Oprema. Tam smo risali okovja za steklena vrata, avtomatske omare - imenovane Alumati. Vendar sta me je želja po dirkanju z motorji in navdušenje za motorje spodbudili, da sem se osamosvojil. Jasno mi je bilo namreč, da bo s plačo v Aluminiju bolj malo motorjev. Prijatelj iz Šempetra pri Novi Gorici mi je svetoval, naj odprem zasebno podjetje, sicer z mojimi željami ne bo nič! In tako je tudi bilo. Za svojo mehanično delavnico nisem imel poklica, zato sem leta 1988 začel z avtozaščitno dejavnostjo. Ker pa avtozaščita v začetku devetdesetih let ni bila več donosno delo, saj se ni več uvažalo avtomobilov iz jugoslovanskih republik, uvoženi avtomobili pa so bili proti koroziji že dobro zaščiteni, sem kupil stroje za vulkaniziranje, naredil tečaje, da sem si pridobil certifikate za opravljanje tega dela, in začel s prodajo in z montažo gum. Sedaj se še vedno ukvarjam z vulkaniziranjem, z menjavanjem pnevmatik, poleg tega pa opravljamo še druga vzdrževalna dela na avtomobilih in motorjih. Toda to je bolj Nikovo področje. Niko se bo namreč izučil za avtomehanika vozniških sredstev.

Volčičev »muzej« razglednic Komna in Komenskega Krasa ter fotografij Stebeljevega rodu, zbirka Jožeta Volčiča

KRAŠKE DRUŽINE

Na desni Stebeljeva domačija v Komnu, ki sta ji Igor in Klavdija prizadala svoj bivalni del in poslovne prostore

Ko se je Reno smrtno ponesrečil, sem motor postavil v kot

Kot mladenič sem se najprej ukvarjal z nogometom. Igral sem v nogometnem klubu Komen. Kot pionir, mladinec in član. Kot pionir sem nastopal v koprski selekciji. Tudi v srednji poklicni šoli sem igral za Koper. V komenskem članskem moštvu sem igral, dokler nisem šel k vojakom. Po končanem vojaškem roku pa sem začel tekmovati z motorji. Svoj prvi motor - hondo - sem kupil leta 1979. S tekmovalni pa se je začelo tako, da sem na zborih motoristov v Novi Gorici vsako leto zmagoval v spretnostni vožnji. Na te zборе so hodili motoristi z vse Jugoslavije. Nato so prišle na vrsto tudi prve dirke na Grobniku. V tistih časih so bila na Grobniku še svetovna prvenstva. Leta 1981 je zmagal Marco Luchinelli. In Luchinelli je bil tisti pravi! Približno tako, kot je danes Valentino Rossi!

Na Grobniku in v Mariboru sem nastopal tudi na mednarodnih dirkah. Leta 1985 sem dosegel tretje mesto na jugoslovanski dirki Alpe-Adria. Udeleževal sem se tudi gorskih dirk. Na gorskih dirkah sem bil trikrat slovenski državni prvak - v letih 1997, 1998 in 1999.

Učitelja, trenerja pravzaprav nisem imel. Eno leto sem hodil na dirke z Mirom Špacapanom, gostilničarjem iz Komna. Prišel sem v dirkalne kroge, med 'naše', med slovenske državne prvake, treniral in vozil. Na dirke smo hodili sami in si sami pripravljali in popravljali motorje. Dosegal sem vse boljše tekmovalne rezultate. Potem pa se je na motorju leta 1999

ubil moj dober prijatelj Reno Leban iz Šempetra pri Novi Gorici. Prijateljevala sva še od mladosti. Tudi on je bil vulkanizer. Po njegovi nesrečni smrti sem se odločil, da ne bom več dirkal. Motor sem postavil v kot, kjer stoji še sedaj. Ostal je za spomin.

Sinu Niku sem kupil motor, ko je imel štiri leta

Sinu Niku sem kupil motor, ko je bil star štiri leta. Vem, da je bolje, če zna dobro voziti motor. Dirkati z motorjem po cesti v prometu je mnogo bolj nevarno kot na dirkališču, zato ga vseskozi usmerjam, naj cesta ne bo dirkališče.

Niku pomagam ne samo z denarjem ampak tudi z nasveti kot nekdanji dirkač, kot trener in kot mehanik. Na tekmo vedno vzameva s seboj televizor in zvečer, pred spanjem pogledava, kakšna bo vremenska napoved za naslednji, to je tekmovalni dan, in video posnetek Nikovega treninga. Potem se pogovarjava o dirki. Na dirkališču budno spremljam razmere. Pred dirko mora biti vreme stabilno vsaj pol ure. Potem se z Nikom šele odločiva za najbolj primerne pnevmatike.

Danes je drugače, kot je bilo v naših časih. Niko ne more hoditi na dirke sam in si pripravljati ter popravljati motor. Sedaj je vse mnogo bolj profesionalno. Mi smo si vse naredili sami. Nismo imeli denarja, da bi si kupovali material. Za zmago na dirki ne dobiš nič. Samo pokal, če si priden! Pri nas ni denarnih nagrad. Dirkamo za lastno veselje!

Ko hodiva s sinom po dirkah, srečujeva vedno ene in iste ljudi: to so očetje

in sinovi. Nekako velja v teh krogih tradicija, da dirkajo tisti, katerih očetje so tudi sami dirkali. Moji nekdanji tekmeci so sedaj očetje sinovih tekmecev. To so ljudje, s katerimi se poznamo že leta in leta. Med seboj smo prijatelji - lahko bi rekel, da smo 'klapa'.

Na dirkah je prehrana omejena na žar, na čevapičiče. To nam je nekako prišlo v navado in čevapičiči so postali tradicionalen obrok na dirkah. Popol-

noma nič se nam ne toži po hotelski hrani ali udobju hotelskih sob. Imamo svoj kombi, ki je za dirke prenočišče in mehanična delavnica, sicer pa je prirejen tudi za potovanja, tako da se z njim vozimo tudi na dopust. Na dopust Volčiči nikoli ne gremo v hotel; raje se odločimo za kampiranje. Radi gremo v naravo, saj to za nas pomeni sprostitev. Sicer pa prostega časa praktično nimamo. Kar ga ostane, ga porabimo za motorje«.

Sin Niko

«Pri sedemnajstih letih obiskujem srednjo avtomehanično šolo. Poleg motociklizma se ljubiteljsko ukvarjam z različnimi športi. Moj hobi so motorji in nogomet. Tekmujem s 450 ccm³ motorjem znamke KTM v klasi super moto. Že v tekmovalni sezoni 2003 sem postal v kategoriji do 85 ccm državni prvak. Vozim za AMD Sitar Dunlop Racing iz Kamnika. Na dirke me vozi oče s kombijem. On tudi financira udeležbo na dirkah in je moj trener.

Prvi motor sem dobil, ko sem bil star štiri leta, prvič pa sem tekmoval, ko sem bil star sedem let. Oče mi vseskozi svetuje: »Vozi počasi in bodi prvi!« Ko ne tekmujem in se z motorjem vozim po naših cestah, vozim previdno in vedno bolj gledam na to, kako vozijo drugi, in ne na to, kako vozim sam. Prilagajam se cestišču in prometu na njem».

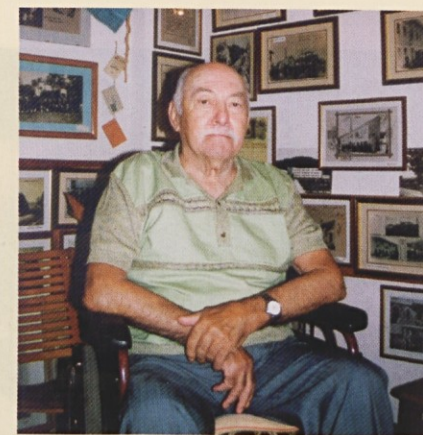

Žena Klavdija

«Moj deklinski priimek je Šuc. Priimek izhaja iz Pliskovice, sicer pa sem doma iz Sežane. Igorju pomagam v podjetju. Sem tajnica, računovodkinja, nabavljam ves potreben material, tudi čistim in skrbim za urejenost poslovnih prostorov. Skratka, delam vse, razen fizičnih del v delavnici. Delovnik se začne ob pol osmih zjutraj in se končuje ob šestih popoldne. Nato pride na vrsto še pripravljanje večerje... Na sinove dirke ne hodim, ker me zanj vedno skrbi. Si pa ponavadi doma v miru pogledam video posnetek tekme, saj Igor vsako posname».

Igorjev oče Jože

Igorjev oče, sedaj star 79 let, je zelo užival v svojem hobiju, dokler mu je to dovoljevalo zdravje. »Vsakič, ko sem dobil kakšno novo razglednico«, je dejal, »sem se takoj odpeljal v Novo Gorico, razglednico preslikal in fotokopiral, nato pa jo doma uvrstil v svojo zbirko. Sedaj pa se s tem, žal, ne ukvarjam več.«

Igorjeva mama Marica

»V naši družini skrbim predvsem za moža Jožkota, ki sedaj potrebuje vso mojo nego. Kolikor še ostane časa, ga porabim za urejanje cvetličnega in zelenjadnega vrta in za oskrbovanje kokoši. Seveda pa tudi kuham za moža in zase!«

JUBILEJ KOBILARNE LIPICA

Med 10. in 18. septembrom 2005

VABLJENI NA DNEVE KOBILARNE LIPICA!

Agencija Kras

Kobilarna Lipica, vsi zaposleni v njej ter tisti, ki jim je pri srcu lipicanec, praznujemo letos 425. obletnico nastanka Kobilarne Lipica na Krasu v Sloveniji. Devetnajstega maja 1580 je namreč avstrijski nadvojvoda Karel II. kupil na Krasu posestvo Lipica in na njem ustanovil kobilarno, njeno upravljanje pa je bilo zaupano domačinu Francu Jurcu.

Slovesnosti ob jubileju potekajo že od aprila. Njihov vrhunec je bil na osrednji slovesnosti, ki jo je Javni zavod Kobilarna Lipica pod pokroviteljstvom vlade Republike Slovenije pripravil 19. maja v pokriti lipiški jahalnici. Spodbuden in za nadaljnji razvoj kobilarne kot nacionalnega kulturnega in naravnega spomenika, v katerem ima prvo besedo lipicanec, je imel minister za kulturo dr. Vasko Simoniti*. Razstavi izbora reprodukcij Hamiltono-

vih slik lipicancev sta sledili 21. tekma za svetovni pokal v dresurnem jahanju z dobrimi uvrstitvami lipiških jahačev, zlasti Igorja Mavra in Pavla Štembergerja, ter tekma za pokal Slovenije v dresurnem jahanju.

Med 10. in 18. septembrom so na urniku prireditve ob 425. obletnici Kobilarne Lipica tradicionalni Dnevi Kobilarne Lipica in v njihovem okviru 10. septembra golf turnir za pokal Lipice, 17. septembra državno prvenstvo v vožnji dvovpreg ter 18. septembra dan odprtih vrat Javnega zavoda Kobilarna Lipica.

V oktobru bo mednarodni turnir FEI - World Dressage Challenge in finale pokala Slovenije v dresurnem jahanju ter v novembru državno prvenstvo v dresurnem jahanju.

Program prireditve med Dnevi Kobilarne Lipica:

V soboto, 10. septembra bo na lipiškem igrišču golf turnir za pokal Lipice 2005. Hkrati bo v kobilarni letni pregled in žigosanje žrebet Združenja rejcev lipicanca Slovenije, v nedeljo, 11. septembra pa bo strokovni pregled lipicancev Združenja rejcev lipicanca Slovenije.

V soboto, 17. septembra bo dopoldne državno prvenstvo za dvovprege v maratonu s sedmimi ovirami in popoldne državno prvenstvo za dvovprege v spretnostni vožnji. Hkrati bodo v recepciji hotela Maestoso razstavljeni dela o konju akademske slikarke Mete Adamič-Bal. V tem času poteka v Lipici tudi II. kiparski simpozij Lipica 2005.

Za obiskovalce Lipice bo odprt letni vrt z bogato kulturno ponudbo, od 18. ure naprej pa bo za prijetno vzdušje skrbela glasbena skupina TOP.

Dan odprtih vrat Kobilarne Lipica

V nedeljo, 18. septembra bo tako imenovani dan odprtih vrat Kobilarne Lipica, za katerega je značilno, da za nobeno prireditev ni treba plačati vstopnine. Ob 9. uri bo pohod po Ludvikovi kraški učni poti**, ki odkriva kraške zanimivosti med Lipico in Sežano. Ob 11. uri bo na igrišču za golf predstavitev golfa in v kobilarni predstavitev konja in jahača. Od 12. do 14. ure bo I. del osrednje prireditve na hipodromu - predstavitev evropskih kobilarn z lipicanci iz Avstrije, Češke, Hrvaške, Italije, Madžarske in Slovaške. V odmoru med 14. in 15. uro bo na hipodromu predstavitev konjenice vojakov

Slovenske vojske na lipicancih. Od 15. do 17. ure pa bo II. del osrednje prireditve na hipodromu - klasična šola jahanja Kobilarne Lipica ter nadaljevanje predstavitev kobilarn in sklepna parada nastopajočih.

Dan odprtih vrat Kobilarne Lipica bo od 9. ure naprej obogaten še z naslednjimi predstavitevami in delavnici:

ponudba izdelkov domače obrti in prikaz ročne izdelave rokodelcev iz Slovenije;

ustvarjalne delavnice za otroke (poslikava svile, bombaža in stekla, izdelava rož iz papirja, oblikovanje gline);

prikaz starih običajev v izvedbi Društva kmetič sežanske regije;

razstava domačih malih živali v izvedbi Društva gojiteljev malih pasemskih živali Sežana;

predstavitev avtohtone pasme kraškega ovčarja v izvedbi Društva ljubiteljev in vzrediteljev kraškega ovčarja.

Prireditve bo spremljala bogata gostinska ponudba. Za zabavo in razvedrilo bodo skrbeli: ljudski godci Skupina iz Slop, priznana harmonikarja Niko Poles in Matic Štavar, Pihalni orkester iz Divače, mažoretke iz Povirja in glasbeno skupina PLIMA.

* Glej revijo Kras, št. 70, 2005, str. 5-7! - Dr. Vasko Simoniti: Ne bo nam treba zabarantati kraljestvo za konja!

** Glej revijo Kras, št. 66, 2004, str. 42-43 - Ludvik Husu: Ludvikova kraška učna pot - za ogled in spoznavanje krasi med Sežano in Lipico!

Popravek

V prejšnji, 70. številki revije Kras se nam je v prispevku avtorice Jasne Božac o 21. mednarodnem tekmovanju za svetovni pokal v dresurnem jahanju v Lipici zapisala neljuba napaka. V naslovu »Spodbudni dosežki Mavca in Štembergerja« bi morali v uredništvu namesto Mavca napisati Mavra! Igor Maver je član Konjeniškega kluba Lipica. Je lanskoletni državni prvak v dresurnem jahanju in zmagovalec Pokala Slovenije. Kakor lansko leto je tudi letos na turnirju za svetovni pokal v Lipici osvojil naslov najboljšega domačega jahača. Pokojni Dušan Mavec pa je na prvem tekmovanju za svetovni pokal v dresurnem jahanju v Lipici leta 1985 osvojil dvanajsto mesto.

Za storjeno napako se vam, spoštovani bralci, iskreno opravičujemo. Prav tako se opravičujemo tudi avtorici prispevka Jasni Božac, gospodu Igorju Mavru in svojem pokojnega Dušana Mavca!

Uredništvo

SPOMINSKA PLOŠČA DR. ALOJZIJU DOLHARJU S TRBIŽA

Bojan Pavletič

Letošnji 26. junij je bil za Slovence iz kanalske doline poseben dan. V okviru pomembne slovesnosti, katere so se poleg domačinov v velikem številu udeležili tudi mnogi gostje iz Italije, Slovenije in Avstrije, so na Trbižu odkrili spominsko ploščo pokojnemu zdravniku dr. Alojziju Dolharju, ki je dolga leta predano opravljal svoj humani poklic v vsej dolini pod sv. Višarjami. Slovesnost so poleg Dolharjeve družine pripravili še SKS Planika in Društvo za negovanje rodoljubnih tradicij organizacije TIGR Primorske, slovenski kvartet Zwitter iz Ziljske doline pa je ob tej priložnosti zapel več koroških narodnih pesmi.

Dr. Alojzij Dolhar je bil ena izmed najbolj eminentnih osebnosti zamejskih Slovencev pred drugo svetovno vojno in po njej. Po rodu Tržačan, rojen leta 1902, je takoj po dokončanju zdravniških študijev nastopil mesto zdravnika na Trbižu, kjer je ostal vse življenje in si tam s soprogo gospo Ido Erlich ustvaril družino. V zakonu so se jima rodili trije otroci, izmed katerih sta oba sinova, prav tako zdravnika, vidna družbena delavca v Trstu.

Pokojni dr. Dolhar je bil predan ne le svojemu poklicu, zaradi česar je bil v Kanalski dolini splošno spoštovan, ampak tudi slovenstvu in boju zamejskih Slovencev za svoje narodnostne pravice. Globoko in prizadeto je občutil krivice, ki so se v času fašizma in tudi po drugi svetovni vojni dogajale zamejskim Slovencem. Brez pomišljanja je že v mladosti (bil je tudi predsednik Tržaškega akademskega društva Balkan) opredelil za boj proti temu nasilju in se je že v tridesetih letih prejšnjega stoletja pridružil tedanji primorski narodnoobrambni organizaciji TIGR. Med drugo svetovno vojno je kot večina primorskih Slovencev sodeloval v narodnoosvobodilnem boju, po prihodu zaveznikov v te kraje pa si je prizadeval, da bi v Kanalski dolini državna meja med Italijo in Jugoslavijo potekala bolj pravično od one, ki so jo začrtali z Rapalsko pogodbo. Vendar njegova posredovanja niso obrodila uspeha. Z enako zavzetostjo je tudi pozneje nastopal v bran kanalskim Slovencem, žal pa je njegovo življenjsko nit leta 1969 pretrgala planinska nesreča med smučarskim spustom pod Mojstrovko.

Dolharjeva smrt je bila huda izguba za Slovence na tem skrajnem zahodnem robu slovenskega poselitvenega ozemlja. Zlasti zato, ker je bil znan ne le kot zdravnik in narodni delavec ampak tudi kot velik ljubitelj gorâ in se kot tak izkazal tudi kot planinski pisec. Ob vsem tem je bil še nesebičen podpornik revežev ter mecen in prijatelj mladine, ki se je večkrat zbirala na njegovem domu na Trbižu. Na kremenitega Slovenca dr. Alojzija Dolharja zdaj spominja plošča na njegovi družinski hiši ob glavni trbiški ulici.

Odkritje spominske plošče dr. Alojziju Dolharju je pospremilo Slovensko kulturno središče Kanalske doline Planika iz Ukev z izdajo knjige z naslovom »Dr. Alojzij Dolhar, 1902-1969

Na slovesnosti ob odkritju spominske plošče dr. Alojziju Dolharju na Trbižu 26. junija 2005 je spregovoril Tržačan prof. Bojan Pavletič.

Fotografija: M. Kralj

Zdravnik dr. Alojzij Dolhar v "svojih" Julijcih.
Fotografija: dr. R. Dolhar

- Ponosni zdravnik in rodoljub, bojevnik za narodne pravice Slovencev v Kanalski dolini«. Uredil jo je publicist Erik Dolhar, vnuk dr. Alojzija Dolharja in sin zdravnika, publicista in planinca Tržačana dr. Rafka Dolharja, tudi sodelavca revije Kras. Svoje »Razmišljanje o nepozabnem nonotu« je v knjigi predstavil takole:

Ponosen sem, da sem imel takega nonota, ki pa ga žal nisem utegnil spoznati zaradi njegove prerane smrti. Med pomladanskim turnim smučanjem po Slemenu nad dolino Tamarja je namreč zdrsnil, globoko padel in bil na mestu mrtev prav sredi poledenelega skalovja Julijskih Alp, med 'svojimi' Julijci, ki so mu bili tudi usodni.

V dolini pod Poncami beležimo mi, Dolharjevi, številne znake njegove večne prisotnosti, nekako simbolne postaje te posebne gorske romarske poti.

Nekonvencionalno romanje (v Julijce, bi dodal pači - op. pisca*) se začne običajno že v Ratečah sredi vasi, kjer je gostilna Žerjav. Tu večkrat pustimo avto.

Naslednja neobičajna postaja naše romarske poti je pri planiških skakalnicah, običajno kar v kakem bifeju pod Velikanko - Bloudkovo skakalnico, kjer so moji starši prav med spremljanjem finala svetovnega pokala v smučarskih poletih prejeli presunljivo novico, da je globlje v dolini, tam nekje med Mojstrovko in Jalovcem, padel dr. Alojzij Dolhar iz Trbiža, kot so ga takrat verjetno imenovali gorenjski gorniki.

Romanje Dolharjevih po sledeh pokojnega Lojzeta Dolharja se nadaljuje po stezi, ki se iz Planice vije do koč sredi Tamarja. Ta prijeten krajši izlet poleti opravimo peš, od pozne jeseni do zadnje pomladi pa na tekaških smučeh.

Tradicionalna postaja: koč sredi Tamarja, kjer je običajno na vrsti enolončnica s kranjsko klobaso ob čaju ali pivu. V tej nizki in vedno prijetni lesenii koči pa imamo poseben oltarček v sozvočju s hribovsko izbo. Pred njim ne pokleknejo in se niti ne prekrizamo. Enostavno se vsak izmed nas po svoje zagleda v obešeno sliko, na kateri je že tri desetletja v središču pozornosti on, moj nono Lojze.

Zadnji del te pomembne romarske poti nas, Dolharjev, postane med koč in skalami domala mučen. A ne zaradi fizičnega napora, saj je rahla reber neslutena ovira še za najbolj lenega v družini. Bližamo se predzadnji ali običajno drugi postaji, saj se

navadno tu ustavimo na koncu izleta, ki smo ga bili začeli na Vršiču. Skalni monolit s spominsko ploščo, posvečeno mojemu nonotu, je nekoliko skrit za revnimi macesni in posušenimi smrekami, ali bolje rečeno, visokogorskim grmičevjem. Najdemo pa ga brez specialke ali kompasa. Če iz doline gledamo predse proti Jalovcu, je ta široka in čokata granitna masa na desni strani, če sestopamo s Slemena, pa je na levi, pod Poncami.

Prva ali zadnja postaja, odvisno od kod smo pač prišli, je najmanj definirana. »Kje je zdrsnil nono?« »Tam nekje! Ne vem točno«, se običajno začne in takoj konča pogovor z očetom ob zbeiganem in iščočim pogledom v strme skale, ki se dvigajo iz doline Tamar gor visoko na Sleme pod Mojstrovko. Tam iz skal v dolino pada slap Črne vode.

Nono pa je zame zlasti tržaški Slovenec s kranjskimi koreninami, ki je vse življenje izpričeval svoj narodni ponos in nedvoumno pripadnost slovanstvu, kar je še zlasti prišlo do izraza ob osvoboditvi pri narodnostnem popisu Kanalske doline. Tigrovec ali ne? Presodite sami v moji predzadnji knjigi **). A to zame sploh ni bistvene važnosti, saj mi je dovolj vedeti, da sta bila neločljiva prijatelja z dr. Dorčetom Sardočem, na kolenih katerega sem imel čast posedati kot živahen kratkohlačnik.

Večkrat se ponašam s tem, da smo Dolharjevi ena redkih zavednih slovenskih družin na Trbižu. Vse to pa, hvala mojemu nonotu Alojziju! Na oknih hiše Dolharjevih na Trbižu so leta 1945 ob osvoboditvi ponosno zaplapolale slovenske in jugoslovanske zastave. Titovec. Bivši slovenski agent ameriške vojaške obveščevalne službe gospod Milan Kravanja me je med mojim delovnim ekzilom v Washingtonu takoj poiskal, ko je zvedel, da v slovenski redakciji Glasa Amerike dela nek Dolhar. Mene je zanimalo še bolj kot njega, kako me lahko priletni možakar pozna. Izpovedal mi je, da so z mojim nonotom imeli težave pri obisku razmejitvene komisije v Kanalski dolini. Kaže, da se je odločno zavzel za »rusko varianto« in je bil nepopustljiv pred zahtevnimi, da ne rečem arogantnimi Anglo-Američani. Kravanja pravi, da so mu zamerili, ker se je obrnil najprej na ruskega člana komisije. Po mojem ni to nič čudnega, saj je nono vendarle sodeloval s partizansko upravo, predvsem pa je bil Slovan, morda celo panslavist! Še vedno čakam letalsko pošto iz Amerike, da bi o tem kaj več izvedel.

To pa je tudi vse, kar zaenkrat vem o svojem nonotu, ki ga, žal, nisem imel možnosti srečati in ne spoznati. Malo. Premalo. Pred Svetimi Višarjami, poetičnim biserom Julijcev prisežem, da bom svoje neznanje o svojem nonotu poskušal odpraviti, oziroma poglobiti se v značilnosti lika take osebe, na katero sem kot njegov naslednik - vnuk lahko samo ponosen!

* S tem originalnim samostalnkom Dolharji od nekdaj imenujejo svojega očeta, v tem primeru je to dr. Rafko Dolhar!

** Dolhar, Erik, 2002: Boj za slovenstvo Kanalske doline od TIGR-a do volitev 1946.- Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček, 36 - Zbirka Zgodovinskega časopisa 25, Trst

ANDREJ BARON ČEHOVIN

Ob 150-letnici smrti Andreja barona Čehovina

OD PREPROSTEGA KMETA
DO BARONSKE KRONE

Iztok Ilich

Slovenci imamo pogosto težave s svojim zgodovinskim spominom. Tako kot, kdo ve zakaj, pozabljamo na svojo pomorsko tradicijo - zlasti ribiško med Trstom in Timavo - smo pogosto kar nekam v zadregi tudi, kadar gre za našo vojaško zgodovino. General Maister je bil, na primer, »rehabilitiran« šele pred nekaj leti, Jurija Vego pa pogosteje omenjamo v zvezi z logaritmi kot s topničarskimi veščinami, čeprav je baronski naslov prejel zanje in ne za svoj sicer večji in trajnejši prispevek matematičnim vedam.

Podobno velja za Andreja Čehovina (26. avgusta 1810 - 10. septembra 1855) iz Dolancev v Braniški dolini, ki je, prav tako, kot drugi Slovenec za topničarske zasluge, postal baron. (Podobno je bil že nekaj prej povzdignjen v barona tudi njegov bližnji rojak, generalmajor Alojzij Widmayer iz Branika, ki se je izkazal zlasti v vojnah proti Turkom in Napoleonu. Prihodnje leto bo minilo 175 let od njegove smrti.)

Andrej baron Čehovin je bil deležen številnih časti in bi jih bržkone dosegel še več, če ne bi umrl, star komaj petinštirideset let. V vojski je začel čisto na dnu. Kot otrok iz kmečke družine ni mogel misliti na vojno akademijo, a se je kljub materini želji, naj bi postal duhovnik, že zgodaj odločil za vojaško suknjo. Po osnovni šoli v Postojni ter gimnaziji v Gorici in Ljubljani, potem ko ga je naborna komisija leta 1830 zaradi telesne šibkosti zavrnila, je pri enaindvajsetih letih sam vstopil v vojsko med topničarje. Šolanje je nadaljeval na stotnijski in polkovniški šoli ter na bombardski šoli na Dunaju, »ki je trajala dolgih sedem let. Veliko so se morali učiti v bombardirski šoli. Če je bilo treba v vojni izvršiti kako posebno in umno delo, n. pr. vzeti kako trdnjavo, so vselej klicali bombardirje na pomoč«.*

* Slavilni spis Janka Lebna Baron Čehovin (Jakob Dimnik, Avstrijski junaki, 1902).

** Kristan, Tine, 1999: Nikjer in nikoli se ni sramoval materinega jezika - Andrej Baron Čehovin (1810-1855). - Kras, št. 35, str. 38-39, Ljubljana. Štepančič, Lilijana, 1994: Andrej baron Čehovin in njegov spomenik. - Kras, št. 1, str. 54, Ljubljana

Andrej baron Čehovin z vsemi svojimi odličji.

Od začetnika podtopničarja je hitro napredoval: postal je podčastnik - saj so bile častniške stopnje dostopne predvsem pripadnikom plemstva - in nadtopničar ter nato pri bombardirjih ognjnar in nazadnje leta 1847 nadognjnar. Na prigovarjanje »da bi pustil vojaščino in prišel domov, odgovoril je očetu, da ostane pri vojakih, ker želi postati častnik. Mislil si je: V vojni se pa izkažem in gotovo dosežem višjo stopnjo.«

Ognjeni krst je Andrej Čehovin doživel leta 1848 v severni Italiji pod poveljstvom legendarnega maršala Radetzkega, ki je »gnal navdušene vojake zoper upornike« (sardinskega kralja Karla Alberta). Že med prvimi spopadi si je v konjeniški bateriji brigade kneza Lichtensteina prislužil veliko srebrno svetinjo za hrabrost, kajti streljal je »na laško topovje tako zelo, da jim ni le poškodval topov, ampak jim jih je celo uplenil«.

Dva meseca pozneje se je Čehovin znova izkazal. V bitki pri Sommacampagni se je zavihtel na konja padlega poveljnika in preprečil umik baterije: »Spričo njegovih navdušenih besed zraste vojakom znova pogum. Vname se še hujši boj. A ker je bilo padlo pri našem topovju mnogo topničarjev, je moral stopiti Čehovin

Kartica s spomenikom Andreja barona Čehovina
v Dolancih v Braniški dolini

zopet s konja ter opravljati službo topničarsko, dokler niso sovražnikov pognali v beg, četudi so imeli dvakrat toliko topov kolikor naši in so tudi iz pušek močno streljali na naše. Čehovin je dobil za zopet dokazano junaštvo veliko zlato hrabrostno svetinjo ... in bil imenovan poveljnikom vse baterije.«

»Slovenski Junak Čehovin se je odlikoval« tudi v naslednjih dneh v bitki pri Volti, kjer je »prepodil s svojo baterijo (s 6 topovi) dvanajst sovražnih topov. Maršal Radetski je imenoval nadognjarja Čehovina ... poročnikom. S tem se je Čehovinu izpolnila vroča želja, ki jo je bil gojil še kot otrok.«

Po kratkotrajnem premirju se je Andrej Čehovin znova proslavil 23. marca 1849 v odločilni bitki pri Novari: »Lahi so strašno streljali nanj, a je vendar srečno premagal vse ovire, razdeljal Lahom tri topove ter ubil in ranil mnogo vojakov in konj ... V usodnem trenutku bitke se vrže Čehovin z dvema topovoma na prodirajočega sovražnika. Zaradi tega sta se dve gruči sovražnikov kar razpršili, veliko Lahov pa je bilo ubitih ...« Tudi ko je Čehovinu ostal en sam top, »se je boril neustrašni junak proti 12 sovražnim topovom toliko časa, da so prihiteli cesarski strelci na pomoč. Strmeč sta gledala najvišja poveljnika neustrašenega našega junaka v tem boju. Oba sta rekla, da je Čehovin izvršil eno najbolj občudovanja vrednih dejanj, kar jih pozna topničarska zgodovina. Za ta junaški čin je dobil Čehovin najvišje vojaško odlikovanje, red Marije Terezije ... 1. novembra je bil povišan v nadporočnika, 20. junija 1850 pa je bil imenovan baronom. Od preprostega kmeta je prispel po svojih vrlinah do baronske krone.«

Štiri leta pozneje je bil Čehovin povišan v stotnika prve stopnje. Imel pa je še druga odlikovanja: papeževo svetinjo, viteški vojaški red tretje stopnje toskanskega nadvojvode Leopolda in častniški zaslužni križec. »Šestero odlikovanj je torej dičilo Čehovinove junaške prsi. Dozdaj ga še ni bilo pod našim cesarjem vojaka, na čigar prsih bi se lesketala velika srebrna in zlata svetinja pa Marije Terezije red obenem!«

Vseh teh časti in priznanj - hkrati z lepo rento, ki mu jo je prinesel baronski naslov - pa Čehovin ni več dolgo užival. Začel je bolehati, poleti 1855 se je odšel zdraviti v Baden pri Dunaju, kjer pa ni našel zdravja, temveč je 10. septembra umrl. »Vsa Avstrija je žalovala, ko je slišala, da je mrtev slavní novarski junak, 'najhrabrejši mož Radeckega vojske'«.

Slehera slava je minljiva. Ko izzvenijo slavlíni govori, ostane le, kar je zapisano.

O Andreju baronu Čehovinu na primer še, da je bil »v narodnem oziru zvest sin svojega naroda, vrl Slovenec. Domov je pisal vselej le slovenski ter se ni sramoval nikjer in nikoli milega materinega jezika! ... Posebno vdan je bil materi. Preprostega očeta je nekdaj v sijajni častniški obleki gorko objel in poljubil na javnem trgu v Gorici vpričo tovarišev častnikov in drugih ljudi. Rad se je menil z vsakomer: z bogatinom in ubožcem, z gospodom in kmetom ...«

Nadvse zanimiva je tudi zgodba u usodi baronu Čehovinu v čast in spomin postavljenega spomenika pred njegovo rojstno hišo v zaselku Dolanci v Zgornji Branici pod Štanjelom. Ker je bila na straneh revije Kras** že opisana, tokrat le kratek povzetek:

Načrte za dobrih pet metrov visoki spomenik sta naredila arhitekta Maks Fabiani in Ivan Jager, podstavek je izdelal kamnoseški mojster Blaž Bitežnik, baronovo postavo pa je iz kararskega marmorja izklesal njegov sin, kipar Anton Bitežnik. Na čelu darovalcev za postavitev spomenika je bil s 400 goldinarji sam cesar Franc Jožef I. Spomenik so zelo slovesno, z godbo, mašo ter s številnimi govorniki in zastavami, tudi slovenskimi, odkrili avgusta 1898... Po prvi svetovni vojni, potem ko so fašisti spomenik poškodovali, so ga svojci leta 1926 naskrivaj razstavili in zakopali; na prejšnje mesto so ga znova postavili pred osemnajstimi leti.

Iztok Ilich, urednik in publicist - Ljubljana, Štanjel

Pri Rokčevih, kakor se je nekdaj po domače reklo domu Čehovinovih v Dolancih, so imeli tudi gostilno. - Iz zbirke družinskih fotografij Igorja Čehovina iz Ljubljane.

ANDREJ BARON ČEHOVIN

Spomin na slavnega Slovence

ČEHOVINOV NOS

Dr. Jože Pirjevec

Kadar dobim obisk iz tujine, vedno popeljem svoje goste na raziskovanje »moje dežele«, ki se razprostira približno od Ogleja do Blejskega jezera. Če jih odpeljem proti Nanosu, na Vipavsko, se rad ustavim v vasi Dolanci na začetku Braniške doline, da jim pokažem spomenik, ki so ga konec 19. stoletja postavili baronu Andreju Čehovinu, najbolj odlikovanemu častniku Radetzkyjeve vojske. V revolucionarnih letih 1848-1849 se je proslavil, tako pravi zapis, v bitkah pri Sommacampagni, Montanari in Novari. Imenovali so ga za člana reda Marije Terezije, ovenčan pa je bil tudi z zlatim in srebrnim odlikovanjem za hrabrost, ki so ga prejeli le »najpogumnejši med pogumnimi«. Čeprav za to ne obstajajo natančnejši podatki, o njem rad mislim, da je služil za vzor Josephu Rothu. Ta je svoj roman Radetzkyarsch začel z likom barona von Trotta in opisal, kako je rešil življenje cesarju Francu Jožefu, v zahvalo prejel plemiški naslov in ustvaril družino, katere sago nam pripoveduje dunajski pisatelj.

Na lepem marmornem podstavku (delo Maksa Fabianija) stoji Čehovinov kip v naravni velikosti. V slavnostno uniformo odeta podoba izžareva ponos, ko s prekrižanimi rokami zre v daljavo. Mogočnost celote, primerne za glavni trg velikega

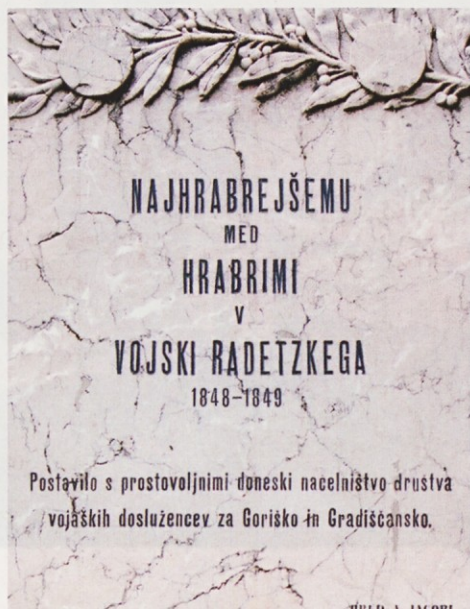
mesta, je v kriččem nasprotju z dvema propadajočima stavbama, ki stojita za hrbtom spomenika, postavljenega iz meni nerazumljivih razlogov na odprtem polju, daleč od pomembnejših prometnih poti. Videti je skoraj, kot da bi pobudniki, čeprav so želeli dostojno počastiti baronov spomin, hoteli ugoditi predvsem njegovim sovaščanom, kakor poskrbeti za to, da bi spomenik postavili na manj odmaknjeno mesto, kjer bi lahko njegovo lepoto občudovali več ljudi.

Ceprav je odrinjen v samoto med gričevje in vinograde, je Čehovinov spomenik doživel marsikatero prigodo. Po letu 1918, ko je prišlo do italijanske okupacije, so ga podrli, vendar so ga domačini rešili pred uničenjem. Zakopali so ga in ga tako skрили pred sovražnimi gospodarji. Leta 1947, ko so ta del Primorske priključili jugoslovanski federaciji, so menili, da je najbolje, če ga pustijo tam, kjer je. Novi socialistični režim ni bil ravno naklonjen obnavljanju spomenikov iz habsburških časov. Šele po osamosvojitvi Slovenije, leta 1991, je napočil ugodni trenutek, da se je Čehovin lahko vrnil na svoj pedestal: v obdobju patriotske vzhichenosti, ki jo je narekovala ustanovitev lastne države, so Slovenci odkrili pomen vojaških herojev, po katerih bi se zgleovali. V tem kontekstu je bil junak iz Sommacampagne in Novare še kako dobrodošel.

Ko svojim gostom pripovedujem to zgodbo, jim povem tudi o nosu marmornatega moža, ki ima v njej posebno vlogo. Kakor mi je povedal prijatelj zgodovinar, odličen poznavalec Gorice in njenega področja, je v dolgih desetletjih, ko je bil kip skrit, štrlel iz zemlje le njegov nos in zdi se, da so ga imele kokoši zelo rade, saj so si ob njem čistile kljun.

Ko sem pripravljala ta zapis za zbirko v počastitev 90-letnice Manlija Cecovinija, sem se počutil približno tako kakor tiste kokoši: kot te simpatične ptice o Čehovinu tudi jaz o Cecoviniju ne vem skoraj nič; pravzaprav poznam le njegov nos. Zato se bom moral pri pisanju omejiti na tisto malo podatkov, s katerimi razpolagam...

Napisano leta 2004

Prof. dr. Jože Pirjevec, Trst -
izredni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Ljubljana

PARK ŠKOCJANSKE JAME

Priložnost za poceni nakup

MONOGRAFIJA

O PARKU ŠKOCJANSKE JAME

Dušan Rebolj

Park Škocjanske jame ima tudi svojo monografijo. V slovenščini, angleščini, nemščini in italijanščini jo je izdal Javni zavod Park Škocjanske jame. Uredil jo je zavodov sodelavec Borut Peric. Na stotih straneh formata A4 predstavlja v osmih vsebinskih sklopih, obogatenih s 93 barvnimi fotografijami ter s sedmimi črno-belimi slikami in z načrti, zaokroženo sporočilo o našem edinstvenem kulturnem in naravnem spomeniku - Škocjanskih jamah, ki so od leta 1986 vpisane v Unescov Seznam svetovne dediščine.

Predgovor v monografijo začneja **Zofija Klemen Krek**, direktorica Urada Slovenske nacionalne komisije za Unesco. Najprej navaja 4. člen Konvencije o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine, sprejete 1972 v Unescu, ki se med drugim glasi: *"Vsaka država pogodbenica te konvencije priznava, da je njena dolžnost predvsem identificirati, varovati, konzervirati, popularizirati in prenašati kulturno in naravno dediščino, ki je na njenem ozemlju, bodočim rodovom ..."* Potem pa nadaljuje:

"Pred tridesetimi leti so države, članice Unesca, sprejele konvencijo o varstvu kulturne in naravne dediščine, s katero so želele ustvariti učinkovit sistem kolektivnega varstva kulturne in naravne dediščine izjemnega vsesplošnega svetovnega pomena. Tako bi jo bilo mogoče ohranjati kot del splošne dediščine vsega človeštva za prihodnje rodove in jo zavarovati pred kakršnimikoli posegi in uničenjem.

Slovenija je leta 1992 z ratifikacijo konvencije o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine potrdila svojo pripravljenost, da v skladu z določili konvencije še naprej skrbi za Škocjanske jame, ki so bile vpisane v Unescov seznam svetovne dediščine že leta 1986.

Veličastne Škocjanske jame so že zgodaj burile človekovo domišljijo. Podzemni svet, tajinstveno delo narave - vode in kamna - z življenjem v temi ter v podzemskih potokih in jezerih, je porajal mnoge legende in tudi strahove. Vendar je človekova radovednost sčasoma premagala strahove in jih nadomestila z željo po raziskovanju in razumevanju tega sveta.

Naročilnica

Spodaj podpisani nepreklicno naročam(o) monografijo „Park Škocjanske jame“ s pošto dostavo na prejemnikov naslov po ceni 2.999 SIT in sicer:

- izvod(ov) v slovenskem jeziku,
 izvod(ov) v angleškem jeziku,
 izvod(ov) v nemškem jeziku,
 izvod(ov) v italijanskem jeziku.
 Račun z vsemi potrebnimi podatki pošljite:

Ime pravne osebe ali ime in priimek fizične osebe - naročnika in plačnika

Ulica, hišna številka, poštna številka in kraj

Ime in priimek osebe, ki ji naročnik monografijo namenja kot darilo

Ulica, hišna številka, poštna številka, kraj in država osebe, ki naj prejme monografijo kot darilo

DA NE SI

Ali je plačnik davčni zavezanec? (Ustrezno obkroži!) Davčna št. naročnika in plačnika monografije

Kraj in datum naročila:

ŽIG Podpis odgovorne osebe - naročnika in plačnika

Naročilnico pošljite na naslov:

Javni zavod Park Škocjanske jame, Škocjan 2, 6215 Divača

Park Škocjanske jame

Odreži!

PARK ŠKOCJANSKE JAME

Legende so postale del kulturne dediščine, znanje pa se vse bolj bogati z razumevanjem krasi in kraških pojavov - za nekatere so mednarodno uveljavljena slovenska poimenovanja. Slovenski kras je zelo zgodaj začel zanimati raziskovalce. Škocjanske jame so že v 19. stoletju pritegnile mnoge radovedneže in dobile prve turistične poti, vklesane v stene podzemnih rogov. Podzemni svet je dobival vse več občudovalcev, znanje o nastajanju jam in življenju v njih je vse večje. Razvoj pa prinaša s seboj tudi bojazni in skrbi - onesnaževanje, ki mu narava le stežka kljubuje. Zato je toliko večja odgovornost države in vsakega posameznika, da ta prečudoviti podzemni svet, skupaj s kulturno dediščino na površju, varujemo in ga ohranjamo za prihodnje rodove, da bodo lahko pripovedovali zgodbo: Tam na slovenskem krasu obstaja prečudoviti podzemni svet, ki se imenuje Škocjanske jame..."

Popotnico je monografiji napisal direktor Javnega zavoda Park Škocjanske jame **Albin Debevec**. Tri poglavja - Pot do zaščite in dejavnosti parka, Vplivno območje parka in Kulturna dediščina - je prispeval **Borut Peric**, sodelavec tega zavoda. Poglavje Škocjanski splet naravne dediščine je napisal **Tomaž Zorman**, tudi zavodov sodelavec. Zgodovinski pregled in opis jam je prispeval akademik prof. dr. **Andrej Kranjc** iz postojnskega Inštituta za raziskovanje krasi ZRC SAZU. Poglavje Klima, geologija in geomorfologija je napisal sodelavec istega inštituta dr. **Andrej Mihevc**. Poglavje Flora in favna je napisal dr. **Rajko Slapnik** iz Biološkega inštituta Jovana Hadžija ZRC SAZU. Sodelavec Narodnega muzeja Slovenije dr. **Peter Turk** pa je napisal poglavje Arheologija.

Škocjanske jame in istoimenski park, ki se bo - vsaj tako upamo - sčasoma še razširil, lahko spozna v eni publikaciji, kdor seže po monografiji "Park Škocjanske jame". In se odloči za obisk in ogled tega svetovnega čudesa. Pa ne le Slovenec in slovensko govoreč bralec. Tudi bralec, ki mu ni tuja angleščina, nemščina ali italijanščina. Cena monografije s pošto dostavo na naročnikov naslov v Sloveniji je 2.999 SIT.

Monografijo "Park Škocjanske jame" priporočamo naročiti in poslati svojim prijateljem ali znancem kot darilo za življenjski jubilej, za božič ali novo leto. Še zlasti, če ljubijo naokrnjeno naravo, mistični kraški podzemski svet in če bi jih radi spodbudili, da si ogledajo ta slovenski naravni in kulturni biser, vpisan v Unescov seznam svetovne dediščine. Je zelo primerno darilo tudi za poslovne partnerje podjetij, ustanov in tistih organizacij, ki v svojem poslovanju komunicirajo s tujci. Vsekakor pa bi monografijo morala imeti v svoji knjižnici vsaka naša osnovna šola in srednja šola. Saj v mnogih med njimi učitelji geografije in naravoslovja vodijo svoje učence oziroma dijake med ekskurzijami tudi v Škocjanske jame in v Postojnsko jamo. Vsaj tako slišimo njihov glas na raznih posvetovanjih, okroglih mizah in promocijah, katerih namen je seznanjati domačo in tujo javnost z naravnimi in kulturnimi spomeniki in znamenitostmi Slovenije.

Dušan Rebolj, publicist - direktor Mediacarso, d.o.o., izdajatelj revije Kras

Odrežil

Park *Škocjanske jame*

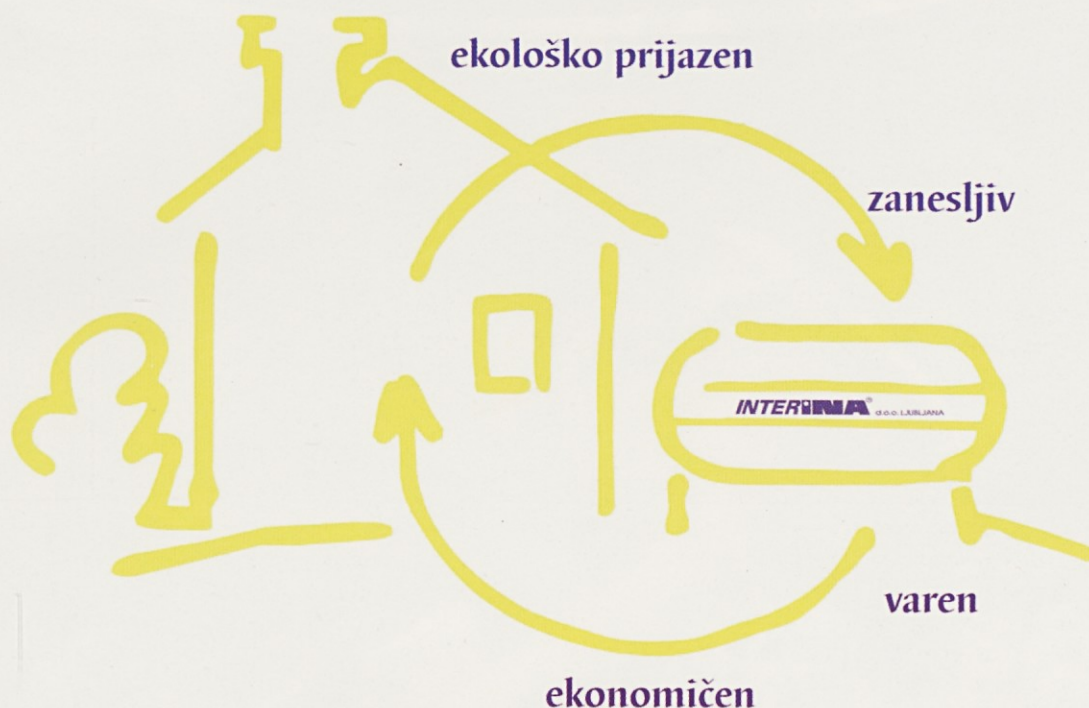
Naročilnico pošljite na naslov:

Javni zavod Park Škocjanske jame
Škocjan 2
6215 Divača

ENERGIJA SEDANJOSTI IN PRIHODNOSTI UTEKOČINJENI NAFTNI **PLIN**

v malih plinohramih

Nudimo vam:

- najem nadzemnih in podzemnih plinohramov pod ugodnimi pogoji
- svetovanje, montažo in vzdrževanje plinskih postaj
- strokovno dežurno službo, ki je na voljo 24 ur na dan
- hitro in zanesljivo dobavo plina
- brezplačni telefon za naročila plina 080 2290

INTERINA[®] d.o.o. LJUBLJANA

informacije:

SEKTOR PLIN KOZINA

6240 Kozina, Dolinska 14

tel.: 05 618 10 00

fax: 05 680 20 31

dežurna služba: 041 772 956

e-mail: plin.kozina@interina.si

PLINARNA TRZIN

1236 Trzin

tel.: 01 564 11 45

fax: 01 564 11 44

dežurna služba: 041 668 144

Moč sodelovanja.

ISTRABENZ, d.d., Cesta Z. P. - Gornja Z. KOPER

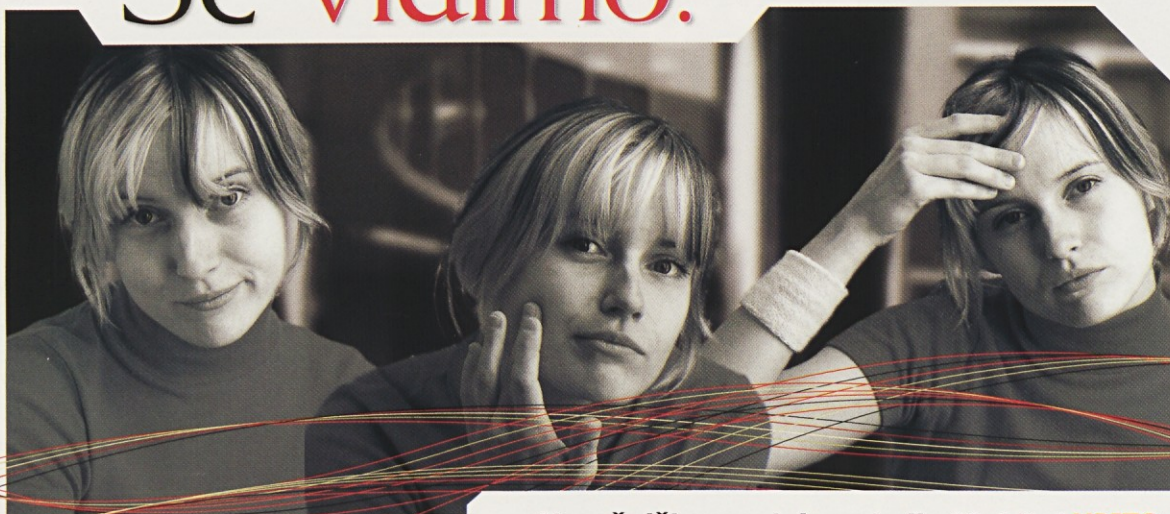
KREATIVA

Naš svet je svet v gibanju.
Naša moč izvira iz navdiha posameznika in usklajenosti skupine.
Odličnost dosegamo z odločnostjo, predanostjo in ustvarjalnostjo.
Poganjamo svet z ustvarjalno energijo.

 ISTRABENZ
Moč sodelovanja

Se vidimo.

Naročniško-prodajna akcija Mobitel UMTS.

Prednosti tretje mobilne generacije so cenovno čedalje dostopnejše. Zato je čas, da si tudi vi privoščite UMTS razkošje – izberite med šestimi sodobnimi UMTS mobiteli, med katerimi so tri novosti.

Novo!	Novo!	Novo!			
					
Sony Ericsson K600i	Samsung SGH Z500	Nokia N90	Samsung SGH Z130	Nokia 6680	Motorola E1000
4.900* / 29.900** SIT	9.900* / 49.900** SIT	9.900* / 59.900** SIT	4.900* / 29.900** SIT	9.900* / 59.900** SIT	9.900* / 59.900** SIT

Za uporabo UMTS tehnologije potrebujete le UMTS mobilnik!
Menjava naročniškega paketa ni potrebna, saj vsi paketi omogočajo UMTS prednosti.

* Pogoj: sklenitev/podajšanje naročniškega razmerja Mobitel GSM/UMTS z naročniškim paketom Mobitel UMTS za 24 mesecev.

** Pogoj: sklenitev/podajšanje naročniškega razmerja Mobitel GSM/UMTS za 24 mesecev. Velja za vse naročniške pakete, razen za osnovni SOS paket, paket Podatkovni bonus, paket Telemetrija in izbrani paket na podrejeni številki v storitvi Avtotelefon. Velja za vse, ki nimate veljavnega aneksa UMTS št. 14/2005. Cene vključujejo DDV. Akcija traja do odprave zalog.

Informacije na brezplačnih številkah:
naročniki Mobitel GSM/UMTS: **031/041/051 700 700**,
Mobiuporabniki: **031/041/051 121**, ostali: **080 70 70**.

Mobitel UMTS

Nova generacija mobilnih telekomunikacij

D

73779/2005
KRAS

100501737,71

COBISS

SIK KOPER - BIB CIPRODISTRIB

525 LET KOBILARNE LIPICA

VABLJENI NA DNEVE KOBILARNA LIPICA!

10. SEPTEMBER 2005

GOLF TURNIR ZA POKAL LIPICE 2005

PREGLED IN ŽIGOSANJE ŽREBET

ZDRUŽENJA REJCEV LIPICANCA SLOVENIJE

11. SEPTEMBER 2005

STROKOVNI PREGLED LIPICANCEV

ZDRUŽENJA REJCEV LIPICANCA SLOVENIJE

17. SEPTEMBER 2005

DRŽAVNO PRVENSTVO DVOVPREG

V MARATONU IN V SPRETNOSTNI VOŽNJI

RAZSTAVA SLIKARSKIH DEL O KONJU

II. KIPARSKI SIMPOZIJ LIPICA 2005

18. SEPTEMBER 2005-08-31

DAN ODPRTIH VRAT KOBILARNE LIPICA

